

”
Mijn mening over hem
is niet interessant
Miriam Guttman maker
documentaire ‘Het zaad van Karbaat’

Media C6-7

ALGEMEEN HANDELSBLAD (1828) EN NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT (1844)

nrc.nl

JAARGANG 51 NO. 128

PRIJS €3,45

Plannen doorgelicht

Wat de partijen willen, kan
dat wel? En wat kost dat?

In het nieuws 4-6

Diplomatieke gijzeling

Twee Canadezen vast
in China als ruilmiddel

Buitenland 14-15

Radio

Vincent Bijlo brengt ode
aan Franse zender ‘fiep’

Media C4-5

Verkiezingen
Ze strijden
ook tegen
seksisme

Binnenland 10-11

FOTO'S ANNABEL VAN OOSTEWEEGHEL, BART MAAT / ANP

CORRUPTIE

Huisarrest ex-president Sarkozy

Voor het eerst krijgt een Franse oud-president een onvoorwaardelijke celstraf. Sarkozy mag de straf van een jaar thuis uitzitten.

Door onze correspondent
Gert Van Langendonck
PARIJS

De Franse oud-president Nicolas Sarkozy is maandag in Parijs veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf wegens corruptie, waarvan één jaar onvoorwaardelijk. Sarkozy gaat niet de cel in: hij mag dat jaar thuis uitzitten met een elektronische enkelband. Sarkozy, president van 2007 tot 2012, gaat in beroep. Het is de eerste keer sinds het begin van de Vijfde Republiek in 1958 dat een Franse oud-president tot een onvoorwaardelijke celstraf is veroordeeld. Sarkozy's voorganger en mentor Jacques Chirac werd in 2011 al eens veroordeeld tot

twee jaar voorwaardelijk, maar dat ging over feiten die Chirac pleegde als burgemeester van Parijs: creëren van fictieve banen bij het stadsbestuur.

‘De af luisterzaak’

Sarkozy is veroordeeld in wat ‘de af luisterzaak’ is gaan heten, omdat de feiten aan het licht kwamen door het aftappen van telefoongesprekken tussen Sarkozy en zijn advocaat Thierry Herzog. Die laatste had voor de president een telefoon gekocht onder valse naam, juist om de politie te omzeilen. Het aftappen gebeurde in het kader van een andere zaak: die van de vermeende illegale financiering van Sarkozy's verkiezingscampagne door de Libische oud-dictator Moammar Gaddafi. De speurders kwamen er toevallig op uit dat Sarkozy en Herzog een hoge magistraat, Gilbert Azibert, een

prestigieuze aanstelling in Monaco hadden beloofd in ruil voor het delen van vertrouwelijke informatie in weer een andere zaak: de zaak Woerth-Bettencourt, over belangenverstrengeling tussen minister Eric Woerth en zakenvrouw Liliane Bettencourt.

De rechtbank in Parijs achtte de beschuldigingen van corruptie en omkoping bewezen, en veroordeelde Sarkozy, advocaat Herzog en magistraat Azibert tot drie jaar cel, waarvan twee voorwaardelijk. Het openbaar ministerie had vier jaar geëist, waarvan twee voorwaardelijk.

Voorlopig gaat niemand naar de gevangenis: de straf is in zijn geheel *aménageable* (omzetbaar), wat betekent dat Sarkozy deze thuis mag uitzitten onder elektronisch toezicht. Het is niet duidelijk of dat het appartement is in het chique zestiende arron-

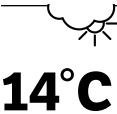
dissement van Parijs, waar Sarkozy met echtgenote Carla Bruni woont, of de villa in Cap Nègre aan de Côte d'Azur waar het koppel de eerste lockdown doorbracht. Verwacht wordt dat ook de anderen in beroep gaan.

Juridische marathon

Voor Sarkozy is het vonnis slechts één aspect van de juridische marathon waarin hij is beland. Op 17 maart verschijnt hij voor de rechter in de zaak-Bygmalion. Daarin gaat het over valse facturen die door de communicatie-firma Bygmalion zijn opgesteld voor nooit verrichte prestaties in het kader van Sarkozy's verkiezingscampagne van 2012, die hij verloor. Sarkozy wordt in deze zaak beticht van illegale partijfinanciering en het overschrijden van het wettelijk plafond voor verkiezingsuitgaven.

Ook het Libische onderzoek loopt nog; een datum voor een proces daarover is nog niet vastgelegd. Sarkozy heeft altijd volgehouden dat er „nooit een Libische centime naar het financieren van mijn campagne is gegaan”.

Ten slotte is er ook een onderzoek geopend naar Sarkozy's activiteiten sinds zijn presidentschap, met name zijn werk voor de Russische verzekeringsmaatschappij Reso-Garantia. Het nationale financiële parket heeft een onderzoek naar omkoping geopend na onthullingen door de Franse website Mediapart. Ondanks al zijn juridische problemen blijft ‘Sarko’ een populair figuur aan de rechterzijde, en het is niet uitgesloten dat hij zich kandidaat zal stellen voor de presidentsverkiezingen van 2022. Als zijn vonnis straks in beroep wordt bevestigd, wordt dat laatste wel heel moeilijk.

14°C

Zonnig, in de loop
van de dag meer
bewolking en in het
zuiden kans op bui.

Inhoud

Opinie 17-19 | Cultuur C1-3 | Media
C4-7 | Colofon C11 | Economie E1-7 |
Sport E8-9 | Familieberichten E11

Bezorginformatie

nrc.nl/service of 088 572 0572
ma t/m vr 8.00-19.45 uur, za 9.00-13.00 uur

Lees NRC ook online

Zo geregeld
Ga naar nrc.nl/activeer

BELGIE € 4,20

Tom-Jan Meeus

Mannen die al 20 jaar hun kunstje herhalen

Het jaar 2002, toen Mark Rutte in Den Haag debuteerde als staatssecretaris van Sociale Zaken, was ook het jaar dat Pim Fortuyn werd vermoord. Het jaar 1998, toen Geert Wilders Tweede Kamerlid werd, was ook het jaar dat het Huis van Afgevaardigden de afzetting van Bill Clinton steunde. Ik zocht dit even op omdat me tijdens het RTL-debat, zondag, opviel dat de Haagse nummers één en twee wel erg op hun routine beginnen te leunen.

De één altijd rechtlijnig, de ander eeuwig flexibel. Wilders bleek zelfs in februari met Zwarte Piet in zijn hoofd te lopen. Rutte was zozeer op zoek naar het midden dat hij even vergat dat zijn partij een zwaardere belasting van hoogste inkomens verwerpt. En ze weten hoe ze de ander moeten helpen in campagne-tijd. Beloon elkaar met oplopend conflict, het liefst iets over identiteit of migratie. Ophef, verbale handigheid, tweestrijd. De aanzetten waren er zondag al.

Alleen: het formatie begint sleets en functioneloos te worden. Wilders maakt geen kans op meeregeren, Ruttes manoeuvres naar het midden draaien om machtsbehoud. Zondag viel vooral het stijlverschil met Sigrid Kaag (D66) en Lili-an Marijnissen (SP) op. Frisse aanvalslust of plichtmatige herhaling.

Het saaiste campagnenieuws is meestal het relevantste nieuws. Niet de ophef eromheen

Toch weten we dat je met geconstrueerde strijd ver kunt komen. In de campagne van 2017 ging het weken over boze burgers, grenzen dicht en het Wilhelmus in de klas. Het leidde vrijwel nergens toe. Zelden was er aandacht voor klimaatbeleid, hoewel kenners toen al op de onvermijdelijkheid van vergaande stappen wezen. Maar voor dat nieuws moesten we wachten tot de formatie.

Nu speelt iets vergelijkbaars met buitenlandbeleid en de EU. Effectieve coronabestrijding kan nooit zonder internationale samenwerking. Grenzen dicht werkt niet tegen een virus. En binnen de EU volgt onvermijdelijk weer debat over financiële solidariteit. „De coronacrisis moet nog beginnen”, hoorde ik van een vooraanstaande bestuurder. En je kunt dit in de campagne onbesproken laten. Maar het zal de werkelijkheid niet veranderen.

Dus is het in campagnes vooral zaak op de kleine lettertjes te letten. Zo krijgt de CDA-kritiek op Rutte weinig aandacht maar het valt op dat Wopke Hoekstra al tweemaal naar hem uithaalde. Vrijdag bij het NOS-radiodebat over de VVD-belofte dat bezuinigen onnodig is („een fabeltje”). Zondag bij RTL omdat Rutte „de laatste jaren vocht voor de slechtste onderwerpen”, zoals het leenstelsel en flexcontracten.

Aangezien een nieuw kabinet-Rutte zonder het CDA vrijwel onmogelijk is, weet je ook dat dit relevant is voor het land dan het zoveelste conflict tussen twee mannen die dit kunstje al twintig jaar opvoeren.

Tom-Jan Meeus (t.meeus@nrc.nl; @tomjanmeeus) schrijft elke dinsdag op deze plek een column.

LICHAMELIJKE SCHADE

1.700 vrouwen klagen farmaceut Bayer aan

Het sterilisatiemiddel Essure zou hebben geleid tot perforatie van de baarmoeder of andere organen en chronische pijn.

Door een onzer redacteurs

AMSTERDAM. Ruim zeventienhonderd Nederlandse vrouwen stellen de Duitse farmaceut Bayer aansprakelijk voor lichamelijke schade door het sterilisatiemiddel Essure. De stichting Essure Claims heeft de aanklacht namens de vrouwen ingediend, ondersteund door zorgverzekeraars CZ en VGZ.

Na wereldwijde klachten is het middel Essure in 2017 van de markt gehaald.

Essure is een flexibel veertje van metaal en plastic dat werd ingebracht om de eileiders te laten dichtgroeien, zodat de zaadcellen de eicellen niet langer konden bereiken. Vanwege de relatief eenvoudige methode werd het beschouwd als een „ideale oplossing”, schrijft de Stichting Essure

Claims. Het middel werd rond de eeuwwisseling voor het eerst toegepast.

Volgens de stichting zijn er sindsdien „steeds meer meldingen van gevaarlijke bijwerkingen, waaronder perforatie van de baarmoeder of andere organen en chronische pijn”. Veel vrouwen zouden het implantaat operatief hebben moeten laten verwijderen.

Na wereldwijde klachten is het middel Essure in 2017 van de markt gehaald

wijderen. Volgens Stichting Essure Claims is het veertje in de loop der jaren bij ruim 35.000 Nederlandse vrouwen ingebracht.

1,6 miljard dollar schadevergoeding

Na duizenden klachten tegen Bayer werd Essure in september 2017 wereldwijd, behalve in de Verenigde Staten, van de markt gehaald. In de VS werd het middel sinds eind 2016 voorzien van een waarschuwingslabel, maar nog wel verkocht.

Bayer stelde zelf dat de waarschuwingslabel de verkopen van Essure in de Verenigde Staten met 70 procent deed kelderen. De Amerikaanse toezichthouder FDA ontving in 2017 ruim 26.000 klachten van Amerikaanse patiënten van 2002 tot 2017. Onafhankelijk daarvan kreeg Bayer zelf 30.000 klachten over het middel.

Zeker 39.000 vrouwen in Amerika spanden rechtszaken aan of dienden (gezamenlijke) claims in tegen Bayer vanwege het middel. In augustus vorig jaar werd bekend dat Bayer aan zeker 35.000 van hen een schadeclaim van in totaal 1,6 miljard dollar (1,3 miljard euro) uit zal betalen.

Bayer kondigde zelf aan het middel vanaf 2019 ook niet meer te verkopen in de Verenigde Staten. Volgens de farmaceut ging het om een „zakelijke beslissing”, te wijten aan dalen van de verkoop van Essure met meer dan 40 procent in de jaren daarvoor. Artsen konden gedurende 2019 nog wel procedures uitvoeren met de implantaten die al gekocht waren, maar nog niet gebruikt. Tegen het einde van dat jaar werden zij gevraagd de implantaten terug te sturen.

Vier schrijvers onder de 40, onder wie twee debutanten, op shortlist Libris-prijs

Door een onzer redacteurs

AMSTERDAM. Twee debuutromans zijn dit jaar genomineerd voor de Libris Literatuurprijs: *Confrontaties* van Simone Atangana Bekono en *Wij zijn licht* van Gerda Blees. Zij staan op de shortlist van zes romans, samen met *Clément E. Busken* van Jeroen Brouwers, *De Saamhorigheids-groep* van Merijn de Boer, *De onbevleete* van Erwin Mortier en *Mijn lieve gunsteling* van Marieke Lucas Rijneveld. Op 10 mei ontvangt een van hen de prijs van 50.000 euro.

Hiermee gaat deze Libris-jaargang de boeken in als de shortlist met de meeste jonge schrijvers in de historie van de boekenprijs. Vier van de

zes auteurs zijn nog geen veertig (Rijneveld en Atangana Bekono zelfs nog geen dertig), terwijl de gemiddelde leeftijd van genomineerden van de grootste Nederlandse romanprijs boven de vijftig ligt. Overigens is de 80-jarige Jeroen Brouwers ook de oudste Libris-genomineerde ooit.

De shortlist herbergt naast zowel jong als oud ook evenveel vrouwen als mannen, en de eerste zwarte shortlistkandidaat, de Nederlands-Kameroense Simone Atangana Bekono. Die diversiteit is te zien in het licht van het juryoordeel dat de Nederlandse literatuur „steeds rijker en veelzijdiger” wordt. Deze selectie laat nadrukkelijk „de meestemmigheid van het gebodene weerklun-

ken”, aldus het juryrapport. Die meerstemmigheid zit niet alleen in de identiteit van de auteurs: de genomineerde romans lijken zich vooral te onderscheiden door lyrische taal en verrassend literair experiment. Of een verhaal ‘echt gebeurd’ is maakt „nooit de waarde van een boek uit”, vindt de jury. „Het gaat erom wat ermee wordt gedaan.”

De keuze van de jury ligt in de lijn van de literaire kritiek. Met name de romans van Brouwers, Blees, Rijneveld en De Boer zijn al veelvuldig door recensenten getipt als beste van het jaar. Vorig jaar ging de prijs naar *Uit het leven van een hond* van Sander Kollaard.

KUNST

Tekening van Van Gogh brengt record op van 8,7 miljoen euro

AMSTERDAM. Een tekening van Vincent van Gogh heeft maandag bij een veiling van Christie's in New York 10,4 miljoen dollar (8,7 miljoen euro) opgebracht. Dat meldt het Veilinghuis op Twitter. Het gaat om het stuk *La Mousmé* uit circa 1888 dat een meisje afbeeldt. Volgens *The Art Newspaper* is het een record voor een tekening van Van Gogh. (NRC)

La Mousmé uit 1888

FOTO: VAN GOGH GALLERY.COM

BENDES

Honderden schoolmeisjes Nigeria weer vrijgelaten na ontvoering

AMSTERDAM. Zeker 279 Nigeriaanse meisjes die vrijdagochtend uit een school in de staat Zamfara werden ontfond, zijn weer vrijgelaten. Dat meldt de gouverneur van de staat dinsdag op Twitter. Over de toestand van de meisjes wordt niets gezegd, ook is onbekend of er losgeld is betaald in ruil voor hun vrijheid. De meisjes werden vrijdag onder dwang meegenomen door een onbekende groep schutters. Onduidelijk is of alle ontvoerde kinderen zijn bevrijd. Vak na de ontvoering stelden ouders en een docent van de school dat meer dan driehonderd meisjes waren meegenomen. De Nigeriaanse overheid schatte dit aantal eerder deze week op 317. De Nigeriaanse president Muhammadu Buhari stelt „overtuigend blij” te zijn dat de zaak tot een „goed einde” is gekomen. (NRC)

Op last van de gemeente moest ook deze winkelier in Klazienaveen zijn zaak dinsdagochtend na een uur alweer sluiten. De opening leidde tot veel media-aandacht, en tot winklend publiek.

REPORTAGE ILLEGALE WINKELOPENING

Winkelactie om te tonen hoe het kan

De winkeliers van Klazienaveen openden dinsdagochtend korte tijd de deuren. „De ondernemers verzuipen.”

Door onze correspondent
Mark Middel

In Klazienaveen zijn ze wel vaker een beetje brutaal, zegt Harry Omlo, eigenaar van de Bruna in het dorp. Zo gingen ze voor de corona-uitbraak met flyers klanten werven in het naastgelegen Emmen en stonden busjes klaar voor een gratis retourje Klazienaveen. De weggeplukte klanten zorgden voor veel reuring in de winkels van het Drentse dorp. Maar de afgelopen weken was het er door de lockdown stil.

Tot deze dinsdagochtend, toen tientallen winkels open gingen. Dat leidde tot veel media-aandacht, ook tot winklend publiek. De gemeente waarschuwde de winkeliers dat ze hun deuren weer moesten sluiten. Dat gebeurde na ruim een uur. Voorzitter Harrie van der Velde van de ondernemersvereniging, maandag: „Als we doorgaan met deze lockdownmaatregelen verzuipen de ondernemers. Dus we moesten wel open en wilden laten zien dat je met de coronaregels veilig kunt shoppen.”

Het Drentse dorp, tussen Emmen en de Duitse grens, is een winkelparadijs. Het winkelaanbod groeit al jaren in een regio die te maken heeft met krimp. En met ruim honderd

winkels heeft het dorp van twaalfduizend inwoners er relatief veel. De belangrijkste reden? Misschien wel het gratis parkeren.

Maandagmiddag zijn de parkeerplaatsen nog zo goed als leeg. Bij de Action haalt af en toe iemand een tas vol spullen af en alleen bij de groentebos is het een komen en gaan van mensen. Bijna alle winkels zijn dicht.

Het is een raar gezicht voor Klazienaveen, zeggen verschillende winkeliers. Ze hadden juist verwacht rond deze tijd hun deuren weer te mogen openen, net zoals voor de lockdown. Maar toen het kabinet in eerste instantie alleen een afhaal-service - *click and collect* - toestond, barstte de bom. Half februari besloot de ondernemersvereniging dat de winkels op dinsdag 2 maart weer opengaan.

Geen revolutie

De winkeliers willen vooral een statement maken. „We willen geen revolutie”, zegt Harry Omlo van de Bruna maandag, „we willen perspectief krijgen. Nederland wakker schudden en laten zien dat het veilig kan.” Want de steunmaatregelen zijn onvoldoende, vertelt hij. „Ik hoor verhalen van ondernemers die hun auto of woning te koop zetten, hun pensioen opeten, en er zijn winke-

liers die een extra baan hebben genomen om hun personeel te kunnen betalen.”

Dinsdagochtend moesten loopgebieden, een verkeersplan en straatcoaches ervoor zorgen dat alles veilig zou verlopen. „Want we willen natuurlijk ook geen coronabrandhaard veroorzaken”, zegt Omlo maandag. In zijn winkel werkt hij

met een stoplicht bij de ingang, die bij meer dan drie klanten rood kleurt.

Ook de nieuwe versoepeling van het kabinet, die vanaf woensdag winkelen op afspraak mogelijk maakt, biedt de ondernemers in Klazienaveen te weinig perspectief, zegt Omlo. „Als ik één klant per tien minuten mag ontvangen en die koopt alleen een TrosKompas van 1,49 euro, dan verdien ik er bijna niks op.”

Dat ontbrekende perspectief leidt er inmiddels toe dat niet alle winkeliers in Klazienaveen zich meer aan de regels houden. In sommige winkels zijn maandag meer aanwezigen te zien dan alleen de medewerkers.

Voorbijganger Roelof, die niet met zijn achternaam in de krant wil, bevestigt dat. Toen zijn douchekop stukging, kreeg hij bij de Praxis te horen dat hij eerst een online bestelling moest doen en die de volgende dag kon ophalen. Maar bij de speciaalzaak in het dorp kreeg hij er tegen de regels in meteen een mee en kon hij dezelfde dag nog douchen. „Dat moet toch kunnen?” zegt hij.

De winkelheropening in Klazienaveen kreeg de afgelopen weken zoveel respons, dat de ondernemersvereniging waarschuwde dinsdag vooral niet naar het dorp te komen. „We verwachten Vondelparkachtige taferelen in het kwadraat”, schrijft

de vereniging op Facebook, doelend op de feestende jongeren in het Amsterdamse park.

De dupe van het westen

Een tikkeltje overdreven, denkt Omlo. Maar wat er in het Amsterdamse park gebeurde, steekt de Drentse ondernemers. In Klazienaveen staan nooit rijen voor winkels, zoals tijdens Black Friday op foto's uit de grote steden te zien was. „En er zijn hier geen demonstraties met duizenden mensen op een plein”, zegt Omlo. „Toch zijn wij de dupe van hoe de mensen zich in het westen gedragen.”

Burgemeester Eric van Oosterhout (PvdA) van de gemeente Emmen, waarvan Klazienaveen deel uitmaakt, staat sympathiek tegenover de winkeliersactie. Hij pleit voor regionaal maatwerk, want de Hoofdstraat van Klazienaveen is niet vergelijkbaar met de Kalverstraat in Amsterdam. Desondanks dreigde de gemeente dinsdagochtend wel te handhaven, de ondernemers liepen het risico op een boete van 4.000 euro.

Bij modezaak Niezing Heijes, de winkel van voorzitter Van der Velde, zagen ze de heropening wel zitten. Al zou het zomaar binnen een uur afgelopen kunnen zijn, als er streng gehandhaafd wordt. En zo geschiedde.

Vlakbij de Duitse grens

NRC 02/03/21 / RL / Kaart: Mapcreator.io

GROOTSE PLANNEN

Wat willen de partijen en wat gaat dat kosten?

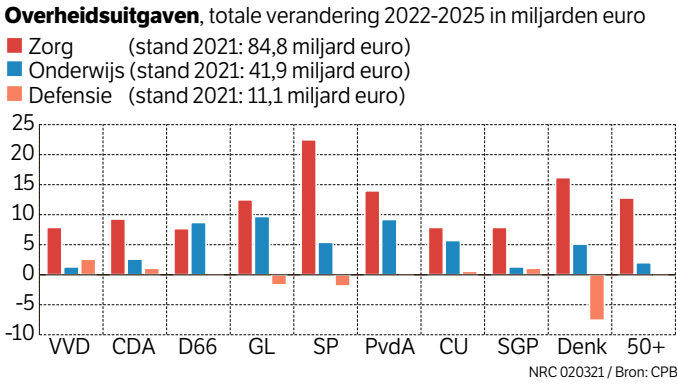
Doorrekenen houdt in de praktijk vooral in: laten zien hoe groot de verschillen tussen de partijen en hun plannen zijn. De overheid gaat meer uitgeven, maar partijen denken verschillend over waar het geld heen moet.

Door onze redacteuren
Marieke Stellinga en **Philip de Witt Wijnen**

Bijna alle partijen willen overheid meer geld laten uitgeven

Het mantra om Nederland „uit de crisis te investeren” is alom overgenomen. Op de SGP na (nihi)l) vergroten alle partijen de komende jaren de totale overheidsuitgaven. De SP het meest, met 38 miljard euro, de VVD met 3,6 miljard het minst. Op verschillende beleidsterreinen blijkt het onderscheid tussen de programma's. De SP steekt het meeste in de zorg (netto 14,6 miljard, dat met de al voorziene stijging van de zorgkosten in het huidige kabinetsbeleid optelt tot 22,5 miljard) en bespaart 1,5 miljard op Defensie. De

VVD heeft juist 3 miljard extra over voor Defensie en laat de zorguitgaven niet extra groeien. De zelf verklaarde 'onderwijspar-tij' D66 wordt licht overtoept door PvdA en GroenLinks. Bij de laatste partij met name door het 'startkapitaal' van 10.000 euro voor 18-jarigen. De harde miljarden in bijgaande grafiek zijn het resultaat van de nieuw voorgestelde maatregelen per partij opgeteld bij het bestaan-de beleid, dat in Haags begrotingsjargon zo beelddend het 'basispad' wordt genoemd.

En hoger minimumloon, hogere belastingen voor bedrijven, hogere uitgaven van de overheid en de komende vier jaar een impuls voor de econo-mie.

Op het eerste gezicht lijken de tien politieke partijen die hun plannen lie-ten doorrekenen door het Centraal Planbureau (CPB) opvallend eensge-zind: de overheid maakt zich breder. Maar de verschillen tussen partijen zijn ook erg groot. „Dat komt ook doordat partijen meer dan vorige ke-ren kiezen voor grote hervormingen”, zei CPB-directeur Pieter Hasekamp maandag bij de presentatie.

Zo willen diverse partijen de toesla-gen vervangen door andere inko-menssteun. D66, GroenLinks, de PvdA en de ChristenUnie, SP doen dat allemaal op hun eigen manier: door het belastingstelsel te veranderen, of de kinderopvang gratis te maken, of de zorgpremie inkomensafhankelijk te maken. De SGP kiest voor een ge-heel eigen verandering van het belas-tingstelsel. GroenLinks en de SP wil-len de gezondheidszorg anders orga-niseren, via een publiek stelsel. De ef-fecten van grote herzieningen zijn zeer onzeker, waarschuwt het CPB.

Ook op andere terreinen zijn de verschillen groot. Zo wil de PvdA de lasten voor bedrijven het meest ver-hogen; met bijna 42 miljard euro, on-der andere door een hogere winstbe-lasting en sociale premies. De SP volgt als tweede met een verzwaring van 24 miljard. De SGP en de VVD verzwaren het minst: met 3,4 en 3,6 miljard euro. Ander groot verschil: er zit 35 miljard euro tussen de partij die de over-

heidsuitgaven het meest wil verho-gen, de SP, en de partij die dat het minst doet, de SGP.

Voor de tiende keer rekenden de economen van het CPB de plannen van politieke partijen door op hún verzoek. Van de partijen in de Tweede Kamer deden PVV, FVD en de Partij voor de Dieren niet mee. Als iets dui-delijk wordt bij dat jubileum: veel po-litieke partijen denken anders dan voorheen over de rol van de overheid en de staatsschuld. De ambities van veel partijen zijn groot: ze willen veel veranderen en de economie in crisis een zet geven. De overheidsfinanciën doen er even wat minder toe.

Grote uitzondering hierop is de SGP: die partij verandert weinig, ver-hoogt het minimumloon niet en ver-laagt als enige de staatsschuld op lange termijn (in 2060). Andere par-tijen verhogen de schuld, soms fors. D66 en SP laten hem oplopen tot bijna 94 en bijna 120 procent. Ter vergelij-king: zonder nieuw beleid voorziet het CPB voor 2060 een schuld van ruim 47 procent van het bbp.

‘Heel veel is niet door te rekenen’
Ook het CPB is anders gaan denken. Hasekamp begint bij de presentatie zelf direct over de kritiek op de door-rekening. „Die zou bijvoorbeeld de ef-fecten van investeringen in onderwijs en kennis niet voldoende meenemen. Of juist te veel focussen op economi-sche uitkomsten in plaats van op brede welvaart. En ik zal eerlijk zijn: die kritiek is deels terecht. Want er is heel veel wat we niet kunnen doorre-kenen. Daarmee is het beeld dat we schetsen per definitie incompleet.” Zo denken economen dat uitgaven

aan onderwijs op de lange termijn groei opleveren. Het CPB kan er ech-ter geen percentage opplakken.

Toch is er een meerwaarde betoogt Hasekamp. Partijen moeten hun plan-nen concretiseren: hoeveel hebben ze over voor defensie, onderwijs, lasten-verlichting en zorg? Vervolgens bere-kent het CPB de effecten van die keu-zes op werkgelegenheid, groei, koopkracht en overheidsfinanciën voor de komende vier jaar en op de lange ter-mijn, in 2060. Voor die lange termijn berekent het CPB ook de inkomenson-gelijkheid. Hasekamp: „Het gaat om de vergelijking tussen partijen. Het CPB kan niet precies bepalen hoeveel banen een beleidspakket oplevert in 2060. Dat is schijnprecisie.”

Wat niet veranderd is: het beperkte effect dat het CPB ziet van meer uitgaven

De coronacrisis maakt de doorreke-ning daarom ook niet minder relevant volgens Hasekamp. „De onzekerheid door corona speelt vooral op de korte termijn, voor de middellange en lange termijn is de onzekerheid niet meer dan normaal.” Waar corona wel ver-tekent: de uitgaven zijn dit jaar hoog door het steunbeleid aan bedrijven.

Exemplarisch voor de nieuwe ma-nier van denken is de staatsschuld. De meeste partijen verschuiven met hun plannen financiële lasten naar toe-komstige generaties, aldus het CPB. Ze geven meer uit dan ze via belasting-en ophalen. Dit geldt het sterkst voor

SP en D66. Tot voor kort voerde het CPB het „houdbaarheidstekort” dan prominent op: de overheidsfinanciën waren op de lange termijn niet houd-baar. Maar dat klonk te veel alsof het CPB vond dat een tekort altijd ver-keerd was, vond het planbureau. Nu schrijft het CPB: „Voor toekomstige generaties zijn uiteraard niet alleen de financiële lasten van belang, maar ook bijvoorbeeld de kwaliteit van het klimaat en milieu en de publieke voor-zieningen.” Met andere woorden: wie meer uitgeeft aan klimaatbeleid of on-derwijs is niet per se slecht bezig.

Tijdelijke effecten

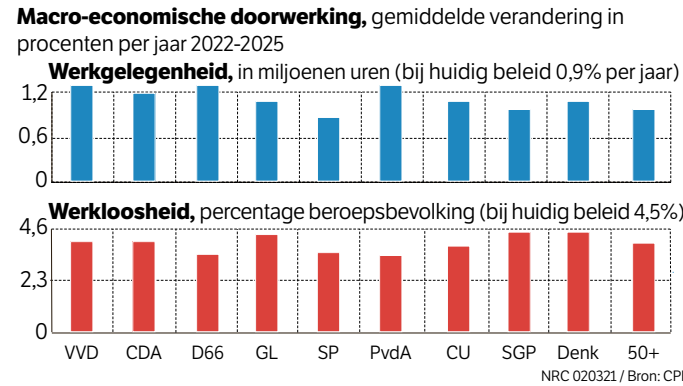
Wat niet veranderd is: het beperkte effect dat het CPB ziet van meer uitga-ven. Partijen die meer uitgeven, zien vooral de komende jaren een effect bijvoorbeeld in de vorm van hogere economische groei. Maar de effecten zijn tijdelijk van aard, aldus CPB.

De VVD zorgt als enige partij in 2060 voor meer werkgelegenheid, - door belastingmaatregelen en door een deel van de uitkeringen te „be-vriezen”. Op die manier vergroot de VVD volgens het CPB de ‘prikkel’ om te werken, en dat zorgt in het model uiteindelijk ook voor meer banen. Keerzijde is dat de VVD als enige partij de inkomensongelijkheid vergroot. De VVD wil ook de lonen in de zorg niet meer verhogen dan nu is afgesproken, het eigen risico in de zorg niet verla-gen, en niet meer in onderwijs inves-teren. De partij wil wel de uitgaven aan defensie het meest van alle partijen verhogen. De overheid mag zich bij de meeste partijen dan breder maken, de manier waarop verschilt enorm, mis-schien wel meer dan ooit.

Banengroei in publieke sector drukt werkgelegenheid bij bedrijfsleven

Veelgehoorde claim bij verkie-zingsdebatten: wij zijn de banen-kampioen! Het CPB levert daar-voor twee metertjes: de ontwikke-ling van de werkloosheid in de ko-mende vier jaar (als percentage van de beroepsbevolking) en die van de werkgelegenheid (in uren). De roep om meer banen in de zorg en elders bij de overheid leidt tot een stijging van de werkgelegen-haid bij alle partijen - PvdA, D66 en SP voorop. In de private sector zorgen alleen VVD, CDA en D66 voor meer banen. Bij andere par-

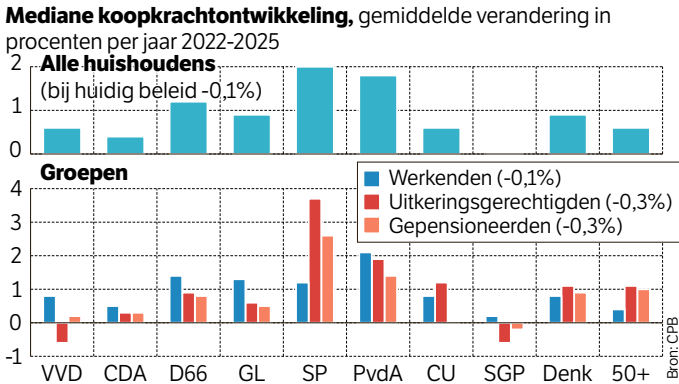
tijen wordt werkgelegenheid in het bedrijfsleven juist wat afge-remd doordat voor bedrijven de lasten juist stijgen - ook op ar-beid. Op langere termijn noteert het planbureau een negatief effect van alle inspanningen om de werkgelegenheid in de collectieve sector aan te jagen: die verdringt dan juist het aantal banen in de marktsector. In termen van werk-loosheid ligt het percentage bij al-le partijen niet ver onder het hui-dige niveau van 4,5 procent.

Crisis of niet: de koopkrachtplaatjes van partijen lijken gunstig

Hoewel bij de jaarlijkse koopkrachtplaatjes rond Prinsjesdag grote slagen om de arm nodig zijn, - ze gelden alleen voor specifieke huishoudens en ze blijken zelden of nooit uit te komen - zullen de partijen (SGP opnieuw uitgezon-derd) pochen met deze doorreke-ning. Crisis of niet: in doorsnee gaan de voorbeeldhuishoudens van het CPB er in de plannen op vooruit, van 0,4 procent per jaar bij het CDA tot 1,8 procent bij de PvdA voor alle huishoudens. Close reading leert dat het vooral om de categorie ‘werkenden’ gaat,

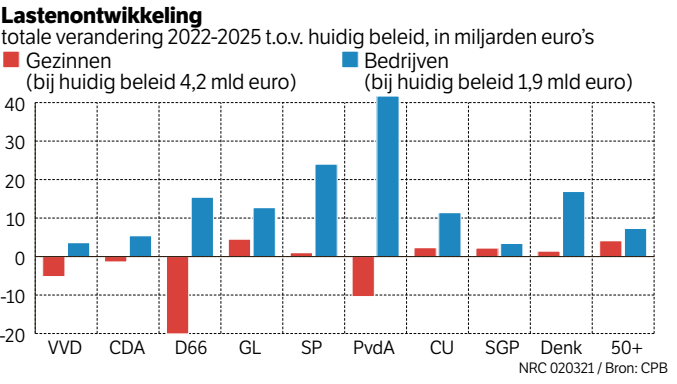
waarbij de verhoging van het mi-nimumloon een grote rol speelt - die werkt door op de net iets ho-gere lonen. VVD en SGP laten mensen met een uitkering 0,6 procent dalen in hun koopkracht. Bij de SGP geldt dat ook voor ge-pensioneerden. De hoogste inkomensgroepen (vanaf een jaarinkomen van circa 94.000 euro) gaan er bij de SP en PvdA (licht) op achteruit. Aan de onderkant heeft de SP ook een uitschieter: een koopkrachtver-beetering van 3,2 procent voor de laagste inkomensgroepen.

Voor bedrijven zullen de lasten oplopen - ook bij de VVD

Waar de collectieve uitgaven stij-gen, kiezen vrijwel alle partijen ervoor om de lasten de komende jaren te laten oplopen, vooral voor bedrijven. Bij links met vele tien-tallen miljarden euro's. In tegen-spraak met wat premier Rutte bij het RTL-debat beweerde óók bij de VVD, maar met 3,6 miljard aan-zienlijk bescheidener. Voor burgers loopt het beeld meer uiteen. De drie grootste re-geringspartijen, die azen op een nieuwe kabinetsperiode, verla-

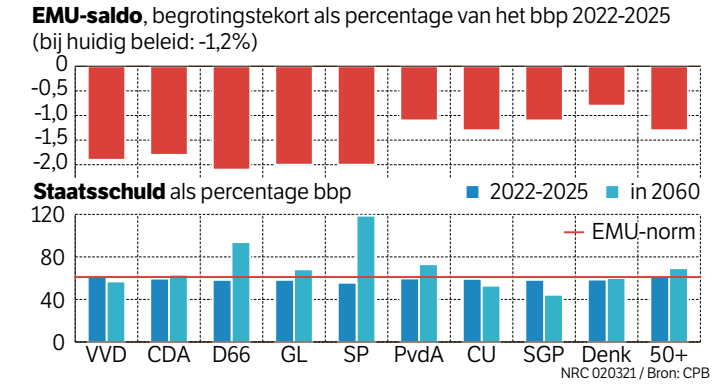
gen de belastingen voor gezin-nen, net als de PvdA. Bij de ande-re partijen lopen die juist licht op. Bij de meeste partijen is er een (lichte tot flinke) verschuiving: la-gere lasten op arbeid - werk moet lonen - en hogere lasten op kapi-taal - vermogen en winst worden juist hoger belast. De verschui-ving van belasting van arbeid naar kapitaal is bij D66 en GroenLinks met zo'n 40 miljard euro het grootst.

Groot verschil in beheersing staatsschuld, nu en op termijn

Wie zeurt er nog over de Brusselse begrotingsnormen? Van het maxi-male begrotingstekort van 3 pro-cent en een staatsschuld van hooguit 60 procent? Over de tien-tallen miljarden aan economische noodmaatregelen hebben alleen SGP en CDA hardop gezegd dat ‘we’ de rekening ooit moeten te-rugbetalen. In de CPB-doorreke-ning blijkt de schade best mee te vallen - alle partijen gaan uit van spoedig economisch herstel. Op korte termijn laten progressie-ve partijen het begrotingstekort het meest oplopen. In termen van

staatsschuld doet rechts het iets slechter. Maar: op de lange termijn blijken drie partijen de staats-schuld toch flink te laten oplopen. PvdA tot ruim 73 procent, D66 tot bijna 94 procent en de SP tot bijna 120 procent. Kanttekening: die lange termijn gaat over 2060 en wordt door de meeste partijen en economen erg hypothetisch geno-men. Oorzaak van de explosie bij de SP: de forse investeringen in de zorg (en dus toegankelijker maken) in combinatie met de olopende vergrijzing zorgt voor een blijven-de toename in zorguitgaven.

De persconferentie over de doorrekening. Rechts zitten achter hun tafeltjes de directeurs **Hans Mommaas** van het PBL (links, met bril) en **Pieter Hasekamp** van het CPB.

DOORREKENING PBL

Grote verschillen in klimaatbeleid

Beleid GroenLinks en D66 leidt tot grootste reductie CO₂. Vertrekken dan veel bedrijven? Dat kan, maar hoeft niet, zegt PBL.

Door onze redacteur
Erik van der Wal

AMSTERDAM. Op het scorebord in de klimaatarena zijn de winnende politieke partijen duidelijk. Uit de analyse van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) blijkt dat de verkiezingsplannen van GroenLinks de uitstoot van broeikasgassen in 2030 met maar liefst 63 procent terugbrengen. Een tweede plaats is er voor D66 dat op 60 procent uitkomt.

Ook is duidelijk wie de hekkensluis is. Uitvoering van het verkiezingsprogramma van het CDA zorgt ervoor dat de CO₂-uitstoot - de veroorzaker van de klimaatverandering - met 46 procent afneemt. De ChristenUnie, SP en PvdA zitten daar met een reductie van 52, 53 en 55 procent tussenin. De cijfers zijn duidelijk, maar - benadrukt het PBL zelf - wees voorzichtig met de conclusies.

Allereerst hebben slechts zes partijen hun voorstellen laten doorrekenen. Daarbij gaat het niet alleen om

klimaatbeleid, maar ook om wonen, mobiliteit en natuur en landbouw. De VVD deed niet mee omdat de partij naar eigen zeggen het vorig jaar bereikte Klimaatakkoord wil uitvoeren. En dat akkoord, dat voor een reductie van 49 procent moet zorgen, is al door het PBL doorgerekend en met veel extra nationaal klimaatbeleid wil de VVD bij deze verkiezingen niet komen. Ook de grootste oppositiepartij, PVV, leverde geen plannen in. Niet verbazingwekkend want in plaats van klimaatprobleem spreekt leider Geert Wilders meestal van „klimaat-sprookje“.

Weglekeffect
Niet alleen de beperkte deelname zet de positie van het CDA in een ander daglicht. De maatregelen die progressieve partijen in petto hebben, zouden volgens het PBL, ertoe kunnen leiden dat vervuilende bedrijven minder gaan investeren of zelfs gedeeltelijk of helemaal naar het buitenland vertrekken. En die verplaat-

Minder vliegen

De zes programma's die het PBL heeft doorgerekend leiden tot **minder autoverkeer, meer gebruik van het openbaar vervoer en minder vliegtuigpassagiers**. Beleid van D66, SP en GroenLinks leidt in 2030 zelfs tot 30 tot 40 procent minder vliegtuigpassagiers.

Partijen zijn het eens om de **woningbouw** te versnellen, maar in 2025 zal er nog altijd een woningtekort zijn.

Voorstellen om het stikstofprobleem aan te pakken, lopen uiteen. D66, GroenLinks, SP en PvdA willen de **veestapel inkrimpen**. ChristenUnie wil dat in beperkte mate, en CDA voelt niets voor agrarische krimp.

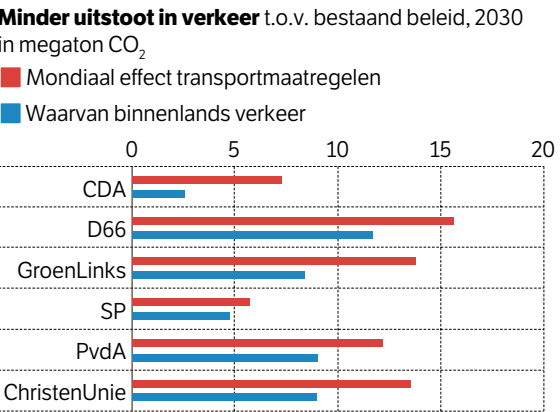
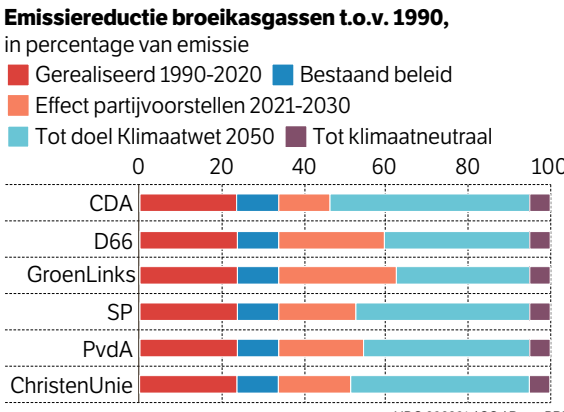
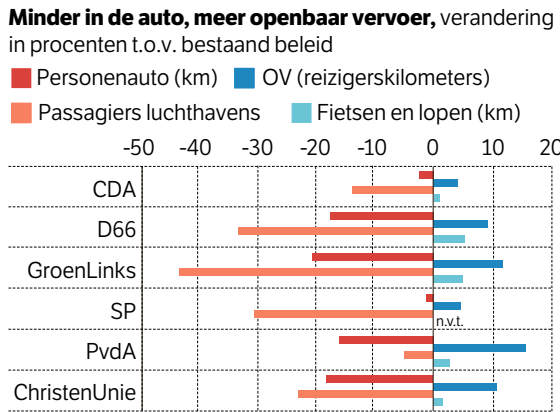
sing zorgt ervoor dat de bereikte doelen in Nederland over de grens alsnog teniet worden gedaan. En dat kan om serieuze 'weglek' gaan. Tot 2030 wil GroenLinks bijvoorbeeld de uitstoot van CO₂ met 65 miljoen ton (megaton) terugdringen, maar door een weglek van 19 megaton via buitenlandse schoorstenen zou het uiteindelijke effect veel geringer zijn. D66 en SP zien 11 megaton weglekken en de PvdA 8.

Dat zijn stevige hoeveelheden, die tijdens formatiebesprekingen zo maar een rol kunnen gaan spelen. Is het beleid dan wel effectief genoeg? Maar hoe zeker is dat weglekeffect? Niet zo heel zeker, stelt het PBL zelf. Het is immers onmogelijk om precies te berekenen bij welke extra lasten een bedrijf activiteiten verhuist. Daar komt bij dat vertrekken minder aantrekkelijk gaat worden als andere landen in Europa ook met stringenter beleid komen. Deze zomer lanceert de Europese Commissie haar Green Deal en die zorgt ervoor dat in 2030 de uit-

stoot van de Europese Unie 55 procent lager uitkomt. Dat beleid kan volgens het PBL voor „meewind“ zorgen voor de nationale ambities.

Hoe sterk de weglekeffecten ook zijn, de partijen met de hoogste ambities zorgen met hun plannen sowieso voor de meeste CO₂-reductie. En het Planbureau kwam met nog een duidelijke conclusie: alles zes de partijen willen extra investeren in de verbetering van de leefomgeving, boven op de bestaande plannen. Dat extra beleid gaat jaarlijks tussen de 5 (CDA, SP) en 9 miljard euro (GroenLinks, D66) kosten. Maar het PBL kwam zelf weer met een relativering, want na 2030 houdt het klimaatbeleid niet op. In 2050 wil de Europese Unie klimaatneutraal, zonder uitstoot, zijn. „Om dat te bereiken moet bij het CDA de jaarlijkse reductie na 2030 een beetje omhoog“, zei PBL-directeur Hans Mommaas maandag. „Bij ChristenUnie en SP kan het tempo een beetje omlaag en bij D66, GroenLinks en PvdA zelfs flink omlaag.“

Effecten van de voornemens op het gebied van uitstoot in de partijprogramma's

CORONAVACCINATIES

AstraZeneca? Liever dat andere vaccin

Voorraden van AstraZeneca groeien. Mensen laten hun prikafspraak voorbijgaan, omdat ze meer vertrouwen op Pfizer en Moderna.

Door onze redacteur
Chris Hensen

AMSTERDAM. In Duitsland liggen nog meer dan een miljoen doses van het AstraZeneca-vaccin in de koelkast. In Frankrijk bijna een miljoen. In Spanje een half miljoen. En in Italië achthonderdduizend. Een kleine maand nadat eindelijk begonnen kon worden met het prikken van het coronavaccin van farmaceut AstraZeneca en onderzoeksinstituut Oxford, valt op dat de verwerking ervan in veel Europese landen nog laag is. Een stuk lager ook dan die van andere goedgekeurde vaccins: van de voorraden van het Pfizer en Moderna-vaccin is soms al 80 of 90 procent opgemaakt, van AstraZeneca tussen de 15 en 20 procent. De voorraden van dat vaccin groeien ook harder dan het tempo waarmee de prikken worden gezet.

Voorop staat dat de prikcampagne met het AstraZeneca-vaccin nog op stoom moet komen; met Pfizer- en Moderna wordt al aanzienlijk langer geprikt. Het AstraZeneca-vaccin is vooralsnog ook beperkter inzetbaar: in veel landen wordt het momenteel niet gebruikt voor mensen ouder dan 65 omdat nog niet helemaal vaststaat of het bij hen wel goed werkt. Daarbij worden ouderen vaak eerst gevaccineerd en daarna jongeren.

Maar zijn er ook signalen dat sommige mensen een voorkeur hebben voor een andere prik. Zo worden er afspraken afgezegd of niet gemaakt voor specifiek het AstraZeneca-vaccin. Vooral zorgmedewerkers lijken liever te willen wachten tot ze mogelijk een ander vaccin krijgen.

‘Liever beste bescherming’
Die zorgmedewerkers zouden dat vooral doen vanwege de lagere effectiviteit van AstraZeneca's vaccin. Het vaccin biedt ongeveer 60 procent kans op bescherming, Pfizer en Moderna zitten op ruim 90 procent. 60 procent is nog steeds erg hoog als het om vaccins gaat, maar met name zorgmedewerkers die direct in contact komen met coronazielen zouden liever

Vaccinatie met het AstraZeneca-vaccin in het **vaccinatiecentrum** op het **vroegere Berlijnse vliegveld Tegel**.

de best mogelijke bescherming willen hebben. Dit speelt onder meer in België en Frankrijk. Eind vorige maand kwamen 70 van de 200 uitgenodigde zorgverleners niet opdagen in een vaccinatiecentrum in Veurne. Eerder riep het Belgische artsensyndicaat BVAS op om artsen, ziekenhuispersoneel en zorgmedewerkers in de eerstelij met Pfizer en Moderna te vaccineren vanwege „een hogere werkzaamheid“. Op het Franse online platform doctolib.fr, waar onder andere gezondheidspersoneel prikafspraken kan regelen, waren vorige week honderden prikmogelijkheden voor AstraZeneca beschikbaar, tegen slechts enkele voor de andere twee vaccins.

De Duitse bondskanselier Angela Merkel erkende vorige week dat er „acceptatieproblemen“ zijn in Duitsland. Ze benadrukte dat het AstraZeneca-vaccin veilig en effectief is en riep Duitsers op zich in te laten enten. Juist op het punt van vertrouwen

Van de 200 Belgische zorgverleners kwamen er in februari 70 niet opdagen

scoorde het bedrijf de laatste maanden slecht. Eerst waren er rommelige testresultaten, toen liet de goedkeuring door gebrekkig aangeleverde data lang op zich wachten en vervolgens brak AstraZeneca de ene na de andere leveringsbelofte. Het leidde uiteindelijk tot een fikse ruzie met de EU. Daarbij waren het vooral ook politici die het vertrouwen in het AstraZeneca-vaccin ondermijnden, met onvoorzichtige uitspraken middenin het conflict. De Franse president Macron noemde het vaccin „quasi-ineffectief“.

Inmiddels is de rehabilitatiecampagne begonnen. Voorzitter van de Europese Commissie Ursula von der Leyen, die zich eerder hard over de fabrikant uitliet, beval het vaccin warm aan, mede volgend op voorlopige resultaten van een groot onderzoek in Schotland dat het vaccin toch zeer goed werkt bij ouderen. Ook Macron is bekeerd. Op basis van „de laatste wetenschappelijke resultaten“ zei hij vorige week dat de effectiviteit van het vaccin inmiddels „bewezen“ is. „Als dit het vaccin is dat ik straks aangeboden krijg, zal ik het uiteraard nemen.“

REGERINGSDECREET
Hongarije voert vaccinatiecertificaat in waarop de naam van het vaccin onvermeld blijft

AMSTERDAM. Op het Hongaarse vaccinatiecertificaat zal niet staan met welk type vaccin de persoon in kwestie is gevaccineerd. Dit is het gevolg van een regeringsdecreet dat zaterdag is aangepast, meldt persbureau Euractiv. De kwestie ligt gevoelig in Hongarije, omdat dit land tot afgelopen week de enige EU-lidstaat was, waar inwoners met het Russische

Premier Orbán wordt ingeënt..

Spoetnik-vaccin en het Chinese Sinopharm-vaccin worden gevaccineerd. Beide zijn nog niet goedgekeurd door het Europese agentschap EMA. Premier Viktor Orbán meldde zondag dat hij het Chinese vaccin kreeg. Het is onduidelijk of Hongaren straks nog het Europese vaccinatiecertificaat kunnen krijgen, waar Brussel aan werkt met het oog op grensoverschrijdend reisverkeer. (NRC)

CORONAVACCINATIES
In Afrika zijn eerste prikken via Covax-programma gezet

AMSTERDAM. Het vaccineren via het internationale Covax-programma is maandag van start gegaan. De Ghanees president Nana Akufo-Addo is als eerste ingeënt via het internationale programma waarmee onder meer de Wereldgezondheidsorganisatie coronavaccins opkoopt en verdeelt onder ontwikkelingslanden. Akufo-Addo (76) zie met zijn inenting te willen bewijzen aan inwoners van Ghana dat het veilig is om het vaccin te nemen, meldt persbureau Reuters. Hij verwees complottheorieën die beweren dat het vaccin is ontwikkeld om Afrikanen uit te roeien naar de prullenbak. De vaccinatiecampagne start dinsdag. Buurland Ivoorkust begon op maandag met vaccineren via Covax. Covax wil 1,3 miljard vaccins leveren aan 92 ontwikkelingslanden. Zij zouden daarmee 20 procent van hun bevolking kunnen vaccineren. (NRC)

SPOETNIK
Slowakije bestelt Spoutnik-vaccin, wacht niet op goedkeuring EU

PRAAG. Slowakije heeft een overeenkomst gesloten voor twee miljoen doses van het Russische Spoutnik-vaccin tegen het coronavirus. Dat maakte premier Igor Matovic maandag bekend. Volgens de premier ontvangt zijn land de komende twee maanden een miljoen vaccins, waarna er in mei en juni nog eens een miljoen volgen. Slowakije is na Hongarije de tweede lidstaat van de Europese Unie die een vaccin gebruikt dat niet is goedgekeurd door het Europese medicijnagentschap EMA. Het vaccin is niet geregistreerd door de Slowaakse medicijnenautoriteit, maar de deal werd mogelijk na de goedkeuring door de minister van gezondheid. Volgens Matovic kan zijn land van 5,4 miljoen inwoners het vaccinatieprogramma door de deal met 40 procent versnellen. 305.832 vaccinaties geregistreerd. (AP)

HACKS

Cybercriminelen stelen steeds vaker persoonsgegevens

In haar jaarrapport waarschuwt de Autoriteit Persoonsgegevens voor een explosieve toename van malware en phishing.

Door onze redacteur **Rik Wassens**

AMSTERDAM. Minder datalekken in 2020, maar wel een stijgend aantal gestolen gegevens. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) noemde dat maandag in haar jaarlijkse rapportage „alarmierend”. Ze waarschuwt voor „de explosieve toename” van datalekken veroorzaakt door malware, phishing of hacking.

Sinds 2016 moeten datalekken, groot en klein, gemeld worden bij de AP. De meeste lekken zijn relatief onschuldig en onbewust. In bijna driekwart van de gevallen gaat het om persoonsgegevens die naar een verkeerde ontvanger zijn gestuurd of zijn kwijtgeraakt.

Het aantal datalekken dat de AP registreerde, daalde het afgelopen jaar voor het eerst sinds melden verplicht werd. Afgelopen jaar ontving de toezichthouder bijna 24.000 meldingen van lekken, een daling van 11 procent. Dat komt vooral omdat incassobureaus minder datalekken hebben gemeld. „Doordat zij hun werkwijze hebben aangepast, zijn er veel minder betalingsherinneringen bij verkeerde ontvangers terechtgekomen.”

Maar de toezichthouder ontving in 2020 wel bijna twaalfhonderd meldingen van datalekken die veroorzaakt werden door cybercriminelen; een stijging van 30 procent ten opzichte van 2019. In dat jaar nam het aantal meldingen in deze categorie ook al met een kwart toe. Bij zo’n cyberaanval lekken juist veel data in één keer. Van vier op de tien aanvallen werden vijfhonderd personen of

meer slachtoffer. „Vooral grotere organisaties, die persoonsgegevens van veel mensen verwerken, lijken hier doelwit van te zijn”, schrijft de toezichthouder. Het gaat vooral om de gezondheidszorg en onderwijsinstellingen.

Hackers worden steeds geraffineerder en blijken na een aanval vaak al maanden in bedrijfsnetwerken te zitten, voordat ze gegevens ontgankelijk maken en losgeld eisen. Steeds vaker wordt ook gedreigd met publicatie van data, zoals onlangs bij de hack op de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Ondanks het lekken van documenten via het darknet, gaat de NWO niet in op de eisen van de cybercriminelen. Wel hebben enkele financieringsprogramma’s voor wetenschappelijk onderzoek „ernstige vertraging” opgelopen, maakte de organisatie vorige week bekend.

Wachtwoorden hergebruikt

Veel datalekken hadden kunnen worden voorkomen door ‘meefactor-authenticatie’, stelt de toezichthouder, zoals systemen die naast een wachtwoord bijvoorbeeld ook een sms-code vereisen om binnen te komen. Die zijn veel minder kwetsbaar voor cyberaanvallen als phishing en *credential stuffing*, waarbij eerdere buitgemaakte wachtwoorden op grote schaal gebruikt worden om toegang te krijgen tot andere accounts.

Vaak worden wachtwoorden hergebruikt. Het had volgens de toezichthouder afgelopen jaar bijna 250 datalekken kunnen schelen. Daarbij lekten naar schatting data van tussen de 600.000 en 2 miljoen personen. Lang niet iedere melding leidt tot optreden van de privacywaakhond. De AP kwam afgelopen jaar ruim 1.700 keer in actie. De toezichthouder heeft naar eigen zeggen te weinig budget en personeel om iedere melding te onderzoeken.

Onderzoek aan de Lorentzlaan in Amsterdam, waar Joey Uiterwijk (23) per ongeluk werd doodgeschoten.

FOTO MICHEL VAN BERGEN/ANP

SCHIETINCIDENT

Niemand wilde dat Joey werd gedood

Een jaar geleden werd Joey Uiterwijk per ongeluk doodgeschoten door zijn vrienden in Amsterdam-Oost. Maandag stonden ze voor de rechter.

Door onze correspondent
Thijs Niemantsverdriet

AMSTERDAM. Vijf jonge jongens, drugs, een wapen en een heleboel stoerdoenerij. Die noodlottige combinatie kostte Joey Uiterwijk (23) bijna een jaar geleden het leven. Zijn vriend Shaquille L. (25) schoot hem per ongeluk door zijn hoofd toen ze aan het „klooiën” waren met een pistool dat ongeladen was – althans, dat dachten ze. Maandag stonden Shaquille en de andere betrokkenen voor de rechter in Amsterdam.

Het gebeurde op 14 maart 2020, twee dagen voordat Nederland voor de eerste keer op slot zou gaan vanwege corona. Het groepje vrienden, voor het grootste deel jongens van begin twintig uit Amsterdam-Oost, was vanaf het einde van de ochtend samen in de woning van Shaquille L. Er lagen *ponypacks* – kleine envelopjes met drugs – op de salontafel en er was een Glock 17. Van het wapen werden de jongens „een beetje wild”, verklaarden ze naderhand tegen de politie. Urenlang liepen ze ermee

door het huis, stopten de patroonhouder erin en haalden hem er weer uit, richtten het pistool op elkaar en maakten daar filmpjes van.

Rond drie uur gingen Xavier F. (23) en Roël G. (24) even naar de supermarkt, „om brood en kaas te halen”. Terwijl hij in de rij stond, werd F. gebeld. Het was Shaquille L. „Joey gaat dood! Joey gaat dood!” schreeuwde hij. Het pistool was per ongeluk afgegaan, een kogel had het achterhoofd van Uiterwijk doorboord. Tegen de tijd dat Xavier F. terug was bij het huis, was de straat afgezet met rode linten – en Uiterwijk al overleden.

Vrienden die terechtstaan

Vanaf het begin van de zitting in de rechtbank is duidelijk: dit is een zaak met alleen maar verliezers. Iedereen is een jaar na dato nog altijd kapot van Uiterwijks dood. Zijn oma, pleegmoeder, pleegzus en pleegbroer, die emotionele slachtofferverklaringen afleggen, én de drie vrienden die terechtstaan. De vierde laat verstek gaan, volgens zijn advocaat omdat het

Strafeis voor vier man

Alle vier de verdachten hoorden maandag een celstraf tegen zich eisen, voor dood door schuld. Tegen **Shaquille L.**, die het wapen afvuurde, eiste het OM vier jaar cel, waarvan een half voorwaardelijk.

Xavier F. hoorde een strafeis van achttien maanden, waarvan zes voorwaardelijk. De officier van justitie achtte bewezen dat hij het wapen en de drugs meenam naar het huis van L. Hij heeft zich volgens het OM op geen enkele manier „een verantwoordelijke wapenbezitter” getoond.

Tegen **Daniël S.** en **Roël G.** werd vijftien maanden cel geëist, waarvan vijf voorwaardelijk.

ment gebeurde, lopen de lezingen uiteen. Daniël S. vertelde later aan een vriend dat Shaquille L. het pistool voor de grap tegen het hoofd van Uiterwijk plaatste. L. zelf zegt dat hij door „een duw” uit zijn evenwicht werd gebracht en zich vervolgens „vasthiel” aan het wapen. „Ik hoorde een knal, er was gesuis in m’n oren, en hij zakte ineens in elkaar.”

L. is een jongen die het „moeilijk” vindt „grenzen aan te geven en de confrontatie aan te gaan”, verklaart hij. Zijn huis fungeerde als „een soort buurthuis”. Uit zijn antwoorden blijkt dat hij nog altijd zwaar aangeslagen is, hij valt herhaaldelijk stil. L. vertelt dat hij meteen na het fatale schot het wapen heeft doorgeladen en op zichzelf heeft gericht. De trekker overhalen deed hij niet. „Dan zouden de nabestaanden met vragen zijn blijven zitten.”

Een jongen vol plannen

Zijn familieleden beschrijven Uiterwijk als een vrolijke, energieke jongen die ondanks een moeilijke jeugd vol plannen zat. Door een ongeval kon hij niet meer werken bij de stadsreiniging, maar hij had plannen om weer naar school te gaan.

Uiterwijks oma is ondanks haar verdriet vergevingsgezind: ze vindt dat Shaquille L. „een kans verdient dit achter zich te laten”. De officier van justitie denkt daar anders over. Ja, zegt ze, het is een zaak met louter verliezers. „Maar de grootste verliezer is Joey – en zijn nabestaanden die hem moeten missen.” Ze wil met haar strafeis „een grens stellen, om duidelijk te maken dat er echt niets stoers of grappigs is aan het doodschieten van je vriend.” Het OM eist voor alle vier een gevangenisstraf, tussen de tien maanden en drieënhalf jaar.

Deze dinsdag zijn de pleidooien van de verdediging.

APELDOORN STEM

Verkiezingen organiseren in coronatijd: het is een hele klus. En gaan ze straks wel door? NRC kijkt mee in Apeldoorn.

Gemeentehuis van Apeldoorn.

FOTO BRAM PETRAEUS

‘Verkiezingen kunnen gewoon doorgaan’

Met twaalf mensen is de grote raadszaal in het Apeldoornse stadhuis nog altijd leeg. Maar in tijden van corona lijkt het vol – zo ontwend zijn mensen om met meer dan twee of drie mensen in een ruimte te verblijven. Voorin de zaal zitten de burgemeester van Apeldoorn, Ton Heerts, en minister Kajsa Ollongren (Binnenlandse Zaken, D66). De onderlinge afstand is zo groot, dat microfoons nodig zijn om elkaar te kunnen verstaan.

Wat is het grootste verschil tussen eerdere, normale verkiezingen en deze Tweede Kamerverkiezingen, wil Ollongren weten. Projectleider verkiezingen Hans Willem Pas vertelt over de vele stembureaus die ongeschikt bleken om te stemmen tijdens een pandemie, over de mobiele stembureaus die Apeldoorn inzet, om ook verpleeghuisbewoners veilig te laten stemmen, en over de zoektocht naar voldoende voorzitters op de stembureaus. Door het aantal afzeggingen zoeken medewerkers nu noodgedwongen in hun eigen netwerk. De minister luistert en knikt instemmend.

Ollongren is hier op uitnodiging van de burgemeester. In aanloop naar de verkiezingen bezoekt ze meerdere gemeentes om te horen hoe de voorbereidingen verlopen. Ze wil niet alleen de grotere gemeentes in het westen van het land aandoen, zegt ze. Eerder bezocht ze Rotterdam en Heusden. Binnenkort zal de minister ook in Amsterdam gaan kijken.

Dan wendt Ollongren zich tot de twee studenten in de zaal. Avin Shek Baker (18) en Marc Pinkert (17) doen de opleiding handhaver toezicht en veiligheid politie aan de Apeldoornse mbo-instelling Aventus. Door corona zijn er nauwelijks stages voor de studenten. Evenementen zijn er niet en de mbo’ers moeten uren

maken. In december hebben studenten als alternatief supermarktkarretjes ontsmet. Nu kunnen ze ook stagelopen op vaccinatielocaties. En er zullen ruim tweehonderd studenten helpen bij de verkiezingen.

Op stembureaus zullen zij kiezers wijzen op de coronamaatregelen en ervoor zorgen dat mensen voldoende afstand houden van elkaar. De studenten krijgen nu les over politiek en staatsinrichting. Wat ze ervan leren, wil de minister weten. „We weten niet hoe lang corona gaat duren”, zegt Shek Baker. „Dus zo doen we vast ervaring op met deze situatie. Er is ook niets anders.”

Burgemeester Heerts heeft het over Mega Belangrijk Onderwijs

Dat mbo’ers juist in Apeldoorn gaan meehelpen, is geen toeval. Burgemeester Heerts was eerder voorzitter van de MBO-raad en wilde studenten graag betrekken bij de verkiezingen, zegt Hans Willem Pas. „Hij praat over het Mega Belangrijk Onderwijs.”

Volgende week neemt Ollongren definitief de beslissing op de verkiezingen door zullen gaan. Maar van twijfel over het antwoord is geen sprake. „Gemeenten zijn al zo ver met de voorbereidingen, qua organisatie lukt het”, zegt Ollongren. „En dat is een heel belangrijk criterium.” En als het aantal coronabesmettingen toch oploopt? „Je kunt nooit nooit zeggen”, zegt Ollongren. „Maar in deze omstandigheden kan het gewoon.”

Floor Boon

Advertentie

nrcnieuwsbrieven

De Haagse Stemming

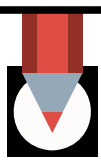
Het laatste nieuws uit Den Haag en een inkijkje in de politieke dag die komen gaat.

Schrijf u in op: nrc.nl/dehaagsestemming

Elke werkdag

nrc

DE HAAGSE STEMMING

KANDIDATENLIJST

CDA zet traditie voort:
'stem niet op lijsttrekker'

CDA-prominenten die niet op hun lijsttrekker stemmen - het is al zo oud als Ruud Lubbers. Die zei in 1994 als vertrekkend premier dat hij niet op Elco Brinkman, zijn opvolger als CDA-leider zou stemmen, maar op Ernst Hirsch Ballin. „En dat zal Elco mij niet kwalijk nemen”, zei Lubbers. Een koningsdrama was geboren.

Nu is de beurt aan minister Hugo de Jonge (Volksgezondheid). De voormalig lijsttrekker zei maandagavond in het programma Jinek tegen journalist Jair Ferwerda dat hij niet op de nieuwe lijsttrekker gaat stemmen, Wopke Hoekstra. Nee, zijn stem gaat naar de nummer 22 op de kandidatenlijst, zijn politiek assistent Bart van den Brink. En nee, van gedoe tussen Hoekstra en De Jonge is geen sprake, zei de minister erbij. CDA-kenners weten van de wat moeizame verhouding tussen Hoekstra en De Jonge, die niet verbeterd lijkt na de bittere strijd om het CDA-lijsttrekkerschap. In het kamp-De Jonge heerste teleurstelling over de onduidelijke opstelling van Hoekstra, toen de strijd nog tussen De Jonge en Pieter Omtzigt ging. Ze hadden steun van Hoekstra verwacht - die niet kwam.

”

Ik neem aan dat ze haar vader af en toe voorzichtig op de vingers tikt

Lilianne Ploumen PvdA-leider, over Marieke Derksen, de dochter van Johan die niets in Ploumen ziet

Luister ook
naar de podcast
Haagse Zaken

[+] [nrc.nl/audio](#)

ZONNEBANKBEZOEK

Leuke dingen
voor de mensen

Zorgen verkiezingen voor versoepelingen in het coronabeleid? Nu de steun voor strenge maatregelen slinkt, is ook de stemming in de Tweede Kamer omgeslagen. Meest besproken: niet het hoger onderwijs of de vervloekte avondklok, maar een heropening van de terrassen. Tot genoegen van de horeca. Zijn lobby's dan oppermachtig in Den Haag? Toch niet. De branchevereniging van zonnestudio's kondigde maandag aan naar de rechter te stappen, nu de zonnestudio's van het kabinet nog niet open mogen. Veel contactberoepen mogen woensdag wel weer open, de zonnestudio's niet - het regelmatig zonnebankbezoek van Hugo de Jonge ten spijt.

NOG 15 DAGEN

GROENLINKS

Jesse Klaver
als gezinsman

Maak elk verkiezingsverhaal persoonlijk: die les had GroenLinks-lijsttrekker Jesse Klaver voor het RTL-debat zondagavond duidelijk uit zijn hoofd geleerd. Klaver toverde het ene na het andere familielid tevoorschijn. Hij ging al speelschend zijn hele familie af: eerst begon hij over zijn drie kinderen, daarna over zijn zus, die op de Covid-19-afdeling van een ziekenhuis werkt.

Hè, merkte een aantal kijkers op, had Klaver een aantal jaar geleden niet gezegd dat hij enig kind was? Klopt: zo groeide hij ook op. Zijn halfzus leerde hij pas een paar jaar geleden kennen, net als zijn biologische vader. Zo heeft Klaver nu ook een zus - en een arts - om over te vertellen.

INTERVIEW INA BROUWER EN JULIA WOUTERS

10 keer een vrouw
bovenaan de lijst

Nooit waren er zoveel vrouwen lijsttrekker van een landelijke partij. Toch wordt dat als uitzonderlijk gezien en hebben ze last van seksisme, zeggen oud-politica Ina Brouwer en auteur Julia Wouters.

Door onze redacteur
Claudia Kammer

Sigrid Kaag voelde „een beetje schroom” toen ze in februari met drie andere vrouwelijke lijsttrekkers werd uitgenodigd voor het tv-programma *Dit is M*. De lijsttrekker van D66 vond het een „tikkeltje conservatief” dat het in Nederland nog steeds als uitzonderlijk wordt beschouwd als een vrouw lijsttrekker is. En ze had weinig zin in vragen als: wat vindt je man ervan? En: hoe doe je dat met de kinderen? Daarna ging het gesprek over seksisme in de politiek, waar ze alle vier last van hebben. Lilianne Ploumen (PvdA) zei: „Het laat me koud, maar het moet wel de wereld uit.”

Maar het seksisme is de wereld nog niet uit. Kaag werd afgelopen weekende *trending* op Twitter onder de hashtag #kut-kaag. Aanvankelijk werd Kaag via de hashtag seksistisch bejegend. Daarna werd die juist gebruikt door mensen die het voor haar opnamen. Tweede Kamerlid Kathalijne Buitenweg (GroenLinks) schreef: „Wanneer trekt @twitter een grens bij het vernederen en het delegitimeren van vrouwelijke leiders?”

Kaag liet zich door de hashtagrel niet uit het veld slaan, bleek zondagavond tijdens het *RTL Verkiezingsdebat*. Daar pleitte ze voor meer vrijheden voor gevaccineerden, het voorstel waarvoor ze op Twitter verguisd werd.

Unicum in de geschiedenis

Van de 37 lijsttrekkers zijn er dit keer 10 vrouw, een unicum in de geschiedenis. Vier voeren de lijst aan van (middel)grote partijen: Sigrid Kaag (D66), Lilian Marijnissen (SP), Lilianne Ploumen (PvdA) en Esther Ouwehand (Partij voor de Dieren).

Verandert dat iets in de politiek, of doet het er niet toe of er een man of een vrouw bovenaan de kieslijst staat? Vier vragen voor Ina Brouwer, in 1982 een van de eerste vrouwen die landelijk lijsttrekker werd (eerst voor de CPN en later voor GroenLinks), en Julia Wouters, die een boek schreef over vrouwen in de politiek, *De zijkant van de macht*.

Tien vrouwen bovenaan de kieslijsten, betekent dit de definitieve doorbraak voor vrouwen in de politiek?

Wouters: „Was het maar waar. Mannen zijn nog steeds ruim in de meerderheid op de kandidatenlijsten. Maar er staan wel veel vrouwen hoog op de lijst. Het verdrietige is: het kan er goed uitzien op de lijsten, maar vrouwen haken vaker tussentijds af en worden dan meestal door een man opgevolgd.”

Brouwer: „Vrouwen worden nogal eens lijsttrekker als het niet goed gaat met een partij. Dat heb ik zelf ook meegemaakt bij de CPN, daar was destijds een richtingsstrijd aan de gang toen ik naar voren werd geduwd. Vrouwen werpen zich meestal niet op uit ambitie, maar uit verantwoordelijkheidsgevoel. Zie Lilianne Ploumen bij de PvdA. Als de rust terugkeerd is, wordt het lijsttrekkerschap weer aantrek-

Lilian
Marijnissen
(SP)

Sigrid Kaag
(D66)

FOTO JEN JUMELET

Lilianne
Ploumen
(PvdA)

Esther
Ouwehand
(Partij voor
de Dieren)

FOTO BART MAAT/ANP

Liane den Haan (50Plus)

Sylvana Simons (BIJ1)

Femke Merel van Kooten (Splinter)

Anna Zeven (Blanco Lijst30)

Caroline van der Plas
(BoerBurgerBeweging)

Esther van Fenema (NLBeater)

FOTO BART MAAT/ANP

FOTO BART MAAT/ANP

FOTO PHIL NIJHUIS/ANP

FOTO BOB BRONSHOFF/ANP

kelijker voor mannen. Dan komen vrouwen er moeilijker tussen.”

Zetten vrouwen andere onderwerpen op de politieke agenda dan mannen?

Wouters: „In de jaren negentig dachten veel vrouwen die in de Tweede Kamer kwamen dat ik er de komende twaalf weken niet zou zijn, omdat ik zwangerschapsverlof opnam. Dat veroorzaakte opschudding, dat was nog niet geregeld voor Kamerleden. De vrouwen die nu de politiek in gaan lijken het niet zo gewend om te knokken voor hun rechten. Ze mogen wel wat scherper worden, want er is een antifeministische tegenbeweging aan de gang. Partijen als Forum voor Democratie, maar ook de SGP mogen wel wat harder aangepakt worden.”

„Kamervoorzitter Khadija Arib heeft een belangrijke rol gespeeld door dat bij debatten telkens te benoemen. De viering van honderd jaar vrouwenkiesrecht vorig jaar verdiepte dat bewustzijn. Daardoor ontstond er bijvoorbeeld momentum

voor het wetsvoorstel over een vrouwenquotum in het bedrijfsleven.”

Brouwer: „Veel vrouwen die in mijn tijd de Kamer in kwamen, waren net als ik actief in de vrouwenbeweging. Toen ik in 1990 zwanger was, schreef ik aan de voorzitter dat ik er de komende twaalf weken niet zou zijn, omdat ik zwangerschapsverlof opnam. Dat veroorzaakte opschudding, dat was nog niet geregeld voor Kamerleden. De vrouwen die nu de politiek in gaan lijken het niet zo gewend om te knokken voor hun rechten. Ze mogen wel wat scherper worden, want er is een antifeministische tegenbeweging aan de gang. Partijen als Forum voor Democratie, maar ook de SGP mogen wel wat harder aangepakt worden.”

Hoe kunnen vrouwen in de politiek het beste omgaan met seksisme?

Brouwer: „Humor is het beste wapen.

Ruud Lubbers noemde mij eens tijdens een debat pesterig ‘mevrouw Bakker’, alsof hij niet wist wie hij voor zich had. Toen ik er iets van zei, stuurde hij de volgende dag een doos bonbons. Ik heb hem laten weten dat ik die zou doorsturen naar de echte mevrouw Bakker, de echtgenote van mijn voorganger Marcus Bakker.”

Wouters: „Het werd lang als een teken van zwakte gezien als vrouwen in de politiek reageerden op seksisme. Maar uit nieuw Amerikaans onderzoek blijkt dat kiezers het juist waarderen als je er iets van zegt, op een rustige toon. Het lastige is: seksisme is vaak subtiel. Het zit bijvoorbeeld in dubbele maatstaven die we hanteren. Als een vrouw een typisch masculine leiderschapseigenschap heeft, vinden we haar geen goede vrouw. Maar als ze stereotiep vrouwelijke eigenschappen heeft, vinden we haar geen goede leider. Ik train vrouwen om ook die subtiel

vormen van seksisme te herkennen, dan kunnen ze er beter op reageren.”

Wat is jullie gouden tip voor de vrouwen die nu lijsttrekker zijn?

Brouwer: „Ik vind dat ze hun persoonlijk leven wat meer in de strijd mogen gooien. De vrouwen lijken daar terughoudender in dan de mannen, maar waarom eigenlijk? Sigrid Kaag bijvoorbeeld, kan wel meer pronken met haar bi-culturele gezin, een voorbeeld van het moderne Nederlandse gezin dat vaak gemengd is. Daar mag ze trots op zijn.”

Wouters: „Vrouwen krijgen vaak tips als: ‘Houd je stem laag en wapper niet te veel met je handen, dan kom je betrouwbaarder over.’ Mijn tip is: blijf weg van de mannetjesmakers. Kiezers verlangen naar een politiek leider die authentiek is. Eigenlijk weten we nog niet goed wat vrouwelijk leiderschap is, dus leef jezelf uit.”

ETHIOPIË

Frustratie over Tigray neemt toe

Een rapport over massamoord in Tigray leidt tot zorgen in de VS en de EU, maar Ethiopië houdt interventie af.

Door onze redacteur
Maral Noshad Sharifi

AMSTERDAM. Ondanks toenemende westerse druk blijft Ethiopië elke bemoeienis met het conflict in de opstandige regio Tigray afwijzen. Eritrese troepen moeten de Ethiopische deelstaat Tigray verlaten, zei de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Antony Blinken zaterdag in een reactie op een rapport van Amnesty International over de massamoord die eind november plaatsvond in de historische stad Axum. Omdat telecommunicatie en internet in Tigray al maanden grotendeels zijn afgesloten, werd de omvang van het bloedbad pas onlangs echt duidelijk.

Axum viel op 19 november in handen van Ethiopische en Eritrese troepen. Vanaf 28 november zouden vooral Eritrese soldaten van deur tot deur zijn gegaan om mannen en jongens standrechtelijk te executeren. Wie probeerde de lichamen te verplaatsen, werd zelf doodgeschoten. „Veel mensen lagen dood op straat. Zoals de familie van mijn oom. Zes van zijn gezinsleden werden vermoord. Zoveel mensen zijn gedood”, vertelde een 21-jarige inwoner aan Amnesty.

Op basis van interviews met ruim veertig getuigen concludeert de mensenrechtenorganisatie dat de Eritreeërs zich mogelijk schuldig hebben gemaakt aan misdaden tegen de menselijkheid. Op satellietbeelden zijn twee verse massagraven te zien in de buurt van Karan.

Oproepen van VS en EU

De Verenigde Staten willen een internationaal onderzoek en vragen de Afrikaanse Unie om de crisis in Tigray samen aan te pakken, onder meer via de VN en andere relevante instanties, aldus Blinken. Ethiopië heeft eerdere pogingen tot bemiddeling door Afrikaanse landen afgewezen.

Ook de EU liet vrijdag van zich horen. „De vijandigheden moeten onmiddellijk stoppen”, zei buitenlandchef Josep Borrell in een verklaring, „toegang tot heel Tigray voor alle humanitaire partijen en media moet worden toegestaan”.

Eritrea wijst de conclusies van het rapport van de hand. Yemane Gebremeskel, de Eritrese minister van Informatie, zei in een twitterbericht dat „Eritrea (...) categorie

risch de belachelijke beschuldigingen afwijst die Amnesty International in een misleidend rapport vandaag heeft uitgebracht”. Volgens de Ethiopische regering is het rapport gebaseerd op „schaarse informatie”. Amnesty had Tigray willen bezoeken, maar een verzoek hiertoe zou niet zijn beantwoord.

Het Ethiopische ministerie van Buitenlandse Zaken liet zondag op Facebook weten als soevereine natie zelf verantwoordelijk te zijn voor het waarborgen van de rechtsstaat. Terwijl de frustratie in de internationale gemeenschap toeneemt, blijft de regering van Ethiopië elke bemoeienis afwijzen. Onduidelijk is of Ethiopië Eritrea om hulp gevraagd heeft

Ethiopië liet weten als soevereine staat zelf de rechtsstaat te waarborgen

bij de strijd in Tigray. Doen Eritrese troepen wat de Ethiopische regering wil, of gaan zij inmiddels hun eigen gang in het buurland?

Vier maanden nadat het begon, duurt het conflict zo onverminderd voort. Nadat milities in Tigray de federale Ethiopische legerbasis hadden aangevallen, kondigde premier Abiy Ahmed begin november een offensief aan in Tigray – hij wilde de opstandige regionale autoriteiten afzetten. Na een paar weken riep Abiy de overwinning uit, maar de gevechten duren voort.

Tienduizenden Tigreeërs zijn de grens overgestoken naar Soedan en zitten daar in vluchtelingenkampen. Niemand weet hoeveel duizenden burgers er de afgelopen maanden zijn omgekomen. De enkele hulpverleners die in Tigray zijn geweest waarschuwen voor voedseltekorten. Vrijdag liet het Voedselprogramma van de VN weten meer dan 80 miljoen euro nodig te hebben om de hongersnood die voor drie miljoen Tigreeërs dreigt te voorkomen.

„Inwoners en hulpverleners ter plaatse blijven melding maken van huiszoekingen en willekeurige plunderingen”, meldde het VN-bureau voor de coördinatie van humanitaire zaken zondag.

Nabestaanden rouwen in Tigray. Volgens Amnesty hebben Eritrese soldaten honderden burgers gedood.

FOTO S EDUARDO SOTERAS / AFP

SOCIALEMEDIARAGE

Knallen voor de baby – en voor de likes

Amerikaanse ouders maken de jongen- of meisje-onthulling tot een spektakel. Met doden tot gevolg. „Het moet steeds gekker.”

Door onze correspondent
Bas Blokker
WASHINGTON

Vorige week zondag knutselde Chris Pekny in zijn garage in Liberty, New York, aan een zelfgemaakte vuurwerkbom. De zaak ontplofte en zijn ongeboren kind had op slag geen vader meer. Zijn broer Michael raakte gewond door rondvliegende scherpen. De politie houdt het op een ongeluk; Pekny wilde met zijn explosief de bekendmaking van het geslacht van zijn eerste kind opluisteren op een zogeheten *gender reveal party*.

De ontploffing in Liberty was niet het eerste ongeluk met dit ritueel, waarbij het geslacht van het ongeboren kind wereldkundig wordt gemaakt door roze dan wel blauwe kleuren. Op YouTube staan duizenden filmpjes met ballonnen die uit een doos komen, vulling uit een taart, glitters uit een confettikanon, water uit een slang, krijtstof uit een piñata, rook uit een uitlaatpijp. Of kleurstof die is verborgen in een explosief.

In oktober 2019 kwam een 56-jarige vrouw in Knoxville, Iowa, om het leven. Haar familie had al twee dagen geëxperimenteerd met een explosief om het geslacht van haar kleinkind te onthullen. Uiteindelijk hadden ze een metalen pijp op een plaatje gelast, met een gaatje in de zijkant voor een lont. De pijp hadden ze gevuld met explosief poeder en kleurpoeder en het geheel hadden ze afgedekt en dicht geplakt. Toen de lont werd ontstoken, explodeerde de houder en vlogen stukken metaal in het rond. De 56-jarige grootmoeder stond op vijftien meter afstand, maar werd dodelijk geraakt door een scherf.

Verdrietige ongelukken

„Ik dacht dat de Covid-19-pandemie een rem op de gender reveal party’s zou zijn”, zegt Carly Gieseler, universitair docent bij de faculteit communicatiewetenschappen aan de hogeschool van York, New York. „Maar mensen willen het hoe dan ook vieren, en vooral: op sociale media laten zien dat ze het vieren. Kennelijk weerhouden verdrietige ongelukken als deze hen er ook niet van telkens

„Geslachtsonthulling” in een honkbalstadion, Atlanta, 2017. Roze of blauw komt vaak door iets explosiefs tevoorschijn.

FOTO LOGAN RIELY/GETTY IMAGES

grotere spektakels op te tuigen. Ze bedenken toeren met wilde dieren, met geweren, met explosies, het moet steeds gekker. Dat is een alarmerende vaststelling.”

Gieseler schreef het boek *Gender-Reveal Parties As Mediated Events: Celebrating Identity in Pink and Blue* (2019 – het was af voordat de eerste dode was gevallen) waarbij ze vooral inging op de rolbevestigende aspecten van de sekse-feestjes. „Er is een hele industrie opgezet van blauwe en roze producten om deze evenementen aan te kleden.” Ze vindt het vreemd dat „juist in deze progressieve tijd, waarbij de rol van gender vloeibaar lijkt te zijn geworden, dit ritueel op een heel traditionele manier de sekseverschillen bevestigt”.

Ze krijgt bijval vanuit onverwachte hoek. De bedenker van het ritueel heeft spijt van haar uitvinding. In 2008 zette Jenna Karvunidis een

filmpje online waarin zij een taart doorsneed en de vulling zichtbaar werd: roze, voor de dochter die zij verwachtte. Wie nu haar website bezoekt, leest: „Jenna Karvunidis is een schrijver, moeder en rechtenstudent in Los Angeles. Ze wordt alomte schouwd als de ‘uitvinder’ van de *gender reveal party* en zij heeft een boodschap: STOP.” Er staat een foto bij van haar gezin, met drie dochters: de jongsten in jurkjes, de oudste in een pak.

Nijlpaard en krokodil

Gieseler bekeek duizenden filmpjes online en zag het ritueel razendsnel winnen aan populariteit én aan spektakel. Een oorspronkelijk intiem moment tussen de vader en de moeder is een show geworden waarin de ouders zichzelf op een sensationele manier niet alleen aan hun uitgenodigde familie en vrienden presenteren, maar ook en vooral aan een online-publiek.

Zo schoot een agent van de grenspolitie op een met kleurstof en het explosief *Tannerite* gevuld hokje in een leeg stuk woestijn in Arizona. Dit bouwsel explodeerde wel zoals bedoeld: op het filmpje is te zien hoe het hokje in blauwe rook opgaat. Maar de explosie zette ook het droge gras in brand. Het leidde tot de zogenoemde Saw Mill Fire, die voor meer dan acht miljoen dollar schade zou veroorzaken. De agent, die meteen de brandweer had gebeld, trof een schikking met justitie, geeft nu voorlichting voor de Forest Service en verplicht zich de schade geheel te vergoeden.

„Spektakel is een munteenheid op sociale media”, zegt Gieseler. Ze zag hoe ouders een met kleurstof gevuld watermeloen in de bek van een nijlpaard gooiden, anderen deden hetzelfde met een krokodil. Ouders sprongen uit een vliegtuig voor een *skydive*, waarbij een rookbom het ge-

slacht van het kind moest aanduiden. „Wie laat nou een zwangere vrouw uit een vliegtuig springen?”

Het spektakel is niet alleen bedoeld om zoveel mogelijk kijkers en likes te krijgen, denkt Gieseler. „Het zijn vaak nogal gewelddadige manifestaties, met dingen kapot slaan, met schieten, met auto’s. Je krijgt de indruk dat het ook de bedoeling is om de haast mystieke, intieme zwangerschap het mannelijk domein in te trekken.” Dat zou de *gender reveal parties* verklaren met alleen mannen, waarop de vader bijvoorbeeld een met kleurstof gevulde basketbal door de ring kapot moet dunken. Of de jonge vader die in de camera kijkt en zegt dat hij en zijn vrouw wel een kleurige taart hadden overwogen, maar dat ze toch geen betere manier konden verzinnen om het geslacht van hun kind te openbaren dan „door iets op te blazen”.

ARMENIË

Oppositie eist aftreden premier bij inval in regeringsgebouw

Door een onzer redacteuren

AMSTERDAM. Tegenstanders van de Armeense premier Nikol Pasjinian zijn maandag het regeringsgebouw in de hoofdstad Jerevan binnengevallen. Ze eisen zijn ontslag, meldt het Russische persbureau RIA. Pasjinian wordt al maanden bekritiseerd door oppositiepartijen en het leger omdat hij niet doortastend genoeg zou hebben opgetreden in het gewapende conflict over de enclave Nagorno-Karabach. In het regeringsgebouw bevinden zich kantoren van verschillende ministeries. Tegen-

standers van de premier kwamen samen in de centrale hal en scandeerden leuzen waarin ze het ontslag van de premier eisten. Vervolgens verkliet ze het gebouw. Voor zover bekend zijn er geen aanhoudingen verricht. Later maandagmiddag zijn nieuwe demonstraties gepland.

De premier ligt onder vuur sinds hij in november een vredesovereenkomst tekende die een einde maakte aan een zes weken durend gewapend conflict met Azerbeidzjan over Nagorno-Karabach. Door dat mede door Rusland bemiddelde verdrag kreeg Azerbeidzjan de controle te-

Betogers maandag bij parlement.

FOTO KAREN MINASYAN/AFP

rug over grote delen van de regio die al meer dan een kwart eeuw in handen waren van Armeense troepen.

Sinds vorige week zwellen de protesten weer aan, waarbij zowel tegenstanders als aanhangers van de premier de straat opgaan. Directe aanleiding is een donderrdag gepubliceerde verklaring van veertig Armeense officieren. Daarin eisen ze het ontslag van Pasjinian en zijn regering omdat zij in hun ogen niet in staat zijn om „adequate beslissingen” te nemen in crisistijd, doelend op het conflict in Nagorno-Karabach. De premier veroordeelde de brief

en sprak van een „poging tot staatsgreep”. Hij ontsloeg daarop de hoogste legergeneraal Onik Gasparian. Dat ontslag is door de Armeense president Armen Sarkissian afgewezen omdat die vindt dat het leger buiten de politiek moet worden gehouden. De overeenkomst met Azerbeidzjan heeft de premier eerder verdedigd door die een „pijnlijke, maar noodzakelijke stap” te noemen die moest voorkomen dat het buurland de hele enclave zou innemen. Bij de gevechten, die eind september uitbraken en 44 dagen duurden, vielen meer dan zesduizend doden.

FRAUDEZAAK

Twee Amerikanen uitgeleverd aan Japan vanwege hulp bij ontsnapping Carlos Ghosn

BOSTON. Twee Amerikanen zijn maandag uitgeleverd aan Japan vanwege hun rol in de ontsnapping van automagnaat Carlos Ghosn uit Japan. Legerveteraan Michael Taylor en zijn zoon Peter Taylor worden ervan beschuldigd Ghosn te hebben geholpen bij diens vlucht eind 2019, terwijl hij huisarrest had op verdenking van fraude. Volgens de Japanse aanklagers hebben de Taylors 1,3 miljoen dollar ontvangen voor hun hulp. Ze kunnen lange gevangenisstraffen krijgen in Japan voor mensensmokkel. De twee hebben maandenlang in Amerikaanse rechtbanken geprobeerd om de uitlevering tegen te houden.

Ghosn, die de leiding had over autobouwers Nissan en Renault, wist op ingenieuze wijze aan zijn bewakers te ontsnappen en met een privéjet via Turkije naar Libanon te vliegen. Hij had zich verstopt in een kist die anders voor geluidsapparatuur wordt gebruikt. Vrijdag werden nog drie Turken in Istanbul veroordeeld voor hun hulp bij de ontsnapping van Ghosn. Twee piloten en een bestuurder van een klein Turks luchtvaartbedrijf kregen jarenlange gevangenisstraffen. (ANP/RTR/Bloomberg)

DONORTOP

VN haalt veel te weinig geld op voor voedselhulp aan Jemen

NEW YORK. Een donorconferentie voor Jemen heeft 1,7 miljard dollar opgebracht, terwijl de Verenigde Naties 3,85 miljard dollar wilden inzamelen. Secretaris-generaal Antonio Guterres sprak op Twitter van een „teleurstellend” bedrag. „Snijden in de hulp komt neer op een doodstraf”, verwees de VN-topman naar de dreigende hongersnood. Acht van de tien Jemenieten zijn afhankelijk van noodhulp. In Jemen woedt sinds 2014 een burgeroorlog. De door Iran gesteunde Houthi-rebellen strijden tegen de door Saoedi-Arabië gesteunde regering. Vorig jaar leverde een door de VN georganiseerde donortop ook minder op dan gewenst. Hulporganisaties moesten de verdeling van voedsel verminderen. In plaats van 13 tot 14 miljoen mensen konden maar 9 miljoen mensen worden voorzien. (ANP)

MIDDEN-OOSTEN

Spanning na explosie op Israëliësch schip en weigering Iran tot overleg

JERUZALEM. De Israëliësch premier Netanyahu heeft Iran er maandag van beschuldigd achter een explosie te zitten op een Israëliësch vrachtschip in de Golf van Oman. Door de explosie ontstonden vrijdag in de Helios Ray enige gaten boven de waterlijn, volgens Israëliëse experts het gevolg van een zogeheten kleeftmijn. Iran is vaker beschuldigd van zulke aanvallen. Iran sprak maandag de beschuldiging echter tegen.

Het incident verhoogt de spanning in de regio, nadat Iran zondag een voorstel van de Europese Commissie had afgeslagen om nieuwe, oriënterende gesprekken te openen met de VS over het weer naleven van het nucleaire verdrag uit 2015. De VS zegden dat in 2018 eenzijdig op. Iran wil dat de VS eerst alle economische sancties opheffen, voor het verder wil praten over naleving van het verdrag. (AP, Reuters)

CANADA

‘China bedrijft diplomatie met gijzelaars’

Ze staan bekend als ‘de twee Michaels’, Canadezen die worden vastgehouden in China om Canada te dwingen een prominente Chinese zakenvrouw vrij te laten.

Door onze correspondent
Frank Kuin
MONTREAL

Toen de Canadese oud-diplomaat Michael Kovrig in december 2018 in hechtenis werd genomen in Beijing, kon zijn vrouw Vina Nadjibulla zich niet voorstellen dat hij meer dan twee jaar later nog altijd in een Chinese gevangenis zou zitten, grotendeels afgesloten van de buitenwereld. Maar sindsdien wordt haar leven gedomineerd door een moeizame strijd om hem vrij te krijgen – en hem los te maken uit „een groter geopolitiek spel”, zegt ze.

Nadjibulla denkt met schrik terug aan de dag dat ze hoorde dat Kovrig was opgepakt, kennelijk als vergelding voor de arrestatie van de prominente Chinese zakenvrouw Meng Wanzhou op de luchthaven van het Canadese Vancouver, ruim een week eerder. „Het was een surrealistische ervaring, heel desoriënterend en verwoestend”, vertelt ze telefonisch vanuit Toronto. „We hadden nooit zoiets verwacht, niet in China. Het was onvoorstelbaar.”

Sindsdien zet Nadjibulla zich onvermoeibaar in voor de vrijlating van haar man – en die van een andere Canadees die dezelfde dag elders in China werd opgepakt, zakenman Michael Spavor. Beide Canadezen, die in hun thuisland en daarbuiten inmiddels bekendstaan als ‘de twee Michaels’, zitten los van elkaar in Chinese gevangenis, in afwachting van processen. In juni vorig jaar zijn ze elk formeel door China beschuldigd van spionage, een aanklacht waarvoor ze levenslang kunnen krijgen.

Nadjibulla verwerpt met kracht de aanklacht tegen Kovrig, een voormalige diplomaat op de Canadese ambassade in Beijing die sinds 2017 vanuit Hongkong werkte als analist voor de International Crisis Group, een denktank. „We weten sinds dat één dat Michael onschuldig is”, zegt ze. „Hij is al twee jaar volledig geïsoleerd voor iets dat hij niet heeft gedaan. Dit is deel van een bredere reeks politieke gebeurtenissen die niets met hem te maken hebben.”

Langdurige detentie

De langdurige detentie van de twee Michaels is een bron van spanning tussen Canada en China en heeft ook internationaal geleid tot ontzetting. Hoewel China het nooit expliciet heeft erkend, wordt algemeen aangenomen dat de twee Canadezen worden vastgehouden als ruilmiddel voor Meng Wanzhou, financieel directeur van het Chinese techbedrijf Huawei.

Zij doorloopt in Vancouver een juridisch proces rond mogelijke uitlevering aan de Verenigde Staten, waar de autoriteiten haar willen berechten wegens fraude. De Amerikanen beschuldigen haar van schending van sancties tegen Iran via een dochteronderneming van Huawei in Hongkong.

China is woedend over de arrestatie van Meng, dochter van de oprichter van Huawei, de prominente Chinese zakenman Ren Zhengfei. Chinese autoriteiten menen dat haar vervolging politiek gemotiveerd is, deel van een langdurig conflict tussen de Verenigde Staten en China over technologie. De VS beschuldigen Huawei van spionage namens Chinese autoriteiten en weren het bedrijf van 5G-netwerken. Huawei ontkent die aantijgingen.

China eist de vrijlating van Meng, die sinds haar arrestatie in Vancouver onder huisarrest staat. Ze woont in een van twee luxe villa’s die ze bezit in de West-Canadese stad, die wordt gekenmerkt door een omvangrijke Chinese gemeenschap. Beijing wil dat de regering van premier Justin Trudeau ingrijpt. Trudeau weigert dat; hij benadrukt dat de rechtsgang in Canada zijn beloop moet hebben. Hij eist op zijn beurt de vrijlating van de twee Michaels, die volgens Canada het slachtoffer zijn van *hostage diplomacy* – diplomatie via gijzelaars.

Scherpe veroordeling

Ook de International Crisis Group roept op tot de vrijlating van Kovrig. „Zijn enige overtreding was dat hij een Canadese staatsburger is die op het verkeerde moment op de verkeerde plaats was”, aldus de organisatie. Door de twee Canadezen op te pakken heeft China aangegeven dat het land „bereid is om gijzelaarsdiplomatie te bedrijven om zijn buitenlands beleid te voeren”, zegt Praveen Madhiraju, juridisch adviseur van de International Crisis Group in Washington. „Dat brengt enorme schade toe aan de reputatie van China en zijn internationale aanzien.” Hij ziet een remmend effect op betrekkingen met China van academici, diplomaten en zakenlieden. Die zijn volgens hem „terughoudender” bij hun omgang met China.

Canada en andere landen, waaronder de VS, het Verenigd Koninkrijk en de Europese Unie, hebben de detentie van de twee Canadezen scherp veroordeeld. „Wij hopen dat via gecoördineerde inspanningen van verschillende landen die met elkaar samenwerken, een duidelijk signaal kan worden afgegeven dat dit soort gijzelaarsdiplomatie niet werkt”, zegt Madhiraju. „Het druist juist in tegen de belangen van China, en China zou beter gediend zijn als Michael wordt vrijgelaten.” Dat is tot nog toe echter niet gebeurd.

Michael Kovrig
Oud-diplomaat

De 49-jarige Michael Kovrig is adviseur voor Noord-oost-Azië voor de International Crisis Group, een internationale denktank die zich inzet voor vrede. Hij gaf regelmatig commentaar op gebeurtenissen in de regio, onder meer op Twitter. Daarvoor was hij een Canadese diplomaat in Hongkong en Beijing.

Kovrig studeerde aan de Universiteit van Toronto en de Columbia University in New York. Hij werkte bij de Verenigde Naties voor de Canadese missie en het ontwikkelingsprogramma, vanuit New York en het Afghaanse Kabul. Hij zit vast in Beijing.

Michael Spavor
Kennis van Kim

Michael Spavor is een zakenman met jarenlange ervaring in Noord-Korea. Hij is gefotografeerd met de Noord-Koreaanse leider Kim Jong-un aan boord van diens jacht. In 2013 regelde hij een ontmoeting van Kim met de Amerikaanse basketballer Dennis Rodman.

De 45-jarige Spavor, die vloeiend Koreaans spreekt, leidt de Paektu Cultural Exchange, een organisatie die toerisme in Noord-Korea bevordert. Hij werkte vanuit het Chinese Dandong, pal aan de grens met Noord-Korea. Daar zit hij gevangen.

FOTO DON MACKINNON/AP

En het vooruitzicht van berechting in China is angstwekkend, want strafprocessen eindigen er zo goed als altijd in een veroordeling. Voor Nadjibulla is de missie om Kovrig vrij te krijgen dan ook een zaak van leven en dood. Ze maakt zich grote zorgen om haar echtgenoot, die ze twintig jaar geleden ontmoette tijdens hun studie Internationale Betrekkingen aan Columbia University in New York. Hoewel het paar uit elkaar is, „blijft hij mijn familie, mijn beste vriend, een van mijn dierbaarsten in de hele wereld”, zegt ze. „Hij vecht nu voor zijn leven en ik sta aan zijn zijde.”

Nadjibulla, een oud-medewerker van de Verenigde Naties met jarenlange ervaring in conflictgebieden in Afrika, had een pact met Kovrig, vertelt ze. „Als één van ons iets zou overkomen, zou de ander voor hem of haar opkomen. We gingen er meestal van uit dat ik dat zou zijn, want ik zat in gevaarlijker situaties.”

Haar contact met haar echtgenoot is nu echter uiterst beperkt, en verloopt via Canadese diplomaten. In 2019 werd Kovrig eens per maand een consulaire bezoek toegestaan van een half uur. Maar begin 2020 hield dat op, volgens de Chinese autoriteiten door de coronapandemie. Pas in oktober zijn bezoeken weer op gang gekomen, zij het virtueel: de Canadese ambassadeur in Beijing, Dominic Barton, heeft Kovrig sindsdien enkele malen gesproken via een videoverbinding. „Dat was een enorme opluchting, om na vele maanden bevestiging te krijgen van hoe hij er aan toe is”, zegt Nadjibulla. Zelf heeft ze Kovrig telefonisch gespro-

ken bij een kort gesprek in maart vorig jaar, met zijn zus en zijn vader – een humanitair gebaar van de Chinese autoriteiten omdat de vader ernstig ziek was. „Dat was de eerste keer dat we zijn stem hoorden na vele maanden van alleen brieven”, vertelt ze. „Het was een ongelooflijke ervaring. Het heeft ons moed gegeven om te horen dat hij als zichzelf klonk.”

Barre omstandigheden

Vooral de gebrekkige leefomstandigheden van de twee Canadezen zijn een bron van zorg. In scherp contrast met Meng, die Vancouver niet uit mag maar er in luxe verblijft, worden de twee Michaels blootgesteld aan barre omstandigheden. Ze zouden in de gevangenis aanvankelijk zijn onderworpen aan 24 uur daglicht en voortdurend toezicht door twee bewakers, afgewisseld door verhoor zonder advocaat.

Kovrig zat tot de zomer van 2019 alleen, maar leeft nu met medegevangenen. „Hij doet zijn best in een hele moeilijke situatie”, zegt Nadjibulla. „Hij concentreert zich op kleine dingen die hem mentale kracht geven, zoals dagelijkse lichamelijke oefeningen en beweging door zijn cel. Hij mediteert en zingt. En hij leest boeken.” Kovrig kon daar in brieven om vragen, Nadjibulla levert ze aan. Zo stuurde ze hem de autobiografie van Nelson Mandela, *Long Walk to Freedom*. „Het feit dat hij boeken kan ontvangen is een enorme steun voor zijn mentale gezondheid”, zegt ze.

Verder heeft Kovrig weinig meer dan een matras, een bord en een beker. „De materiële dingen om hem heen zijn

schaars, maar dat is niet wat hij mist”, vertelt Nadjibulla. „Wat hij het meeste mist is menselijk contact en de natuur, naar buiten te kunnen, wandelen, kamperen. Net als veel Canadezen houdt hij van het buitenleven, de bergen en de bossen.”

Het slepende karakter van de detenties heeft in Canada tot frustratie geleid. Het gevoel heerst dat het land in de vuurlinie ligt van een assertiever China. Volgens Guy Saint-Jacques, een voormalige Canadese ambassadeur in Beijing, toont de zaak dat China het „hard speelt” en dat „we niet terugkeren naar hoe het in het verleden was”, zei hij tegen de *Toronto Star*. Politiek commentator Andrew Coyne verwierp in *The Globe and Mail* de suggestie van sommigen dat Canada moet oppassen dat zijn relatie met China niet verder verslechtert. „We kunnen geen betekenisvolle relatie hebben met een land dat onze mensen kidnap om zijn eisen af te dwingen.”

Sommigen bepleiten drastische stappen als sancties, maar Canada heeft als relatief klein land weinig middelen om China onder druk te zetten. De regering- Trudeau houdt het daarom bij diplomatieke pogingen, daarbij gesteund door andere westerse landen. Bijkomende spanningen helpen niet: vorige week nam het Canadese parlement een motie aan waarin de behandeling door China van de Oeigoeren in de westelijke Xinjiang-regio genocide wordt genoemd (Trudeau en zijn ministers onthielden zich van stemming). Ook groeit in Canada het besef dat het land onder de huidige omstandigheden volgend jaar mogelijk niet kan meedoen aan

Michael is al twee jaar volledig geïsoleerd voor iets dat hij niet heeft gedaan

Vina Nadjibulla, vrouw van Michael Kovrig

Meng Wanzhou (met rode jas), financieel directeur van het Chinese techbedrijf Huawei, in december vorig jaar op weg naar de rechtbank in de Canadese stad Vancouver.

de Olympische Winterspelen in Beijing. Anderen pleiten juist voor toenadering. Een groep van negentien prominente Canadezen, onder wie oud-politici en diplomaten, schreef vorige zomer een brief aan de regering- Trudeau met een oproep toch in te grijpen bij het proces van Meng. Omdat het om een uitleveringszaak gaat, heeft de minister van Justitie bevoegdheid om de zaak te beëindigen, schreven zij, nadat een prominente Canadese advocaat was geraadpleegd.

Trudeau verwierp de suggestie met kracht als een „verkeerde aanpak”. Het is volgens hem van groot belang om te tonen dat „het willekeurig arresteren van Canadezen je geen invloed geeft op de Canadese regering, waar dan ook ter wereld.”

De discussie ondermijnde echter het argument van Trudeau dat zijn regering niet anders kan dan de rechtsgang zijn beloop te laten hebben. Zhao Lijian, woordvoerder van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken, wees op de brief als bewijs dat de Canadese regering Meng kan laten gaan. „Dergelijke opties passen binnen de rechtsstaat en zouden ruimte kunnen scheppen voor een oplossing voor de situatie van de twee Canadezen”, zei hij.

Geen ruilmiddelen

Nadjibulla heeft haar hoop inmiddels gevestigd op andere ontwikkelingen die zouden kunnen leiden tot een doorbraak. Zo meldde *The Wall Street Journal* in december dat Meng Wanzhou in gesprek zou zijn met Amerikaanse autoriteiten om haar zaak te schikken. Dat zou potentieel de weg vrijmaken voor vrijlating van de twee Michaels. Volgens onbevestigde berichten eisen de Amerikaanse autoriteiten echter dat Meng schuld zou bekennen. Dat is ze volgens ingewijden niet van plan, omdat ze vindt dat ze onschuldig is.

Ook zou de nieuwe Amerikaanse president Joe Biden de dynamiek kunnen veranderen. Mogelijk kan de zaak tegen Meng worden opgelost als deel van een detente tussen China en de VS. Dat zou haar uitlevering door Canada overbodig maken. Trudeau besprak de zaak vorige week tijdens een virtuele ontmoeting met Biden. Biden sprak na afloop Amerikaanse steun uit voor vrijlating van de twee Michaels. „Mensen zijn geen ruilmiddelen”, zei hij.

Nadjibulla doet haar best de moed erin te houden. „Het duurt nu meer dan twee jaar en soms is het moeilijk om hoop te bewaren, maar dat moeten we toch doen. Ingewikkelde zaken als deze kunnen soms op onverwachte wijze worden opgelost.” Wellicht zelfs doordat China tot inkeer komt, besluit ze. „Ik geef de hoop niet op dat China erkent dat Michael onschuldig is en hen beiden vrijlaat.”

Professor Peter Raedts was een gepassioneerde mediëvist die door zijn studenten op handen werd gedragen, en die buiten de universiteit juist bekend werd omdat hij de middeleeuwen relativeerde. Afgelopen zaterdag overleed Raedts aan de gevolgen van een val. Hij is 72 jaar geworden.

Zijn baanbrekende boek *De ontdekking van de middeleeuwen* uit 2011 was een schok voor liefhebbers van de middeleeuwen. Het moderne beeld van de middeleeuwen, met zijn dorpen, steden en kastelen, verbonden in agrarische tijdsloosheid en organische sociale structuren, bleek onmiskenbaar een uitvinding van de negentiende-eeuwse romantiek. ‘De middeleeuwen’ als samenhangend idee was geproduceerd door een industriële heimwee naar een tijd die nooit bestaan had. Het was de omkering van een ouder al even misleidend beeld uit de Renaissance, van de middeleeuwen als een barbaarse tijd vol bijgeloof. Zoals Raedts zelf zei in een interview in *NRC*: „Die gemeenschapsidee is pure mythe. Maar je moet die idylle zien tegen de achtergrond van de negentiende-eeuwse samenleving, die in veel opzichten afschuwelijk was.”

Toen Raedts opgroeide als kind in het katholieke Heerlen werd hij al gegrepen door de middeleeuwen. De vroegmiddeleeuwse Dom van Aken was daar om de hoek, vertelde hij in 2013 bij zijn afscheid als hoogleraar middeleeuwse geschiedenis in Nijmegen in het blad *Vox*. Als je in die Karolingsche kerk stond, kon je je werkelijk terugwanen in de middeleeuwen, vertelde zijn vader altijd. Maar zo was het natuurlijk niet. Want alles verandert en veel van wat lijkt te blijven is een illusie. In de inleiding van zijn boek vertelt Raedts hoe hij in de jaren zeventig in Oxford ging promoveren bij mediëvist Richard Southern. Hij was opgewonden: hij zou gaan werken in dezelfde gebouwen als de middeleeuwse filosofen Duns Scotus en William van Ockham! Het bleek anders te liggen, schrijft Raedts, want na een tijdje zei een vriend terloops dat al die indrukwekkende gebouwen uit de negentiende eeuw stammen. Geen gotiek, maar néo-gotiek. Raedts vond dat de middeleeuwen zelfs maar beter konden worden afgeschaft, als periode. Want is het eerste, ‘Karolingsche’ deel, tussen 500 en 1000, niet veel beter te begrijpen als uitloper van de Romeinse oudheid? En het tweede deel, vanaf 1000, past echt veel beter in de lange groei naar moderniteit tot aan 1789, het jaar van de Franse revolutie waarin het ‘oermiddeleeuwse’ Ancien Régime pas definitief wordt afgebroken en een andere, industriële tijd begint.

Raedts grossierde in dit soort grote grepen, waarbij hij nooit het goed gekozen detail vergat. Dat maakte hem tot een geliefd docent. „Prof. Raedts kon fantastisch spreken over de middeleeuwen”, schrijft deze week een van zijn treurende studenten op Twitter. „Ik denk soms nog aan zijn analyses – zoals dat de gemiddelde (agrarische) persoon in 1200–1800 eenzelfde soort leven had. *Mind was blown*.”

Limburgs en Oxford-Engels

Raedts kon in gesprekken en in zijn colleges met humor en met Limburgse tongval vrijwel alles in de geschiedenis met elkaar in verband brengen. Extra verrassend was dat hij Engelse citaten uitsprak in zuiver Oxford-Engels – geen gewone zaak in de Nederlandse academie. Zoals een andere oud-student op Twitter uitdrukt: „Na een college van Peter Raedts verlieten we altijd monter en gemotiveerd de collegezaal. Dan wisten we weer waarom we geschiedenis waren gaan studeren.” Na zijn afscheid college als hoogleraar in Nijmegen in 2013 klonk een lang applaus waarmee zijn studenten in de zaal hem dankten.

P.G.J.M. Raedts werd in 1948 geboren als enig kind in een rijke mijningenieursfamilie in Heerlen. Met plezier kon hij vragen of je wel eens in de grote villa was geweest die het hoofdkwartier was geworden van de Open Universiteit in Heerlen. Als kind was hij daar vaak geweest, zei hij dan. „Daar woonde mijn oom”. En niet alleen door de grote invloed van de katholieke kerk leek in zijn jeugd het verleden dichtbij. Raedts vertelde eens dat hij als jongen van een bejaarde oud-tante hoorde hoe haar oma haar ooit verteld had hoe zij als kind had gezien hoe de Franse troepen in 1813 Amsterdam hadden verlaten. „In twee stappen was ik terug bij Napoleon!” Begeesterd door het ka-

NECROLOGIE **PETER RAEDTS (1948-2021)** HISTORICUS

Mediëvist die af wilde van de middeleeuwen

Peter Raedts prikte door de mythe van de idyllische middeleeuwen. Raedts was een geliefd docent, bevlogen historicus en begeistert door het katholieke geloof.

Peter Raedts in de kloostertuin van de Utrechtse Domkerk, in 2013.

FOTO ROGER CREMERS

Na een college van Peter Raedts verlieten we monter en gemotiveerd de collegezaal

Jasmijn Bovendeert
Oud-student

tholieke geloof trad Raedts op zijn achttiende in bij de jezuïetenorde, de intellectuele voorhoede van de kerk. Enigszins tot schrik van zijn ouders, want die waren, zoals Raedts zelf zei, „wel heel katholiek, maar niet erg rooms”.

Moeite met kerkelijke moraal

Als jonge jezuïet studeerde hij theologie in Amsterdam en geschiedenis in Utrecht. Na zijn promotie in Oxford, over de dertiende-eeuwse filosoof Richard Rufus van Cornwall, werkte Raedts vanaf 1984 als docent kerkgeschiedenis aan de Katholieke Theologische Hogeschool Utrecht. Raedts onderhield ook goede contacten met het

Utrechtse Instituut voor Geschiedenis, waaruit hij diverse student-assistenten wierf, zoals de latere EO- en NOS-directeur Henk Hagoort en ook de schrijver van deze necrologie. Later stapte Raedts over naar de Universiteit Leiden. In 1994 werd hij hoogleraar middeleeuwse geschiedenis in Nijmegen. Eind jaren negentig trad hij uit de jezuïetenorde. In het afscheidsinterview in universiteitsblad *Vox* zei hij daarover: „Ik kreeg steeds meer moeite met de moraal, de dogma's van de kerk. Als het ging om zoets als geboortebepierking, homoseksualiteit, de maagdelijke geboorte van Christus, week wat ik geloofde steeds vaker af van wat ik veronder-

steld werd te geloven. Daarbij was ik met mijn vijftig jaar de jongste van de groep en ik werd nog steeds behandeld als veelbelovende jongeman. Terwijl ik inmiddels hoogleraar was!” Zelf is Raedts zich altijd als katholiek blijven beschouwen. Na zijn pensionering gaf hij gastcolleges en werd hij tot zijn grote vreugde een soort ‘consulting detective’ bij het Museum Catharijneconvent voor religieuze kunst in zijn woonplaats Utrecht. „Als ze iets willen weten over geschiedenis, vragen ze me dat en dat zoek ik dan uit. Heerlijk.”

Hendrik Spiering

Commentaar

VS

Republikeinse Partij laat zich gijzelen door invloedrijke Trump

Het ligt eigenlijk niet voor de hand om vlak nadat in de VS een nieuwe president is aangetreden de aandacht weer te richten op zijn voorganger. Maar in een democratie is na de verkiezingen altijd vóór de verkiezingen en in een tweepartijstelsel is de gang van zaken in de oppositiepartij nu eenmaal van groot belang.

Donald Trump vertrok in januari uit het Witte Huis. En even werd het, mede dankzij een Twitterverbod, stil rondom de man die vier jaar lang dagelijks van zich deed spreken. Maar Trump zat niet stil. In Florida, waar hij zijn toevlucht zocht na het roemloze vertrek uit Washington, ontving hij al snel weer leden van de Republikeinse Partij die zich kwamen vergewissen van zijn steun. Zo kreeg hij al na een week Kevin McCarthy op bezoek. De leider van de Republikeinen in het Huis van Afgevaardigden staat te boek als een loyale Trump-aanhanger, maar nam na de bestorming van het Capitool afstand van hem. McCarthy ging eind januari naar Trump om het definitief goed te maken.

Het was een eerste signaal dat Trump ook na zijn verkiezingsnederlaag in de Republikeinse Partij gezien wordt als een machtscentrum. Vorige maand werd Trump tijdens zijn tweede impeachmentproces vrijgesproken van de aanklacht dat hij zijn aanhang had aangezet tot een opstand. Drieënveertig Republikeinse senatoren stemden toen tegen zijn veroordeling. Als Trump schuldig was bevonden, had hij zich nooit meer voor een politiek ambt mogen kandideren.

Het krachtigste politieke wapen voor een Republikein is volgens Trump een steunverklaring van Trump

Zondag koos Trump het jaarlijkse CPAC-congres om duidelijk te maken dat hij dan wel verdreven is uit het Witte Huis maar niet uit de Amerikaanse politiek. Hij hield de optie om opnieuw een gooi te doen naar het presidentschap uitdrukkelijk open. „Misschien besluit ik wel om de Democraten voor een derde keer te verslaan”, zei Trump, die daarbij het verlies tegen Biden als overwinning telde.

Op de jaarlijkse toogdag van conservatieve Republikeinen riep hij de partij op de rangen te zuiveren van politici die afwijken van de lijn-Trump. „Weg met ze, allemaal.” Hij somde ook meteen op wie hij tot de „politieke oplichters” rekende: Mitt Romney, Pat Toomey, Lisa Murkowski en Ben Sasse – senatoren die tijdens het impeachmentproces voor zijn veroordeling hadden gestemd. De mensen die zijn lijn niet steunen, mogen ervan uitgaan dat hij volgend jaar tijdens de midterm-verkiezingen hun tegenstanders zal helpen. Het krachtigste politieke wapen voor een Republikein is volgens Trump een steunverklaring van Trump.

Tijdens de verkiezingen kreeg Trump 74 miljoen stemmen – dat is politiek kapitaal dat hij onmiddellijk in stelling heeft gebracht in de strijd om de ziel van de partij. Een periode van zelfonderzoek zou ook de Republikeinse Partij goed doen, maar daar komt het niet van. Republikeinen hebben maar één optie volgens Trump: ze zijn pro-Trump. Anders zijn het geen Republikeinen. Dat is geen vruchtbare bodem voor een debat onder conservatieven.

De volgende presidentsverkiezingen zijn pas in 2024. Er kan dus nog van alles gebeuren. Maar vooralsnog is de kans reëel dat de Republikeinse Partij zich opnieuw schikt naar de grillen van een man die furor maakte door bevolkingsgroepen tegen elkaar op te zetten, de feiten te verdraaien en een benauid nationalisme te prediken. Dat is slecht nieuws voor conservatieve Amerikanen die niets zien in Trump. Dat is ook een waarschuwing voor de rest van de wereld: met Joe Biden is een nieuw tijdperk aangebroken, maar dat is geen garantie dat het tijdperk-Trump voorbij is.

BRIEVEN

FOTO KEVIN LAMARQUE/REUTERS

RIJNEVELD

Discussie over vertaling getuigt van intellectuele armoede

Zelden erger ik mij echt. Maar toen ik las dat Marieke Lucas Rijneveld de opdracht van Meulenhoff voor het vertalen van de poëzie van Amanda Gorman besloot terug te geven na weerstand vanuit de samenleving omdat zij wit is, dacht ik: we moeten alle scholen sluiten en nooit meer openen. Kennelijk is typecasting er zodanig bij de mensen ingewreven dat men er echt in gelooft en zich ernaar gaat gedragen. Het is dezelfde ergernis die ik voel wanneer er over de muziek van Beyoncé wordt gesproken en er ineens zwarte zangeressen of rappers aan tafels zitten. Of wanneer er over de Beatles, bitcoins of de hypotheek-renteaftrek wordt gesproken en de gasten aan tafel weer ‘keurig’ wit zijn. Daarom moeten alle scholen dicht. Want zwarte Nederlanders hebben niets te zoeken in de klas waar over de Tachtigjarige Oorlog, endogene krachten of de Algemene Rekenkamer wordt gesproken. En het heeft voor witte Nederlanders beslist geen zin om iets op te steken over Steve Biko, Suriname of de zwarte president van het Internationaal

Gerechthof, Abdulqawi Yusuf. Laatstgenoemde mag waarschijnlijk ook alleen rechtspreken wanneer het over zaken gaat die in Afrika plaatsvinden. Is dit wat we willen? Onszelf verarmen door interesse en intellect louter op kleurassociaties te baseren? Zijn mensen zo aan kleur geketend? Naar verluidt vechten degenen die hebben geageerd tegen de keuze voor Rijneveld voor het vertalen van Gormans gedichten voor vrijheid. Mijns inziens is er geen ernstigere vorm van gevangenschap of intellectuele armoede dan alleen spreken over iemand met jouw huidskleur. Zo moeten we bij elke voetbalwedstrijd Sierd de Vos, Tarik Oulida en Humberto Tan vragen als commentator. En dan mag De Vos alleen iets zeggen wanneer een witte speler de bal heeft, Oulida als een Marokkaanse speler de bal heeft en Tan als een Surinaamse speler de bal heeft. Dan moeten we wel nog zoeken naar een Kameroener die iets over Onana kan zeggen. En o wee als De Vos zijn mond hierover opentrekt. **Orville Breeveld** Amsterdam

RIJNEVELD (2)

Alleen taalbegrip telt

Ik werd door stomme verbazing getroffen toen ik las over de protesten tegen het vertalen van werk van Amanda Gorman door Marieke Lucas Rijneveld. Ik dacht dat voor vertalen een grote kennis van de brontaal nodig was en een volmaakte beheersing van de doeltaal. Als het om literair werk gaat: ook een grote beheersing van de literaire registers. Ik heb nooit gehoord dat het melaninegehalte van huid en hoofdhaar een rol speelde. Dergelijke overwegingen heb ik voor vertalingen uit bijvoorbeeld het Chinees of Japans nooit gezien. Of bij een romanschrijver met een Indiase achtergrond – ik denk aan Vikram Seth, wiens *An Equal Music* zich nota bene afspeelt in de bijna exclusief blanke wereld van professionele strijkkwartetspelers. Wat wordt het vervolg? Een kleurmeting van auteur en vertaler om te zien of er voldoende overeenkomst is? Mag een zwarte vertaler nog een boek uit het Chinees vertalen? Nederlandse auteurs zijn waarschijnlijk ‘te wit’. Ik vind al deze voorbeelden te gek om los te lopen. Wie zijn hier nu feitelijk de racisten? Stel auteur-vertalercombinaties vast op taalgrip en taalbeheersing. **J.A.Schulp** Leiden

RIJNEVELD (3)

Kies anoniem de beste

Misschien is het een aardig idee om een gezelschap van vijf zwarte en

Mag een zwarte vertaler nog uit het Chinees vertalen?

vijs witte dichters uit te nodigen een vertaling van ‘The Hill We Climb’ van Amanda Gorman te leveren en dan door de critici van Rijneveld van de anonieme versies te laten vaststellen welke versie het best de intentie van het origineel weergeeft. **Hille Bruning** Amsterdam

VACCINATIEBELEID

Geef Astra-vaccin tijdelijk

Mensen van 60 tot en met 64 jaar zijn kwetsbaar, want ze blijken een belangrijke bron van de ziekenhuis- en IC-opnames. Zo kwetsbaar dat het kabinet heeft besloten deze groep eerder te vaccineren. Dit gebeurt bij gebrek aan beter met het vaccin van AstraZeneca dat in het meest gunstige geval matige bescherming biedt. Vanuit het beleidsoogpunt dat alles wat de druk op de zorg vermindert als winst telt is dat begrijpelijk, maar voor de betrokkenen is het allerminst geruststellend. Het kabinet moet dit daarom inzetten als tijdelijke maatregel. In het tweede kwartaal komen

voldoende doses beschikbaar van de vaccins van BioNTech/Pfizer en Moderna om alle 60-plussers te vaccineren. Bied de kwetsbare groep zodra de doses beschikbaar zijn dan in ieder geval alsnog vaccinatie aan met een van deze effectievere vaccins. Zo wordt de zorg op korte termijn geholpen en heeft deze kwetsbare leeftijdsgroep toch uitzicht op optimale bescherming. **A.M. van Ginneken** Wassenaar

QATAR

KNVB ongeloofwaardig

Als de KNVB niets laat horen over Qatar, dan kan de voetbalbond ook beter de eigen afdeling die racisme aanpakt opheffen. (*Hoog dedental in Qatar dwingt voetbal tot actie*, 24/2). De KNVB zal niet geloofwaardig overkomen als spelers of clubs worden bestraft voor racisme als de bond nu zelf niet optreedt tegen wat speelt in Qatar. Dat geldt ook voor het klimaat, als je hoort hoeveel energie nodig is om die staties te koelen. Wij betalen straks voor de klimaat- en energiecrisis. **Michael Bakker** Groningen

CORRECTIES/AANVULLINGEN

Mauritskade

In tegenstelling tot wat er stond in het artikel *Stapje voor stapje moet de Hagenaar uit de auto* (23/2, p. 8-9), wordt niet het in- maar het uitrijden van de Mauritskade ontmeedigd. Een kort deel van de straat wordt eenrichtingsverkeer, tussen het Noordeinde en de Parkstraat.

Politici, gebruik dat CPB als basis, niet als bijbel

Het model waarmee het CPB programma's van partijen doorrekent, is gericht op de korte termijn, aldus *Arnoud Boot* en *Mirjam van Praag*. Langetermijnanalyses zijn ook nodig.

Maandag presenteren Hans Mommaas (links, directeur PBL) en Pieter Hasekamp (directeur CPB) de doorrekening van de verkiezingsprogramma's. FOTO PHIL NIJHUIS/ANP

Het is het Centraal Planbureau toch weer gelukt. Alle partijprogramma's doorrekenen en daarmee een fundamenteel leggen onder financiële geloofwaardigheid van alle mooie plannen van de politieke partijen. En dat niet alleen voor de komende kabinetsperiode, maar er wordt zelfs een doorzichtige gegeven naar de houdbaarheid ervan decennia in de toekomst.

De onafhankelijke en ondersteunende rol van het CPB aan de politiek is diep in het Nederlandse beleidsproces geworteld. Maar deze centrale rol is meteen ook een valkuil. Politieke partijen gebruiken de laatste decennia het CPB als een soort scherperechter voor wenselijk economisch beleid. Erger nog, ze zijn soms bereid om hun partijprogramma aan te passen om 'beter' uit de CPB-modellen te komen. Een soort 'reverse engineering'.

En vanuit deze omarming gaan politieke partijen drukken op het CPB om lastig te modelleren zaken die pas op de langere termijn een effect hebben (onderwijs, R&D, klimaat, etc.), een betere plaats te geven in hét model. Zelfs ideologische inrichtingsvraagstukken voor

de samenleving komen langs, bijvoorbeeld meer vertrouwen op private prikkels of juist overheidssturing. Door diezelfde 'reverse engineering', lijkt alles wat niet in het model zit waarmee verkiezingsprogramma's doorgerekend worden 'waardeloos'.

Voerog of laat wordt het CPB hiermee speelbal van de politiek, en zal het aan effectiviteit inboeten. Tegelijkertijd is de langere termijn belangrijker dan ooit, zie onderwijs en klimaat, dus wat te doen?

Het CPB is terecht terughoudend: investeringen met een langetermijndement, vaak indirect en onzeker, en niet eendimensionaal (denk aan maatschappelijke baten zoals gelijke kansen), passen niet in het model. Niet alles kan erin, hoe de rekenmeesters ook hun best doen onder druk van de politiek.

Met de Covid-19-crisis staat dit verder op scherp. De schatkist lijkt volledig open te staan en politieke partijen hebben de mooiste voornemens om ons met 'investeringen' uit de crisis te loodsen. Politieke partijen zijn enthousiaster dan ooit om nu echt te gaan investeren in onderwijs en onderzoek, net als de Kenniscoalitie waarin het bedrijfsleven een grote rol speelt. Hoe gaat dit uitpakken? Neem onderwijs en R&D, zonder twijfel

relevant. Los van de maatschappelijke meerwaarde van onderwijs, dat ont-plooiingsmogelijkheden aan mensen biedt en tot gelijkere kansen leidt, is er ook een direct economisch belang. De grote uitdaging van de westerse samenlevingen de afgelopen twintig jaar was de teruglopende productiviteit, samen met een veroudering van de bevolking. Onderwijs en R&D kunnen bijdragen aan innovatie en productiviteit, en aan onze toekomstige welvaart.

Maar hoe voorkomen we dat door 'onzichtbaarheid' in het model de plannen sneuvelen zodra de wijdoopenstaande schatkist zorgen gaat oproepen? De ervaringen van de afgelopen jaren zijn niet bemoedigend.

Er lijkt een fundamentele cultuurverandering nodig om Den Haag uit het boekhouden denken op de korte termijn te halen en tot een betere afweging tussen korte en lange termijn te komen. Hoe doen we dat zonder de kracht van Nederland als een prudent land geweld aan te doen? En hoe kan het CPB daarbij een goede rol vervullen?

Laten we onderkennen dat het macro-model waarmee het CPB de Nederlandse economie en de verkiezingsprogramma's doorrekent, primair gericht is op disciplineren. Het maakt beleidsplannen inzichtelijk, en legt verbanden

Arnoud Boot is raadslid van de WRR en hoogleraar economie aan de Universiteit van Amsterdam. **Mirjam van Praag** is voorzitter van het college van bestuur van de VU en hoogleraar entrepreneurship (Copenhagen Business School).

tussen inkomsten, uitgaven en begrotingssaldo. Het gaat over de relatief korte termijn, twee tot vijf jaar maximaal. Het doorrekenen van beleidsplannen zorgt ervoor dat de boekhouding van de overheid klopt en iedere euro slechts een keer wordt uitgegeven. Maar leg het uit. Zo heeft een verhoging van bedrijfslasten verrassend weinig effect in de laatste doorrekeningen.

Om het langetermijnperspectief in beeld te krijgen, pleiten wij ervoor om onderwijs, onderzoek en andere belangrijke maatschappelijke zaken op hun merites te beoordelen. Dat zou bijvoorbeeld voor investeren in kennis uitstekend kunnen op basis van langetermijn-scenario-analyses buiten de gangbare doorrekenmodellen om.

Scenario-analyses kunnen de onzekerheden duiden, maar garanderen ook inzicht in samenhangen en afwegingen en bieden dus houvast voor keuzes op basis van visie. Dit houvast bieden past goed bij de kennis die het CPB al jaren opbouwt op het gebied van moderne economische theorie gericht op begrip van lange termijneffecten. En hierover moet worden gerapporteerd, in samenhang met de meer boekhoudkundige analyses. Alleen zeggen: „Maatregelen op het gebied van onderwijs, innovatie en infrastructuur kunnen een positief effect hebben [...]” Of: „Deze effecten zijn met de huidige stand van de wetenschap moeilijk te kwantificeren [...]” is onvoldoende.

Cultuurverandering is nodig om Den Haag uit het boekhouden denken op de korte termijn te halen

Overigens sluit de samenwerking van het CPB met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) hierop aan. Het PBL richt zich op de langetermijneffecten van onder meer klimaat- en woningbouwbeleid, en het CPB op de bestedingseffecten op de kortere termijn. Geef het CPB hier ruimte voor. En CPB, neem deze verantwoordelijkheid. Soms is het meer kwalitatief. Het CPB moet afwegingen en verbanden geven. En ook hier partijen eerlijk houden: de ene investering is de andere niet. Leg een stevig fundament onder het maatschappelijk debat. Dit komt dus naast de modeluitkomsten. Geef geen voeding aan 'reverse engineering'. Leg ook je eigen beperkingen uit. Modellen mogen geen eigen leven gaan leiden. De grote vraagstukken van vandaag en morgen zijn hiervoor te complex en multidimensionaal. Zoals ook onderkend in de brede welvaartsagenda van de planbureaus.

Dus politieke partijen, accepteer dat het een analyse is met argumenten en economische inzichten, deels gekwantificeerd, maar niet een analyse die zich in een simpel houdbaarheidscijfer laat vatten. En dat is ook precies de verantwoordelijkheid van de politiek: we moeten geen boekhouders als politici hebben maar mensen met hart voor de samenleving en onze economische en sociale toekomst. Inderdaad, het woord visie op de samenleving past hierbij.

RUBEN L. OPPENHEIMER

Bitcoin is een goed alternatief

Het is een middel om niet slapend arm te worden, aldus *Michiel Souren*.

Wie nog steeds de vraag stelt of de bitcoin 'here to stay' is, zoals Thijs van der Valk onlangs in *NRC* deed (*Bitcoin sabotageert het systeem*, 20/2), leeft nog in 2017. Van der Valk heeft duidelijk moeite met een nieuwe realiteit waarin ontastbare technologie waarde kan hebben. Hij gaat totaal voorbij aan alle ontwikkelingen van de afgelopen jaren. Het is een bekende houding van economen, bankiers en vermogensbeheerders die vastgeroest zitten in decennia oude economische opvattingen die niet meer gelden in deze tijd.

Bitcoin wordt door veel voorstanders gezien als de beste 'spaarekening' die er is. Deze nieuwe digitale valuta steeg de afgelopen jaren in waarde met gemiddeld 200 procent per jaar. Bitcoin is echter niet bedoeld om slapend rijk te worden. Het is een middel om niet slapend arm te worden.

Banken zijn begonnen met negatieve rente heffen. Op grote sommen spaargeld moet je geld toeleggen. Staatsobligaties van alle Europese landen met een looptijd tot en met tien jaar hebben ook een negatieve rente. Bitcoin is daarom een goed alternatief voor traditionele valuta. Centrale banken voeren een agressief-expansief monetair beleid, de geldhoeveelheid neemt toe, en dat doet het geld van bedrijven en particulieren in de westerse wereld snel ontwaarden.

Voor bedrijven is bitcoin daarom de beste manier om reserves aan te houden, zoals Michael Saylor het propageert. Saylor is ceo van het ict-bedrijf MicroStrategy en is in korte tijd het boegbeeld geworden

land. In China wordt de overproductie aan elektriciteit van waterkrachtcentrales die niet opgeslagen kan worden gebruikt door mining farms.

Ook de olie- en gasindustrie heeft bitcoin ontdekt. Het ongewenste bijproduct methaan dat vrijkomt bij het produceren van olie en gas wordt verbrand. Deze nutteloze verbranding wordt nu omgezet in elektriciteit voor het mijnen van bitcoin.

van de bitcoin-gemeenschap. Zijn bedrijf investeerde flink in bitcoin (1,3 miljard dollar), waarna Tesla volgde met 1,5 miljard dollar. De door MicroStrategy in februari georganiseerde online-conferentie 'Bitcoin for Corporations' is door veel bedrijven bekeken en de verwachting is dat veel bedrijven met liquide geldmiddelen ook gaan overwegen om bitcoin op de balans te zetten de komende maanden.

Bedrijven die investeren in bitcoin om er geld mee te verdienen is één factor die de prijs van bitcoin de komende tijd zal bepalen. Ontwikkelingen op het gebied van financiële producten als futures, opties en kredietinstrumenten, en in-entratie met online betaalmanieren (zoals Ideal of PayPal) zullen bitcoin steeds meer mainstream maken. Op 21 februari ging de totale marktwarde van bitcoin door de 1.000 miljard dollar heen. In 2018 was dit nog 60 miljard dollar. Dit zal institutionele beleggers, die niet mogen beleggen in effecten met een totale waarde minder dan 1.000 miljard dollar, niet ongaan zijn. Banken, verzekeringsmaatschappijen, pensioenfondsen en vermogensbeheerders zullen ook moeten kijken naar bitcoin.

Op dit moment zijn er zo'n 18,5 miljoen bitcoins gedolven. Het maximum aantal is 21 miljoen. De gene die nu beginnen met bitcoin zullen daarom nog steeds vroeg zijn. Bitcoin is schaars en de vraag neemt toe. Bitcoin is *here to stay*.

Michiel Souren is ceo en eigenaar van ValutaPartners BV.

COLUMN

Maxim Februari

Totalitaire technologie gaat ons allemaal aan

Het geweld van China tegen de minderheid van de Oeigoeren is door het Nederlandse parlement genocide genoemd. Nu ontstaat genocide niet als bij toverslag. Daar is een infrastructuur voor nodig, een hele constellatie, waarvan de internationale gemeenschap deel uitmaakt, en dus ook de Nederlandse. Het probleem van zogenaamde 'heropvoedingskampen' in Xinjiang is dat wij zelf langs alle kanten meewerken aan het in stand houden van die kampen.

Een belangrijk element van de infrastructuur is software voor gezichtsherkenning. En een ander belangrijk element de laconiciteit waarmee westerse samenlevingen de introductie van die software gadeslaan. Gezichtsherkenningsssoftware is uiteindelijk mensenrechtenschendende technologie, de infrastructuur van misdaden tegen de menselijkheid, de infrastructuur van de genocide. China heeft een heel surveillance-systeem opgetuigd met zowel gezichts-herkenning als genetische tests om Oeigoeren te volgen en te vervolgen.

Berichten hierover duiken van tijd tot tijd op. *The Washington Post* kreeg in december informatie dat het Chinese bedrijf Huawei experimenteerde met een 'Oeigoer-alarm': etnische detectie-software die Oeigoeren kan aanbrengen bij de politie. Voetballer Antoine Griezmann verbrak om deze reden zijn sponsorcontract met Huawei.

schap en hoger onderwijs worden door China beïnvloed, schrijven de auteurs van het rapport.

„Het vermijden van onderzoek op politiek gevoelige thema's heeft tot gevolg dat de Nederlandse kennispositie ten aanzien van China wordt aangetast, met name op voor Nederland relevante onderwerpen zoals politieke onvrede, sociale problemen, en mensenrechten in China, of de situatie in Xinjiang en Tibet.”

De schaal waarop zelfcensuur plaatsvindt is zorgelijk, schrijven de auteurs. De grootschalige zelfcensuur druist in tegen Nederlandse normen op het gebied van wetenschappelijke integriteit. „Het verbaast me dat veel onderzoekers dit niet als groot probleem ervaren”, zei een van de auteurs, China-onderzoeker Ingrid d'Hooghe, vorig jaar in het *Financieel Dagblad*. „Wetenschappers betonen zich vaak simpelweg naïef.”

Het is inderdaad naïef: kritiek op misdaden tegen de mensenrechten vermijden omwille van toegang tot de Chinese markt en Chinese financiering. Net zoals het naïef is van Nederland om niet de import te willen reguleren van kleding die in Xinjiang is gemaakt door Oeigoerse dwangarbeiders. De Verenigde Staten deden dat al wel, Nederlandse kledingbedrijven hebben erop aangedrongen en in december was er een Kamerdebat over, maar de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking vond het „op dit moment nog steeds niet” de rol van de overheid om in te grijpen.

Je kunt beredeneren dat de mensenrechtensituatie in Xinjiang juridisch niet voldoet aan de omschrijving van genocide. Maar wat begint met het een, kan na enige tijd uitdraaien op het ander. En je hoeft niet op volkerenmoord te wachten, om dan achteraf verantwoordelijk te kunnen vaststellen dat het schenden van mensenrechten misschien toch niet zo'n goed idee was. Systematische schendingen moet je op tijd adresseren.

Gezichtsherkenningsssoftware is inherent totalitaire technologie. De mogelijkheid om etniciteiten te herkennen kan alleen maar worden ingezet voor onderdrukking en vervolging. Niet voor iets goeds. Het is dan ook verbijterend hoe razendsnel zulke surveillancetechnologieën worden ontwikkeld en genormaliseerd. De houding in Europa ertegenover zou je kunnen beschrijven als 'naïef', wat een eufemisme is voor gebrek aan integriteit en gefocust zijn op zakelijke belangen.

Mensenrechtenschendingen stoppen echter niet vanzelf. Mocht je empathie op zijn en de Oeigoeren kunnen je niets schelen, dan kun je op zijn minst uit eigenbelang bedenken dat gezichtsherkenning de toekomst heeft. Heden de Oeigoeren. Morgen gij.

Maxim Februari is jurist en schrijver, www.maximfebruari.nl.

Achter pagina.

De Britse musicaldanser Austyn Farrel werd een lockdown-ster met zijn hilarische playback-diva's. Sandra Heerma van Voss belde hem op.

Van 15.000 à 25.000 stappen per dag naar... nul. Van tv-opnames, tournees, afbeulsessies in de sportschool, afspraken met twaalf verschillende agenten en audities voor pop-acts, musicals en commercials naar... niks. Geen werk, geen inkomsten. Geen beweging.

Austyn Farrell (1992) is wat in het Engels een 'commercial dancer' genoemd wordt: multi-inzetbaar, knap, sterk, met een glimlach die de camera van ver weet te vangen. Op de middelbare school in Leicestershire was hij een fanatieke voetballer, raakte geblesseerd en verlegde daarna de koers; niet om balletdanser te worden, maar om „op tv te komen en de wereld rond te reizen”.

Wist hij veel. Zijn ouders (moeder wit, vader zwart, beiden fitness-instructeur) stonden pal achter hem, ook toen hij als tiener uit de kast kwam.

Als freelancer in Londen bouwde hij een behoorlijk succesvol bestaan op - al was het achteraf bezien ook monomaan. Hij werkte altijd.

„Als danser moet je een clean, perfect beeld van jezelf presenteren”, vertelt hij aan de telefoon. „Dus dat doe je. Op sociale media vergelijk je jezelf constant met anderen: o, hij heeft een nog mooiere *six-pack*, nog wittere tanden... Je persoonlijkheid doet er niet toe.”

Met de lockdown stortte dat kaartenhuis in elkaar. Overdag zat Farrell alleen thuis - zijn huisgenoot is kapper voor fotomodellen en kon gewoon blijven doorwerken. Er knapte iets. Die dichte theaters. Al zijn burens, zijn vrienden en fami-

'Massive' - tot zijn eigen stomme verbazing

lie opgesloten.

Hij had nog een paar pruiken liggen, leren leggings en schoenen met hoge hakken, en begon korte geplaybackte scènes uit favoriete films en tv-programma's te posten. *White Chicks*. *Titanic*. De heks uit *The Wizard of Oz*. De Kardashians.

Mensen vonden het grappig - het was precies wat ze nodig hadden. Hij gaf het gekmakend saaie thuisleven wat glans - wie praat er niet af en toe tegen de spiegel?

De aandacht groeide explosief toen hij met zijn acts de straat op ging - zijn eigen straat, waar nu nauwelijks verkeer is en hij dus minutenlang uit zijn dak kon gaan als Whitney, Mariah, Cher en Beyoncé. Zijn burens kwamen ervoor naar buiten.

Dolly Parton zag en zegende zijn '9 to 5'-filmpje, en zijn versie van 'Proud Mary' van Tina Turner haalde zelfs de BBC. Op Instagram en vooral TikTok is Farrell nu „*massive*” - tot zijn eigen stomme verbazing. Terwijl het allemaal verre van perfect is: zijn lijf is zachter en zwaarder geworden, zijn kostuums en attributen houdt hij bewust goedkoop, hij lacht en schiet soms uit zijn rol. Kennelijk werkt het - een van zijn agenten onderhandelt inmiddels met allerlei sponsors, er zijn tv-mensen die met hem willen praten.

Nu is het zaak om niet weer te véél te willen. Twee weken geleden kreeg hij op eens pijn aan zijn linkerbeen. Overbelast. De fysiotherapeut was streng: even geen hoge hakken meer, maar met gekoeld been op de bank. „Ik ben bang dat ik een beetje te veel van mezelf heb gevraagd”, zegt Farrell.

Maar totale rust, dat houdt hij niet vol. De filmpjes blijven komen: een douche-scène onder extatisch applaus („Ik tijdens mijn derde wereldtournee”), een scène uit *Clueless* waarin hij alle vier de rollen speelt. Sinds hij weet dat hij mensen gelukkiger maakt, is hij niet meer te stuiten.

Austyn Farrel is te vinden als @austyn_farrell, op Instagram en TikTok

FOKKE & SUKKE
ZITTEN HUN HELE STUDIETIJD AL BINNEN

WOORD

Is er iets om je voor te schamen, dan?

Schaamlippen is een ongepast woord. Sophie van der Stap vindt 'venuslippen' een mooi alternatief.

Als ik het woord schaamlippen op Google intoets, verwijzen de eerste drie links naar het hoe en wat van een schaamlipcorrectie. Geen wonder dat mijn liefdeslippen zo heten. Ook stuit ik op een voorstel uit 2017 van de seksuologe Goedele Liekens om dit woord voorgoed uit *Van Dale* te schrappen. Graag. Want, stelt zij terecht, jonge meiden die een nieuw woord als schaamlippen voorgeschoteld krijgen, nemen dit woord misschien wel te letterlijk: lippen waar je je voor hebt te schamen.

De taal en cultuur (inclusief opvattingen en identiteit) van een volk zijn sterk vervlochten. Het schijnt dat alleen Duitsers en Nederlanders zich te schamen hebben voor deze lippen. Maar is dit een terechte conclusie? Het woord schaamdelen is aan het Latijn ontleend ('pu-

denda') en werd gebruikt voor geslachtsdelen van beide seksen. Er is een verschil tussen het je onschuldig schamen voor je intiemste delen en het je daarvoor moeten schamen. Maar feit blijft dat je je van letterlijkheid iets aan kunt trekken en dus ook van 'schaam' in schaamlippen, te meer daar er geen schaamte is mee verhuist naar de aanduiding voor het mannelijk geslachtsdeel.

In hun *Etymologisch woordenboek* schrijven P.A.F. van Veen en Nicoline van der Sijs dat het woord 'schaamlippen' uit de achttiende eeuw komt en ook dat er toen ook nog wel van 'venushaar' werd gesproken. Ik weet niet of er ook, ooit, van 'venuslippen' werd gesproken, maar ik vind het een mooi en passend alternatief. Van der Sijs staat het me toe haar wat vragen te stellen en zij spreekt haar twijfels uit om

al te absolute conclusies te trekken uit de etymologie van een woord.

Van der Sijs verwijst naar het online historisch woordenboek. Daar tref ik het mooie 'heimelikhed' als een van de synoniemen voor schaamdeel. Aan het woord heimelikhed zelf wordt onder andere de omschrijving als „zijn, zonder ooggetuigen” toebedeeld. Ik denk dat niemand van ons helemaal gezien kan worden en dat daar dan ook onze eenzaamheid in schuilt. Onze existentiële eenzaamheid als metafoor voor onze andere, onzichtbare heimelikhed?

Onze intiemste lichaamsdelen zie ik liever aangeduid met het ouderwetse heimelikhed dan met het ouderwetse schaamdelen. En voor schaamlippen kan ik ook nog wel wat betere alternatieven verzinnen: venuslippen, liefdeslippen of, zoals Goedele Liekens oppert: trotslippen.

IKJE

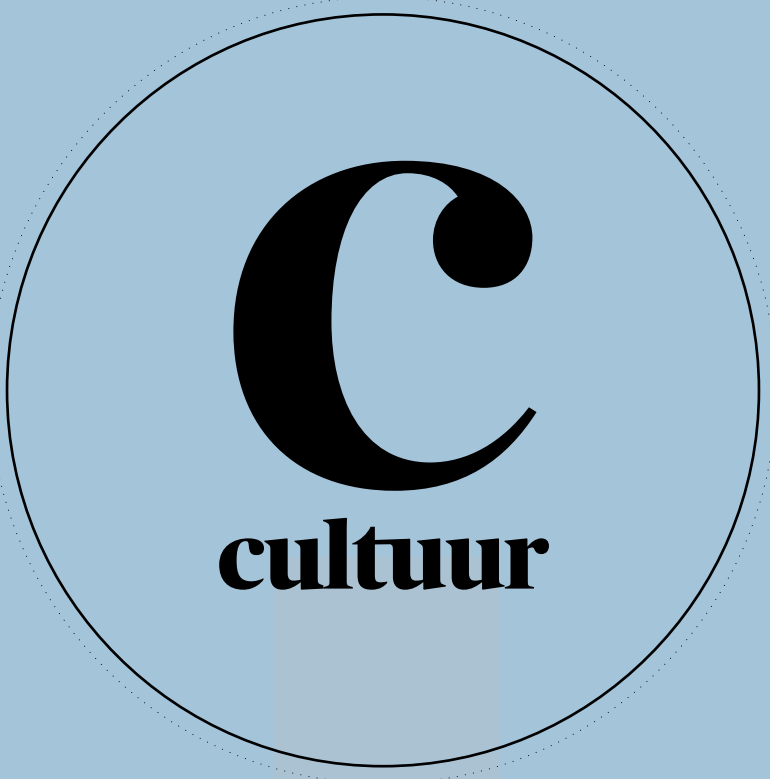
Knot

Mijn moeder, zelf bijna 92, gaat vrijwel dagelijks even buurten bij haar vriendin van 101. Gisteren kwam zij ont-daan terug van haar bezoek. De vriendin, die haar lange haar altijd keurig opgestoken heeft, had het nu in een slordige knot. „Nu zie je toch wel dat ze oud is”, aldus mijn moeder. „Ze lijkt wel 110!”

Marianne Schoone

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Schaamlip

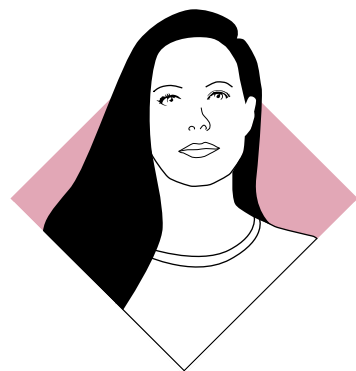

De
sterke
invloed
van
de
genen

Documentaire
'Het zaad van Karbaat'
Pagina C6-7

cultuur nieuws

Ellen

Af en aan

Afgelopen vrijdagochtend ontwaakte ik voor de wekker en dacht aan de dag die voor me lag: tjokvol afspraken en zaken die echt niet langer konden worden uitgesteld. Ter verdooving pakte ik de telefoon voor wat caviafilmpjes en zag toen dat ik een berichtje had van mijn geliefde, dat hij 's nachts om kwart voor drie had gestuurd.

Anderhalf uur later zaten we op de spoedeisende afdeling van het BovenIJ-ziekenhuis. Wat hij om kwart voor drie nog aanzag voor een salmonellavergiftiging en vier uur later voor het afsterven van zijn romp, bleek uiteindelijk een acute blindedarmontsteking. Bloed werd afgetapt, pijnstillers geïnjecteerd, scorelijsten ingevuld, vergaderingen afgezegd en familie gebeld. De geliefde onderging het allemaal rustig, maakte grappjes tijdens de intake, keek belangstellend toe toen er een infuusnaald centimeters diep in zijn arm werd gedrukt, terwijl ik de verpleegkundige uithoorde. Kon hij wel geope-reerd? Was er genoeg plek? En die overvolle IC's dan?

Het is druk, glimachte ze, maar we kunnen zijn operatie tussendoor doen, de foto en ontstekingswaarden zagen er goed uit.

Hij werd weggereden, ik mocht niet mee, zwaaide hem uit.

Buiten liep ik langs een dubje hoogbejaarden dat in badjas van de onverwachte februari-zon genoot. Hun mondkapjes wiegden aan hun infuusrekjes. Eentje zei dat ze zich nog eens moesten insmeren met zonnebrand omdat je anders rimpels kreeg.

Nergens angst, nergens stress.

Om maar te zeggen: de dood is, net als post, deel van het leven

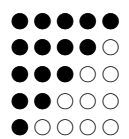
Wat een geluk, dacht ik, dat de gezondheidszorg in ons land ondanks die hele pandemie nog steeds functioneert. De vraag is of de aankomende versoe-pelingen de komende weken geen roet in het eten gaan gooi-en. Deskundigen vrezen het ergste. Ik probeerde er maar niet aan te denken aan wat er was gebeurd als de geliefde ziek was geworden wanneer er geen plek meer was in het ziekenhuis. Het was sowieso bizar om te bedenken dat dit in twaalf uur allemaal was gebeurd: ziek worden, opname, onder het mes. Er kwamen wat regels uit het gedicht 'Aubade' langs, van Philip Larkin, waarin hij schreef over hoe iedereen ooit zal ster-ven, en hoe dokters, als postbodes, langs de deuren gaan. Om maar te zeggen: de dood is, net als post, deel van het leven. Ooit valt er wat bij jou op de mat. Het is dan maar de vraag of er ruimte is voor jouw ziekte of aandoening.

Om bij de metro te komen moest ik een brug over, waar-vandaan je het gehele ziekenhuis kon overzien.

Ambulances reden af en aan, als zwaluwen van en naar een nest.

Ellen Deckwitz schrijft op deze plek een wisselcolumn met Marcel van Roosmalen.

Zo leest
u de NRC
waardering

buitengewoon
zeer goed
goed
matig
zwak

Het Marlene Dietrich-plein in Berlijn, waar normaal gesproken de rode loper voor de Berlinale zou liggen, is nu leeg.

FILMFESTIVAL BERLIJN

Het filmfestival van Berlijn kiest voor een middenweg

De Berlinale wordt dit jaar online gehouden. Een pijnlijk compromis voor Berlijn, maar de opties zijn nu eenmaal beperkt tijdens de coronacrisis.

Door onze redacteur **Peter de Bruijn**

AMSTERDAM. Deze maandag begon de 71ste editie van de Berlinale, maar de inwoners van Berlijn zullen er niet veel van merken. Het festival vindt online plaats - stevig bekort en met een kleinere filmselectie. Filmprofessionals en pers konden zich online accre-diteren. Voor het publiek hoopt de festi-valleiding in juni nog een tweede deel van het festival te organiseren in tien bioscopen in de stad, inclusief uit-gerolde rode lopers en hoog bezoek van sterren uit Hollywood.

Nieuwe films van erkende art-house-grootheden zoals Céline Sciamma (*Petite Maman*), Xavier Beauvois (*Albatros*) Hong Sansoo (*In-troduction*) gaan komende week in Berlijn in wereldpremière. Maar de films zullen uitsluitend - steeds voor 24 uur - te zien zijn voor de geaccredi-teerde festivalgangers op de website van het festival. Buiten competitie gaat onder meer de muziekdocumen-taire *Tina* in première; de eerste grote documentaire waaraan de legendari-sche zangeres Tina Turner mee-werkte.

Een volgende opmerkelijke inno-vatie is dat het festival niet langer pri-jzen zal uitreiken voor beste acteur en beste actrice, maar alleen nog een genderneutrale onderscheiding kent voor 'beste acteur in een hoofdrol' en

'beste actrice in een bijrol'. Wie zich met geen van beide genders placht te identificeren, hoeft zich dus ook niet langer uitgesloten te voelen.

De jury, die dit jaar volledig is sa-mengesteld uit voormalige winnaars van de Gouden Beer, zal wel naar Ber-lijn komen om samen de films op groot doek te zien en te bediscussieren. De juryleden worden in quarantaine ge-houden en zullen zich uitsluitend ver-plaatsen tussen hotel en filmzaal.

De juryleden zijn Nadav Lapid (Is-raël), Adina Pintilie (Roemenië), Il-dikó Enyedi (Hongarije), Gianfranco Rosi (Italië) en Jasmila Zbanic (Bosnië). Jurylid Mohammad Ra-soulouf staat onder huisarrest in Iran. Hij zal de films thuis in Teheran moe-ten bekijken.

De Berlinale selecteerde liefst vier films uit eigen land voor de competi-tie, die bestaat uit vijftien films. Maar twee Duitse producenten waren niet bereid om hun films online beschik-baar te stellen. Daarom zal het alleen voor de jury mogelijk zijn om de com-petitie in zijn geheel te beoordelen. Filmjournalisten zullen achteraf niet volledig kunnen inschatten of de jury de juiste keuzes wist te maken.

Voor filmfestivals tijdens corona zijn de opties beperkt. Toen het film-festival van Cannes vorig jaar niet doorging, maakte het festival wel de titels bekend van de geselecteerde films. De impact daarvan was gering. Zonder filmvertoningen en zonder aanwezigheid van media heeft zelfs het kwaliteitsstempel van Cannes niet zoveel betekenis. De meeste grote filmfestivals kozen er daarna la-ter voor om toch een online-editie te organiseren, voor zowel de pers als het publiek.

Die keuze is niet zonder haken en ogen in de filmwereld. Veel filmma-kers en andere betrokkenen zien met lede ogen aan hoe de huiselijke con-sumptie van 'content' op streaming-apps de bioscoop verdringt. Berlijn koos daarom voor een middenweg.

De huidige festivalleiding, Carlo Chatrain en Mariette Riesenbeek, is pas vorig jaar aangetreden. Zij hou-den het erop dat het publiek niet zit te wachten op nog meer films om online thuis te streamen. Met een festival in twee etappes blijft tenminste een deel van de bioscoop-ervaring overeind.

Of het vervolg van het festival in juni daadwerkelijk zal kunnen plaatsvin-den blijft vooralsnog twijfelachtig.

Het héle festival naar juni verplaat-sen was geen optie. Dan zou de Berli-nale botsten met het filmfestival van Cannes. Die strijd kan Berlijn nooit winnen. Ondertussen is er in de afge-lopen periode een prop ontstaan van nieuwe films, die snakken naar distri-butie. Om die reden is er nu toch een festival voor professionals, waar za-ken kunnen worden gedaan. Ook zal de online editie broodnodige media-aandacht genereren voor films. Dat is tenminste de hoop.

In Cannes is een filmfestival dat uit-sluitend toegankelijk is voor media en professionals al decennia staande praktijk. Maar voor Berlijn is de hui-dige compromisoplossing pijnlijk. Het festival ontleent een groot deel van zijn identiteit aan het brede pu-blieksbereik. In een normaal jaar ver-koopt de Berlinale zo'n 330.000 bios-coopkaartjes. Het festival loopt dus ook veel geld mis. Als het festival in juni wel met publiek kan plaatsvin-den zal dat alleen in sterk afgeslankte vorm zijn.

FOTO HANNIBAL HANSCHKE/REUTERS

INTERVIEW ANNA SCHOEN THEATERMAKER

'In de zwaarte van het thema zit ook humor'

Met *Echo* maakte Anna Schoen een theatervoorstelling over de dag dat ze ouder wordt dan haar eigen moeder ooit geworden is. „Ik ben een moeder geworden bij wie de dood vaak aanwezig is.”

Door onze medewerker
Sander Janssens

Actrice en theatermaker Anna Schoen was elf toen haar moeder overleed aan kanker. Nu staat ze op het punt ouder te worden dan haar moeder ooit geworden is. Daarop baseerde ze de solovor-stelling *Echo*, die vrijdag (online) in première gaat. Schoen: „Het voorbeeld houdt op. Dat is eng, maar misschien geeft het ook vrijheid.”

In *Echo* speelt Schoen een personage dat op de dag dat ze ouder wordt dan haar moeder is ge-worden, besluit om in bed te blijven liggen. „Ze houdt zich kalm en kiest een mooie positie zodat ze er goed uitziet, voor het geval de dood die dag ook bij haar zou komen. Maar dan hoort ze kin-deren, haar vriend, allerlei geluiden komen haar hoofd binnen en wakkeren herinneringen aan.”

Ter voorbereiding herlas ze onder meer het dagboek dat haar moeder bijhield toen ze ziek was en de afscheidsbrief die ze als kind van haar kreeg. „Ik heb haar dagboeken nu op een heel andere manier gelezen, namelijk op 'bruikbaarheid'. Daarmee bedoel ik: welke zin-nen zou ik aan een ander kunnen doorgeven, welke fragmenten communiceren ook zonder de specifieke achtergrondkennis, zonder dat je haar persoonlijk kende? Ze schreef bijvoor-beeld: 'Ik kijk naar buiten en ik zie dat het lente wordt, en voor het eerst in mijn leven weet ik niet zeker of ik de zomer nog zal meemaken.' Dat is een zin waarvan ik denk dat het bij ieder-een wat kan losmaken. En in haar afscheids-brief schreef ze me dat ik me niet schuldig hoefde te voelen omdat ik misschien niet goed genoeg naar haar geluisterd zou hebben. Dat is ook iets universeels, dat je na iemands dood denkt: had ik het maar anders gedaan.”

Hoe was het om zo iets persoonlijks als 'mate-riaal' te beschouwen?

„Dat was gek genoeg helemaal niet raar. Sterker nog: het gaf juist een prettige afstand. Über-haupt was het een goede aanleiding om het weer

Publiciteitsbeeld van de voorstelling *Echo* van Anna Schoen.

eens terug te lezen. Ik was een jaar of twintig toen ik het voor het laatst las, je leest toch op een andere manier met de ogen van iemand van 41.”

En van iemand die inmiddels zelf moeder is.

„Ik realiseer me dat ik mede door haar overlij-den een moeder ben geworden bij wie de dood vaak aanwezig is. Ik probeer mijn kinderen toch iets van mijn moeder mee te geven, maar ik heb tegelijkertijd de angst dat de dood dank-zij mij een te grote rol speelt in hun leven. Ik hoop altijd dat ik de angst voor de dood weet om te zetten in waardering voor het leven, maar ik kan me voorstellen dat ik dat mis-schien soms te krampachtig doe.

„In de voorstelling zijn het de geluiden van kinderen die het personage steeds weer terug-trekken in het hier en nu. Eigenlijk is dat wat kinderen in het echte leven ook voortdurend doen: ze zetten je met beide benen op de grond, ze zorgen ervoor dat het heden binnensijpelt.”

Wordt het een zware voorstelling?

„Het thema is natuurlijk zwaar, of verdrietig. Maar in die zwaarte zit ook humor, in banale si-tuaties en misplaatse personages bijvoorbeeld. De rauwe taal en de muziek die je bij de hand neemt, maken de zwaarte verteerbaar.

„Ik hoop dat toeschouwers na het zien van de voorstelling het leven meer waarderen. Klinkt dat te zijg? Dat ze beseffen hoe kwets-baar het leven is, en er geen moment te verlie-zen is. Ja, dat klinkt inderdaad te zijg. Ik ben heel bang dat ik te stichtelijk overkom, ik weet niet waarom. Ik hou zelf erg van moralistisch theater, ik voel helemaal niet de behoefte om daarvan weg te blijven.”

Vanwaar dan die reserve?

„Misschien omdat het dan voelt als het mis-bruiken van een persoonlijk verhaal, als zielig doen. Kijk nou eens wat voor leed ik heb gele-den. Dat wil ik niet en dat is het ook niet. Maar als je me dan vraagt waarom niet ... Als ik objec-tief kijk, denk ik: ik heb mijn leed inderdaad let-terlijk ingezet in het theater, maar we hebben vervolgens geprobeerd er een meer universele vertaalslag van te maken. Niet omdat ik het eng vond als het te privé zou worden, maar omdat ik denk dat het de mooiste voorstelling oplevert zodra iedereen ermee aan de haal kan gaan.”

Echo van theatergroep ECHO. Première: 5 maart via Oostpool Stream. Inl: tgecho.com

COMMISSARIAAT VOOR DE MEDIA

Bestuur mediatoezichthouder weer compleet met twee benoemingen

Door onze redacteur
Lineke Nieber

AMSTERDAM. Het Commissariaat voor de Media krijgt twee nieuwe commissarissen. Demissionair mi-nister Arie Slob (Media, Christen-Unie) heeft Peter Eijssvoegel en Ste-ven Flipse voor de komende vijf jaar benoemd. Daarmee is het be-stuur van de mediatoezichthouder na bijna twee jaar weer compleet. Het college van commissarissen - dat uit drie leden bestaat - wordt nu nog voorgezeten door interim-voorzitter Renate Eringa-Wensing. Haar

termijn loopt echter eind deze maand af. Naar een opvolger wordt nog gezocht.

Dat de aanstelling van een nieuw bestuur zo lang duurde, hangt on-der meer samen met de interne pro-blemen die speelden bij het Com-missariaat voor de Media. Het vori-ge bestuur liet in 2019 een organisa-tie achter waar onzorgvuldig met de medewerkers en de middelen was omgesprongen.

Zo was er sprake van een opval-lend hoog personeelsverloop. Me-dewerkers voelden zich onveilig en gefrustreerd. Dossiers waaraan zij

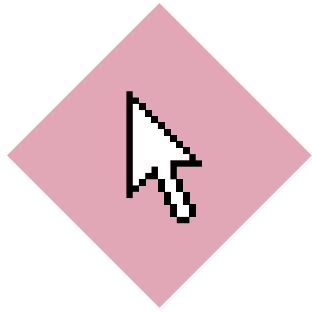
werkten schoven eindeloos heen en weer. Daarnaast bleek onder meer dat aanbestedingsregels jarenlang op grote schaal waren overtreden. Leidinggeevenden bij het Commissa-riaat hadden nevenfuncties die op gespannen voet stonden met hun werk als toezichthouder.

Na publicaties in NRC greep toen-malig minister Slob in. Adviesbu-reau ABDTOPConsult deed maan-delang onderzoek naar de organi-satie. Slob stelde in november 2019 interim-voorzitter Renate Eringa-Wensing aan. De minister schrapte onder meer de wachtgeldregeling

van het college en ook de functie van algemeen directeur en het ma-nagementteam verdweden. Daarnaast beloofde minister Slob dat er beter toezicht zou komen op nevenfuncties van leidinggeevenden.

Commissaris Steven Flipse (55) die per 1 maart is aangesteld, was twintig jaar werkzaam in de directie van uitgeverij Sanoma. Peter Eijs-voegel (62) is advocaat bij Allen & Overy en raadshoor-plaatsvervanger in het Gerechtshof in Den Bosch. Zij komen parttime in dienst, de voor-zitter is fulltime in dienst en belast met de dagelijkse leiding.

Vrijwel gelijktijdig met hun komst wordt ook de rol van de toezichthou-der uitgebreid. Het Commissariaat ziet toe op onder meer de naleving van de Mediawet. Sinds de wijzigin-gen afgelopen najaar moeten ook de videodiensten zich aan die wet hou-den. Daarnaast krijgt het Commissa-riaat per 1 juli onder meer de taak om toezicht te houden op het Belonings-kader Presentatoren Publieke Om-roep (BPPO). In het BPPO is het maximum salaris van presentatoren vastgelegd - in 2021 mag een presen-tator bij de publieke omroep niet meer dan 209.000 euro verdienen.

Juurd Eijsvooegel

't Internet spreekt ook Duits en Frans

Toen ik afgelopen week een hete ovenschaal uit mijn handen liet vallen zag ik eerst de rozijnen en stukjes appel door de kamer vliegen. Vervolgens viel me op dat niemand gewond was en dat ook de schaal het had overleefd. Pas daarna zag ik dat het glas van m'n iPad was verbrijzeld. Eigenlijk was het een uitstekend moment voor een breuk. Als correspondent in Duitsland had ik het ding de afgelopen vijf jaar vrijwel iedere dag intensief gebruikt om Duitse kranten en weekbladen te lezen, actief te zijn op sociale media en podcasts te beluisteren tijdens de afwas. Maar sinds kort ben ik terug in Nederland, en mediaredauteur. Hoog tijd dus om mijn dagelijkse mediamenu aan te passen aan m'n nieuwe baan en bestaan. Daar had de iPad natuurlijk niet voor hoeven sneuvelen. Wel hielp dat ongelukje om afscheid te nemen van enkele dierbare Duitse media, twitteraars en andere vertrouwde stemmen. Om zo meer plaats (en tijd) te maken voor bronnen van informatie en ideeën uit de rest van de wereld. Alleen stuitte ik bij het inrichten van m'n nieuwe tablet al snel op een bekend probleem: de dominantie van de Angelsaksische media. Dat het aanbod van Engelstalige kranten, zenders, sites, boeken en blogs indrukwekkend is, zal niemand betwisten. Ze brengen nieuws, achtergrond, vermaak en commentaar dat je niet wil missen.

Al snel stuitte ik op een bekend probleem: de dominantie van de Angelsaksische media

Maar terwijl ik de ene na de andere Engelstalige app installeerde, en de ene na de andere Amerikaanse en Britse mediagoeroe, mediajournalist en mediawetenschapper aan mijn Twitterlijstjes toevoegde, begon er iets te knagen. Noem het een Europese ongerustheid. Tot de grote kwesties van deze tijd hoort de vraag hoe we omgaan met techreuzen als Google, Facebook en Amazon. Het zijn stuk voor stuk Amerikaanse bedrijven. Ze hebben prachtige innovatieve diensten en producten ontwikkeld. Maar ze hebben ook steeds meer greep op ons leven gekregen. Hun verdienmodel is een aanslag op onze privacy, ze hebben grote macht over de informatie die we onder ogen krijgen en daarmee invloed op onze politieke keuzes. Europa kan daar grenzen aan stellen. De Europese Unie liep voorop met nieuwe privacyregels. Duitsland liep voorop met een wet tegen haatzaaiertij op sociale media. Of Google & Co meer ruimte krijgen om hun macht uit te breiden, kan de komende jaren ook in Europa worden bepaald. Maar dan is het wat mager als in het debat daarover de Engelstalige stemmen de toon aangeven. Ook in Nederland, Duitsland, Frankrijk en andere Europese landen wordt hierover nagedacht en gediscussieerd. Door organisaties voor digitale burgerrechten, politici, betrokken burgers en uitgevers. In Duitsland deed de topman van mediaconcern Axel Springer onlangs een harde aanval op de grote Amerikaanse techbedrijven. In het Duits én het Engels riep hij de EU op die concerns te verbieden onze persoonlijke data voor commercieel gebruik op te slaan. Waarom zou het debat hierover niet in alle Europese talen gevolgd en gevoerd worden?

Juurd Eijsvooegel vervangt deze week Karel Smouter.

OVER DEZE SERIE
BIJLO STEM T AF

Cabaretier **Vincent Bijlo** luistert dit jaar iedere maand een ander radiostation en doet vervolgens verslag van zijn bevindingen. Want ook in het 'Tijdperk van de Podcast' verslaat radio nog altijd zijn duizenden. Kent u een radiostation waar Bijlo beslist naar moet luisteren? Tip ons via media@nrc.nl.

Radio FIP

Te beluisteren via internet: fip.fr en via smartphone of tablet: download de app 'FIP' of andere radio-apps zoals 'TuneIn' en 'MyTuner' of de 'Smart Speaker'. Beste tijd om te luisteren: altijd.

FIP maakt van iedereen een kosmopoliet

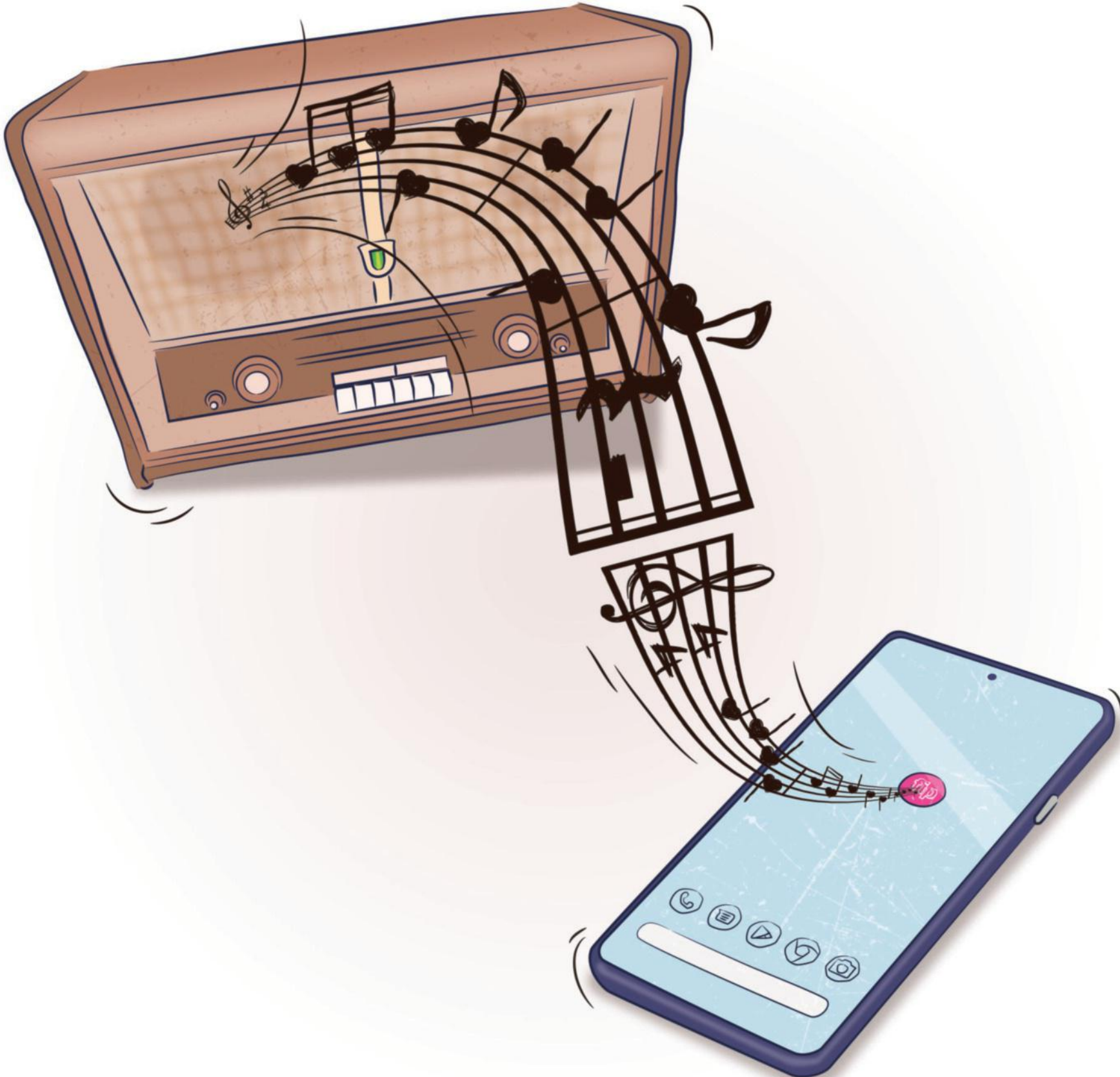
RADIORECENSIE De Franse radiozender FIP troost, daagt uit, geeft power en tilt je op met grenzeloze muziek. En dat al vijftig jaar.

Door onze medewerker **Vincent Bijlo**
Illustratie **Fokke Gerritsma**

FIP is Shola Adisa-Farrar, FIP is Chassol, FIP is Jimi Hendrix, FIP is Alela Diane, FIP is The Doors, Beastie Boys, Claude Nougaro, Claude Debussy, Nat King Cole, Coleman Hawkins, Françoise Hardy, Lee Fields & The Expressions... FIP is muziek, muziek, muziek, muziek en af en toe een korte mededeling van een animatrice, een zogenaamde Fipette. Alle Fipettes hebben warme, vrolijk sensuele stemmen, waarin je altijd een zweem van een glimlach hoort. Ze ruiken allemaal naar Chanel N° 5 en ze flirten met alle ariesten en artistes. FIP, spreek uit: 'fiep', is een Franse publieke radiozender die dit jaar vijftig jaar bestaat. De letters staan voor France Inter Paris; de eerste zender die het station gebruikte, zond uit via de middengolf en stond in Parijs. Ik luisterde er als jongen naar, 's avonds, in bed. FIP was tot in Bussum, waar dat bed stond, te ontvangen. Ik hoorde een stroom van onbegrijpelijk mooie muziek door de ether aanvloeien. Dit was de wereld waarin ik later wilde wonen, wist ik. De wereld waarin de grenzeloze muziek regeerde, met zachte hand en voet. De wereld waarin je op elk moment kan dansen, of denken, of dromen als FIP je daartoe noodt. Zo gleed ik elke avond in slaap, om de volgende ochtend wakker te worden in de puberteitsrealiteit van linaal en passer, van e/i-Wechsel, *conjonctif* en *passive voice*, van duurloop, Phoenixiers en permafrost. De hele dag had ik heimwee naar die rare ritmes, die ruige rock-'n-roll en die bonkige bebop.

Onvindbaar

Op een avond gebeurde er iets verschrikkelijks. FIP was kwijt, foetsie, onvindbaar. Op de 514 meter in de Middengolf, waar de zender gezeten had, was slechts ruis te horen, met heel in de verte een Sovjet-achtige, boos klinkende Uzerengordijnstem. Van alle muziek die ik gehoord had, restte alleen nog de echo's in mijn hoofd. Ik informeerde bij een schoolvriend, die met zijn ouders in Pa-

rijs was gaan wonen vanwege zijn vaders werk. FIP zei hem niets. Ik ging voortaan FIP-loos door het leven, maar dat is nu, na meer dan veertig jaar voorbij. Vrienden begonnen er op eens over, een paar maanden geleden, FIP, dat was wat. „Ja,” zei ik, „dat was wat.” Ik voelde niet de minste behoefte ernaar te gaan luisteren. Het was ongetwijfeld een strak geformatteerd doelgroepstation geworden, zoals vrijwel alle zenders, een soort Frans Sky Radio. Maar die vrienden, dat waren toch niet de minsten, dus op een avond schonk ik een glas rode wijn in, downloadde de app en begon te luisteren. Het bleek nog steeds wat. En meer dan dat, het FIP-format was in al die tijd niet veranderd. Nu vloeit de stroom weer. Klaarder en helderder dan ooit. De doffe middengolf is vervuld voor stereo, de oude radio is nu mijn telefoon, de luidspreker, die nooit te hard mocht, omdat de anderen al slapen, is nu mijn oortjes. Ik loop door het huis, zit in de zon, wandel en lig nu met FIP.

Fipettes delen de lakens uit

Daar heb je *Ba Ba Boom Time* van Rodolphe Burger en *Foxy Lady* van Jimi Hendrix. De Fipette doet een korte mededeling. Er is vanavond een digitale ontmoeting op het Place Virtuelle, er zal gesproken worden over filosofie in tijden van corona. Ah, ik ben weer thuis. Ze ruikt nog steeds naar Chanel N° 5, ze is geen jaar ouder geworden. Ik ook niet, ik dans, ik denk en ik droom. Ik laat me meevoeren door de golf van *la radio musicale la plus éclectique*. Oh, wat heb ik dit gemist. Je kan Spotify of iTunes op basis van jouw muziekkeuze een speellijst laten maken, maar dat haalt het bij lange na niet bij FIP. Hoor, een meesterlijke tubaïst, het blijkt de Noor Øystein Baadsvik te zijn. Hij worstelt met het weerbarstigste instrument, hij haalt er met zijn virtueuze spel alles uit, wat er uit zo'n ding te halen is, in het *Largo* en *Fa Mineur* van een componist die de Fipette zo Frans uitspreekt dat ik zijn naam niet kan verstaan. En na Baadsvik volgt een fijn lullig instrumentaal liedje

van ene Rob, het heet *Pantoufle*. Luisteren naar FIP is als het maken van een coronaproof wereldreis. De muziek-samensteller leidt ons naar een Congolese roembalegende, een Cubaanse salsakoning en een Argentijnse tangokoninigin. „*This is a man's, man's, man's world*”, zingt James Brown. Dat zal wel, maar de Fipettes delen de lakens uit. Het is niet zomaar alle genres husselen, wat ze bij FIP doen, je hoort een zeer muzikale hand in de volgorde. Het is een hand die de drive van de artiesten begrijpt. Een hand die snapt dat *Le Talkie-Walkie* van Serge Gainsbourg uitstekend gaat na *Song Cho Nhau* van Hung Cuong & Mai Lê Huyénn.

De aardkloot rondgeslingerd

En tegenwoordig rusten niet, zoals in mijn Bussumse bed, na afloop alleen de echo's in mijn hoofd. Je kunt alle songs, chansons, liederen, delen uit sonates, stukjes soundtrack, de hele eclectische stroom via de app toevoegen aan een speellijst in Spotify. Zo is de vluchtige ether van destijds veranderd in een rivier van muziek waarvan ik het water kan opslaan, om bij me te dragen tot mijn dood, nee, tot ver daarna. Want tijdens mijn uitvaart zullen de genodigden worden vergast op de playlist van FIP, die ik vanaf een week of twee geleden bijhoudt. Ze zullen de gehele aardkloot rondgeslingerd worden. Van Léo Ferré's *Avec le temps* tot Femi Kuti's *You Can't Fight Corruption With Corruption*. Van *Different ways* van Hawa Sow & The Soul Seeders tot *Tout dit* van Camille. Ze zullen, net als ik, liggend in mijn kist, niet droevig zijn, maar opgetild en gedragen worden door de muziek. Oh FIP, je troost, je daagt uit, je geeft power, je ergert heel soms, je versombert me, dan monter je me weer op, je kent geen grenzen, geen kleingeestigheid, geen vastgeroeste denkbeelden, geen vooroordelen, geen wit, geen zwart, je bent hoorkleur, je maakt van iedereen een kosmopoliet en je zet ons op de juiste plaats in het universum.

Ah, ik ben weer thuis. Ze ruikt nog steeds naar Chanel N° 5, ze is geen jaar ouder geworden.

Miriam Guttman las in de krant over Jan Karbaat. „Ik dacht: wow, wat is dit? Ik wilde gelijk met die mensen praten.”

‘Mijn mening over hem vind ik niet interessant’

DONORKINDEREN Miriam Guttman maakte een driedelige documentaire over de kinderen van Jan Karbaat, de arts die vrouwen stiekem met zijn eigen sperma insemineerde.

Door onze redacteur **Jannetje Koelewijn** Foto's **Merlijn Doomernik**

Karl Guttman, de grootvader van Miriam Guttman, werd in 1913 geboren in Bielsko-Biala - toen Oostenrijk, nu Polen - en vluchtte na de Anschluss in 1938 via Rusland en Oezbekistan naar Israël. Daar kwam hij in 1942 aan. „Alles gelopen”, zegt Miriam. „Tussendoor zat hij twee jaar in een werkkamp.”

Hij was acteur, dramaturg en regisseur, richtte in Tel Aviv een theatergezelschap op, en ontmoette zo Miriams grootmoeder, Luisa Treves. Dat was kort na de oorlog. Zij kwam uit Amsterdam en schreef voor *Vrij Nederland*. Ze schreef ook toneel en hij regisseerde een stuk van haar. Miriam: „Opa moest hard lachen toen hij haar voor het eerst zag. Hij had een oud en cynisch mannetje verwacht, geen mooie jonge vrouw.” Na zes weken besloten ze te trouwen. In 1950 verhuisden ze naar Nederland en Karl Guttman ging bij de Haagse Comedie werken. In 1956 bracht hij als eerste *Het dagboek van Anne Frank* op het toneel.

Hoe de lotgevallen van mensen doorwerken in de generaties na hen, dat interesseert Miriam Guttman (26) mateloos. Zelf was ze nooit van plan om regisseur te worden - op school vond ze dat ze iets als geneeskunde of rechten moest gaan doen - en kijkt, nu is ze regisseur. Ze neemt het leven nooit *for granted*. Ze vindt dat ze van geluk mag spreken dat ze bestaat. Ze voelt zich intens schuldig als ze haar tijd verdoet. Ze is streberig en ondernemend, zegt ze, net als haar ouders en grootouders. Ze denkt dat het te maken heeft met de familieleden die in de oorlog vermoord zijn, met het steeds weer op de proef gestelde doorzettingsvermogen van haar grootvader. Nederlands was de achtste taal die hij moest leren. Maar zoals zij in het leven staat, zegt ze, komt vooral door Luisa Treves, die razia's wist te ontlopen, in het verzet zat en „heel vaak bijna dood is geweest”. Miriams tweede naam is Mazal, naar haar oma, die altijd zei dat je 'een piesie mazzel moet hebben' in het leven.

Dus nee, Miriam Guttman was niet in Jan Karbaat en de stiekem met zijn eigen sperma verwekte donorkinderen geïnteresseerd omdat ze zelf een donorkind zou zijn. „Mensen vragen me dat de hele tijd.” Ze was in hem geïnteresseerd omdat ze wilde begrijpen hoe het voelt als je er op volwassen leeftijd achter komt dat de dokter die jouw moeder geïnsemineerd heeft je vader is. En dat je niet drie of vijf halfbroers en halfzusters hebt, maar wel vijftig of honderd, en misschien veel meer.

Helblauwe ogen en 'boerenhanden'

Die belangstelling voor *nature* en *nurture*, en dan vooral voor *nature*, is goed te zien in de driedelige documentaire die Miriam Guttman nu voor de VPRO gemaakt heeft, *Het zaad van Karbaat*, of *Seeds of Deceit* - de serie is in februari al in première gegaan op het Sundance Film Festival in de VS. De camera zoomt telkens weer in op de helblauwe ogen van de Karbaat-kinderen, op hun brede monden met de geprotonceerde tanden, op hun korte en krachtige handen. Boerenhanden, volgens Karbaat zelf, op filmbeelden uit de jaren negentig, toen zijn spermakliniek in Barendrecht de grootste en meest vooraanstaande van Nederland was. Hij was dan wel arts, maar hij stamde uit een boe-

Guttman liet de kliniek van Karbaat nabouwen en nam de moeders mee naar de behandelkamer.

renfamilie en zijn eigen vader molk zijn koeien nog met de hand. (En lengde volgens een nicht in de documentaire de melk met water aan om er meer aan te verdienen.)

Miriam Guttman laat de Karbaatkinderen ook vertellen over hun neiging tot grenzeloosheid, tot het niet altijd zo nauw nemen met de regels. Ze laat hun uitbundigheid zien, hun humor, hun met veel van hun halfbroers en halfzusters gedeelde liefde voor paarden. Allemaal eigenschappen die ze in elkaar en in hun vader herkennen. En dan de loyaliteit die ze, op een enkeling na, tentoonspreiden. Loyaliteit aan een vader die ze nooit hebben meegemaakt en niet meer leeft. Hij is in april 2017 is gestorven. Miriam zegt het niet, maar toont het wel: zo sterk is de invloed van de genen.

Ze zat nog op de Nederlandse Filmacademie toen ze een artikel in het *Algemeen Dagblad* las: 'sjoemelende spermadokter heeft mogelijk negentien donorkinderen'. „Ik dacht: wow, wat is dit? Ik wilde gelijk met die mensen praten.” Ze belde een oom van haar die uroloog is en hij bleek Karbaat te kennen. Een alleraardigste man, vond hij. Revolutionair ook, met zijn kaartenbakken waarin hij de kenmerken van de (anonieme) donoren bijhield (achteraf bleek het een enorme chaos te zijn) en zijn bereidheid om ook alleenstaande en lesbische vrouwen te helpen. „Ik dacht: alleraardigst? Weet je het wel zeker? En: wat interessant, want in de media wordt Karbaat nu als een crimineel neergezet.” Haar oom zei ook dat in de jaren zeventig en tachtig de ideeën over wat wel en niet kon anders waren. Dat konden we ons nu niet meer zo goed voorstellen.

In juni 2017, een paar maanden na Karbaats dood, oordeelde de rechtbank in Rotterdam dat drieëntwintig volwassen donorkinderen de eerder in beslag genomen persoonlijke bezittingen van Karbaat mochten gebruiken voor dna-onderzoek, om zo zekerheid te krijgen over hun afkomst. Miriam Guttman was erbij. Ze had toen al besloten dat de Karbaatkinderen het onderwerp van haar eindexamenfilm zouden zijn. „Die hele zomer”, zegt ze, „ben ik gaan reserarchen en in de auto van mijn ouders gaan rondrijden om met mensen te praten.” Die film, van twintig minuten, over twee kinderen en hun moeders, was in 2018 af. Ze won er de VPRO-documentaireprijs mee, en meer prijzen, wereldwijd. Maar ze had nog lang niet het hele verhaal verteld. Op advies van haar studiebegeleider ging ze naar Michiel van Erp en Monique Busman van De Familie Film & TV, en die besloten binnen drie kwartier dat ze haar werk zouden helpen realiseren.

Emotionele impact

Een oordeel over Jan Karbaat had ze na die eerste film niet, zegt ze. En ze heeft het nog steeds niet, of ze wil het niet hebben. „Ik heb hem niet gekend en ik vind mijn mening over hem niet interessant. Het is veel interessanter om te laten zien wat zijn gedrag met mensen gedaan heeft, de emotionele impact ervan op de levens van de kinderen en hun moeders. Waarschijnlijk is hij zich daar in de tijd dat hij vrouwen met zijn zaad bevruchtte niet bewust van geweest. Of hij zich in elk geval niet kunnen voorstellen dat het later door dna-onderzoek allemaal uit zou komen. De ene moeder zegt: 'hij heeft allerlei ethische grenzen overschreden', die andere zegt: 'ik kwam voor een kind en nu heb ik een kind'.”

Aan een voice-over die uitlegt en interpreteert doet ze ook niet. „Ik hou er niet van en ik

had het ook niet nodig. Mensen kunnen heel goed zelf hun verhaal doen.” Om de kijker dicht bij de geschiedenis te brengen, liet ze de kliniek van Karbaat nabouwen en nam ze de moeders mee naar de behandelkamer. Daar barsten sommigen in tranen uit en vertellen ze - liggend op de behandeltafel, met hun benen in de beugels - over de seksuele avances die Karbaat maakte. Een vrouw vertelt over de keer dat hij zijn broek naar beneden trok, op haar buik klaarkwam, het zaad met een spuitje opzooog en bij haar inspoort. Miriam Guttman filmdde de moeders met de camera recht op hun gezicht, waardoor je als kijker alle nuances van hun boosheid en walging en schaamte kunt zien. „En hun schuldgevoel”, zegt ze. „Ik denk door de geheimhouding. Zij hebben er op advies van Karbaat nooit over gepraat hoe ze precies zwanger waren geraakt. Ze wisten niet welk zaad Karbaat had gebruikt, of ze dachten dat het van hun eigen man was. Ze voelen zich denk ik achteraf ook schuldig door hun egocentrische kindervens, die volkomen begrijpelijk is, maar waardoor ze wel te veel geaccepteerd hebben. En nu moeten ze leven met de consequenties.” Omdat de meeste Karbaatkinderen niet boos zijn op hun vader, en er zelfs trots op zijn dat ze van hem afstammen, heeft Miriam Guttman voor een serie gekozen, en niet voor één lange film. Zo kon ze van perspectief wisselen, en laten zien dat het verhaal ook mooie kanten heeft. Mensen die hun hele jeugd hebben gedacht dat er iets niet klopte en zich totaal niet in hun vader herkenden, weten nu dat ze gelijk hadden. Ze weten beter wie ze zijn en waarom ze zo zijn.

Volle zaal bij begrafenissen

Door het verhaal van de Karbaatkinderen weeft ze het verhaal van de kinderen van Louis - een man met een autistische stoornis (dat zegt hij zelf) - die op een zeker moment in zijn leven bedacht heeft dat anonieme spermadonatie een prima manier was om veel nageslacht te krijgen. Hij leverde al aan twee klinieken toen hij zich bij Karbaat meldde. „En die liet hem”, zegt Miriam Guttman, „zeventien jaar lang drie keer in de week langskomen. Zeventien jaar!” Het was dus niet waar wat Karbaat tegen de vrouwen die hij behandelde zei: dat iedere donor maximaal zes kinderen zou verwekken. Louis is heel tevreden dat het er veel meer geworden zijn. Hij is blij met alle kinderen die nu ontdekken dat ze van hem zijn.

Over Louis velt Miriam Guttman ook geen oordeel. Hij had, vindt ze, gewoon nooit de gelegenheid moeten krijgen. „En ergens”, zegt ze, „heb ik wel sympathie voor hem. Hij heeft geen vrouw en geen vrienden, maar hij wil wel een volle zaal bij zijn begrafenis. Hij wil dat zijn leven betekenis heeft gehad en dat hij niet vergeten wordt. Het is groetheidswaan, maar zijn motivatie is ook wel lief en herkenbaar.”

Ze is een paar keer met hem gaan praten in zijn vaste café op Rotterdam Centraal en toen kreeg ze hem zelfs zo ver dat hij voor de camera zijn eigen begrafenis wilde voorspelen: in een kerkzaal, met een kist, zijn foto erop. Hij staat ernst en gebaart naar de lege stoelen. Die zullen allemaal gevuld zijn als hij doodgaat.

Maandag zond NPO2 de eerste aflevering uit van Het zaad van Karbaat. De overige twee afleveringen zijn op 8 en 15 maart om 20.30 uur. Terugkijken kan via NPO Start. Lees ook de tv-recensie over de eerste aflevering op pagina C9.

De natuur als leermeesteres van kunst en wetenschap

› Introductieprijs
› Geïllustreerd met unieke afbeeldingen uit de historische collecties van Artis en de Universiteit van Amsterdam
› Gebonden | 256 pagina's

De schitterende negentiende-eeuwse leeszaal van dierentuin Artis te Amsterdam huist een collectie boeken, handschriften, archieven, tekeningen en aquarellen, beginnend vanaf de vroege zestiende eeuw, waarin dieren en planten 'naar het leven' worden beschreven en verbeeld: de Artis Bibliotheek.

Aan de hand van twintig verhalen ontsproten uit deze eeuwenoude collectie vertelt conservator natuurhistorische collecties Hans Mulder de wonderbaarlijke geschiedenis van onze kijk op de natuur. De collectie loopt van de *Nürnberger Weltchronik* uit 1493 tot en met *On the Origin of Species* van Charles Darwin uit 1859.

Het zijn verhalen over onderwerpen en mensen die een meer of minder belangrijke rol hebben gespeeld in het ontsluiten van de geheimen die de natuur verborg voor de Europese mens tussen pakweg 1500 en 1900. En die er zo voor gezorgd hebben dat wij het leven om ons heen en dat van onszelf zoveel beter begrijpen.

U vindt er twintig prachtige en rijk geïllustreerde verhalen over vogels, insecten, bacteriën, draken en nog veel meer. Van Albrecht Dürer via Alexander von Humboldt, Maria Sibylla Merian naar Hugo de Vries en Charles Darwin.

Het boek *De ontdekking van de natuur* is tijdelijk te verkrijgen met een introductieprijs van € 39,99 ipv € 49,99.

de gids

Boven een van de voorwerpen uit de collectie van [Toneelmuseum.nl](https://www.toneelmuseum.nl), en rechts het depot van Allard Pierson.

Tijdlijn toont geschiedenis Nederlandse theatercollectie

ONLINE THEATERMUSEUM

Het Toneelmuseum.nl toont de geschiedenis van de Theatercollectie. Vanaf een drukwerkje uit 1751 tot en met de duizenden voorstellingen die sindsdien werden gespeeld.

Door onze medewerker **Henk van Gelder**

Bijna honderd jaar geleden, in het najaar van 1924, kocht de vereniging Het Tooneelverbond, die de belangen van de theaterwereld behartigde, een collectie program-maboekjes, toneelteksten, affiches, foto's, decorontwerpen, requisieten, kostuums en allerlei andere parafernalia die samen een beeld gaven van de intussen tot bloei gekomen toneelgeschiedenis. Het was, schreef de NRC in die dagen, „een overstelpend en voor Nederland eenig materiaal”. Maar wat er vervolgens

met die verzameling moest gebeuren, wist men toen nog niet.

Maar in 2013 werd het TIN getroffen door de kunstbezuinigingen van staatssecretaris Halbe Zijlstra (VVD). Hij stopte de subsidie. Pas na een ijlingse reddingsactie kon de collectie worden ondergebracht bij de Universiteit van Amsterdam. „Het is kante boord geweest”, zegt ex-TIN-employé Peter Voorloop, coördinator van de nieuwe site over de collectie. „Het had weinig gescheeld of de complete theatercollectie was in de container beland.”

Knagende ratten

Decennia lang werd het materiaal sporadisch tentoongesteld en verder bewaard in vaak vochtige kelders en op zolders van musea en universiteitsgebouwen. Af en toe werden er zelfs knagende ratten gesignaleerd. Totdat de gemeente Amsterdam in 1960 een definitief onderdak wist te vinden in de stijlkamers van een rijtje zeventiende-eeuwse patriciërshuizen aan de Herengracht. Daar groeide de collectie allengs uit tot een instituut dat

FOTO S MONIQUE KOOIJMANS

eerst Toneelmuseum heette en later, na diverse fusies met andere theaterinstellingen, verder ging als Theater Instituut Nederland (TIN).

Maar in 2013 werd het TIN getroffen door de kunstbezuinigingen van staatssecretaris Halbe Zijlstra (VVD). Hij stopte de subsidie. Pas na een ijlingse reddingsactie kon de collectie worden ondergebracht bij de Universiteit van Amsterdam. „Het is kante boord geweest”, zegt ex-TIN-employé Peter Voorloop, coördinator van de nieuwe site over de collectie. „Het had weinig gescheeld of de complete theatercollectie was in de container beland.”

Het beheer werd de eerste jaren gefinancierd uit de verkoop van de Herengrachtpanden, maar voor meer dan vier medewerkers was er geen geld. Ze werden gehuisvest aan de Oude Turfmarkt in de Amsterdamse binnenstad, waar het Allard Pierson Museum de erfgoedcollecties van de universiteit beheert. Ver buiten de stad werd de fysieke theatercollectie intussen ondergebracht in een depot van de Universiteitsbibliotheek nabij het Amsterdams Medisch Centrum.

Tegelijk kreeg echter ook de digitalisering steeds meer aandacht. „Ondanks onze zeer beperkte bezetting hebben we de afgelopen jaren heel wat achterstanden kunnen inhalen”, vertelt Hans van Keulen, huidig conservator van de theatercollectie. „Naar schatting is circa negentig procent van de 500.000 objecten die we hebben, tot dusver gedigitaliseerd. Vooral foto's leveren nog eens problemen op. Als je niet weet welke acteurs erop staan, is het nogal lastig zo'n foto te beschrijven.”

Intussen heeft zich een belangrijke wending voorgedaan. Op advies van de Raad voor Cultuur is de theatercollectie door de huidige cultuurminister Ingrid van Engelshoven (D66) sinds 1 januari opgenomen in de Basis Infrastructuur (BIS) die vaste subsidies verleent aan de belangrijkste theaterinstellingen van het land. Volgens het door de minister overgenomen advies heeft Allard Pierson zich de afgelopen jaren „een gedegen hoeder” betoont. Zo zijn het behoud en beheer van de collectie in elk geval verzekerd voor de komende vier jaar.

Honderdjarig bestaan

De subsidie (een half miljoen euro per jaar) schept aanzienlijk meer armslag. Niet alleen voor de digitalisering, maar ook om de zichtbaarheid voor de buitenwereld te vergroten. De drie kleine zaaltjes die tot dusver aan de Oude Turfmarkt beschikbaar waren voor tentoonstellingen, maken plaats voor negen grote. De eerste expositie wordt een tentoonstelling over de musicals van Annie M.G. Schmidt en Harry Bannink, die vorig jaar al in de planning stond, maar toen wegens de coronamaatregelen niet kon doorgaan. Nu hoopt men die in het najaar te kunnen openen.

Ook wordt er nu al nagedacht over een evenement bij het honderdjarig bestaan van de toneelcollectie, over enkele jaren. „Dat is wel een feestje waard”, aldus Van Keulen.

De site [Toneelmuseum.nl](https://www.toneelmuseum.nl) is 1 maart gelanceerd. Inl: toneelmuseum.nl

Schippers' speelse geest blijft ongrijpbaar in verrassende podcast

FOTO RONALD SNIJDERS

Ik ben onuitputtelijk nieuwsgierig naar 't wat voor de hand ligt', zegt schrijver, dichter en filmmaker K. Schippers (pseudoniem van G. Stigter, 1936) in de podcast *Leven volgens K. Schippers*. Voor VPRO DOCS interviewde cabaretier Ronald Snijders (1975) hem in januari van dit jaar. Ze kennen elkaar sinds 2009 en „raakten na die eerste ontmoeting niet uitgepraat”, aldus Snijders. Toen hij enige tijd terug hoorde dat Schippers ernstig ziek is, besloot hij tot dit interview.

De aanleiding mag dan een droeve zijn, de audiodocumentaire is dat beslist niet. Met voortvarende vrolijkheid speelt het gesprek zich af bij Schippers thuis aan de Nicolaas Maesstraat in Amsterdam. „Alles is Barbarber”, zegt Schippers in het begin, en hiermee is de toon gezet. *Barbarber* is de naam van het legendarische 'Tijdschrift voor teksten' dat hij in 1958 met J. Bernlef en G. Brands oprichtte. In

Barbarber werd het gewone spectaculair, kregen advertenties en het telefoonboek poëtische allure. Maar uiteindelijk blijven Schippers' speelse geest en zijn blik op de wereld ongrijpbaar, zoals blijkt uit de keren dat hij de interviewer corrigeert. Dat geeft een plezierige spanning.

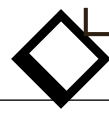
Neem het boek *Een avond in Amsterdam* (1971) waarvan Snijders zegt dat het hem „te conceptueel” is. „Helemaal niet”, betoogt Schippers. „Het is de werkelijkheid en de werkelijkheid is nooit conceptueel.” Deze eerste roman van Schippers beschrijft in vele variaties ogenschijnlijk telkens hetzelfde: een man gaat weg van zijn werk, drinkt een biertje, gaat naar huis. Ander fijn meningsverschil: komiek Snijders zoekt naar de pointe van een grap. „Dat moet je juist niet doen”, aldus Schippers. „Je moet de pointe juist een stapje voor zijn.” Snijders noemt hem vervolgens een „net-niet humorist”.

De podcast is zo rijk en verrassend dat je hem gerust enkele keren kunt beluisteren. Over het toeval bijvoorbeld zegt Schippers treffend: „Toeval is eigenlijk het bewijs dat alles zich aan je onttrekt.” Ook Schippers' ziekte komt ter sprake: „Ik heb een ongeneeslijke vorm van kanker, maar ik merk het niet. Dat maakt het spookachtig.” Schippers besluit met overtuigd optimisme: „Eerst maar eens zien of het waar is, misschien ben ik de enige die overleefd blijft. Maar ik ga niet alles verklappen.” Opgewekt gelach.

Het tweeregelige gedicht dat Schippers over zijn ziekte schreef is onthutsend in alle eenvoud: Als ze het me niet hadden verteld/ wist ik niet dat ik het had.

Er is een nieuwe poëziebundel in aantocht, over dit onderwerp. Die heet: *Je moest me eens zien*.

Kester Freriks

Zap

Lidia, voormalig patiënt van Jan Karbaat. Beeld VPRO

Karbaat leek een gevoelige idealist

Als een documentaireserie begint met het beeld van een wereldbol waarover een, laten we zeggen, yoghurtachtige substantie druipet, dan is het de kijker duidelijk dat er geen ingetogen film zal volgen. Nu zijn de grote lijnen van de zaak die in *Het zaad van Karbaat* (VPRO) wordt uitgediept al bekend: de jonge filmmaker Miriam Guttman dook in het verhaal van de vruchtbaarheidsarts Jan Karbaat (1927-2017), die grote groepen vrouwen buiten hun medeweten met zijn eigen sperma insemineerde en zo tientallen kinderen verwekte.

De naam van de hoofdpersoon lijkt gepikt uit een verhaal van Bordewijk, het verhaal is duister en beklemmend. Guttman (1994) schetst eerst de historische context. In de jaren zeventig en tachtig werd al met spermadonoren gewerkt, maar de meeste klinieken hielpen slechts netjes getrouwd heteroseksuele stellen. Bovendien heerste er een sfeer van schaamte en geheimzinnigheid. Bij de vrijzinnige Karbaat kon iedereen terecht voor een anonieme donor: ook lesbische paren en alleenstaande vrouwen.

Die klampten zich aan hem vast. Karbaat was een charman- te man die je vroeg om even te bellen als je veilig thuis was. „Onze reddende engel”, zegt een vrouw. „Hij leek op een gevoelige idealist”, aldus een ander. Dan verklaart een blonde vrouw plotseling uit de grond van haar hart: „Ik vond het een griegel.”

Daarna verlies je razendsnel de illusie dat Karbaat een man was die in idealisme uit de bocht is gevlogen. Dit blijkt een tijdloos verhaal over machtsmisbruik. Zo vertelt een medewerker dat Karbaat soms water in het spuitje deed in plaats van sperma: „Anders verdien ik er niets aan.” Er was een vrouw die veertien maanden lang elke week langs moest komen.

Karbaat grossierde in opmerkingen tijdens de behandeling over hoe „lekker” het eruit zag „beneden”. Het bleef niet bij vieze praatjes. „Hij zat aan de binnenkant van mijn dijen en zei: ik doe het vast veel lekkerder dan je man.” Een andere vrouw kreeg de suggestie om te masturberen na de inseminatie. Karbaat verliet de behandelkamer, maar keerde razendsnel terug met zijn broek op zijn knieën en verkrachtte haar.

De verschrikkelijke verhalen van de vrouwen worden omlijst door een royale beeldtaal: zo zien we een kip door een wachtkamer scharrelen en verschijnen brandende vuurkorven in beeld als wordt verteld dat Karbaat zijn frauduleuze administratie vernietigde. Die stilering gaat soms wat ver: bij het interviewen van vrouwen in een precies nagebouwde behandelkamer van de smeerpap kreeg het plaatje voorrang boven de bescherming van de slachtoffers.

Er zijn veel beelden van Karbaat zelf, die graag de televisie over de vloer had. Dan haalt hij eieren uit zijn kippenhok en laat hij zien dat eigeel goed bruikbaar is om sperma in te vriezen. Of hij zet alvast een film aan (met „een dame die bezig is”) voor een man die zich terugtrekt in het donorhokje. In zijn kantoor vertelt hij trots: „Ik haat regeljes. Als iets niet in strijd is met ons geweten dan doen we het.”

Al voor de dood van Karbaat in 2017 begon het schandaal aan de oppervlakte te komen, hoewel de arts weigerde om DNA-materiaal af te staan voor onderzoek. Zeer kort na zijn overlijden werden bij hem thuis onder meer een neushaar-trimmer in beslag genomen.

In het vervolg van het drieluik staan de tientallen nakomelingen van de dokter centraal en de kenmerken die ze vaak delen, zoals een nogal geprononceerd gebit en een voorliefde voor paarden. Dat is voor volgende week. Voorlopig duizelt het me nog, na de dreun die het eerste deel van *Het zaad van Karbaat* heeft toegediend.

Arjen Fortuin

Podcast

Leven volgens K. Schippers. Vanaf 3 maart op: nporadio1.nl
●●●●○

UITGELICHT

DOCUSERIE
Jojanneke uit de prostitutie
NPO 3, 21.15-22.10u.

FILM
Manchester by the Sea
SBS 9, 20.30-23.15u.

FILM
Room
SBS 9, 23.15-01.30u.

HULP-TV
Verslaafd!
RTL4, 20.30-21.25u.

REALITY
Beau in Floradorp
RTL4, 21.25-22.00u.

DOCUMENTAIRE
For Sama
Canvas, 21.20-23.05u.

DOCUMENTAIRE
Palme, papa en ik
NPO 2, 22.35-23.40u.

EO-programma waarin Joanneke van den Berge onderzoek doet naar misstanden in de wereld van sekswerk (dat deed ze eerder in *Jojanneke in de prostitutie*). Ze volgt onder meer een half jaar lang vrouwen die willen stoppen. In de eerste aflevering zien we Evi. Over enkele maanden verdwijnt haar vaste werkplek, de tippelzone in Utrecht. Is dit voor Evi het moment om een ander bestaan te kiezen? De presentator in de aankondiging: „Aan de vrouwen met wie ik contact hield, en nieuwe vrouwen die ik ontmoette na de eerste serie in 2015, zag ik hoe moeilijk het is om uit de

wereld van prostitutie en porno te komen – zelfs al zijn ze er ooit uit eigen overweging ingestapt.” Het programma slaat ook alarm over minderjarige meisjes en jongens die volgens de makers steeds op zeer jonge leeftijd in de prostitutie belanden. Nadat Van den Berge bij hulporganisatie Fier verhalen hoort van tienermeiden die door chantage met naaktfoto’s en internet filmpjes in de prostitutie zijn beland, verdiept ze zich in de minderjarigenprostitutie. Wat zijn de gevaren van sociale media en wat zijn de gevolgen voor de meiden en jongens die in de prostitutie verdwijnen?

(Kenneth Lonergan, 2016). Lee Chandler (Oscarwinnaar Casey Affleck) is een teruggetrokken veertiger die zijn dagen slijt als conciërge annex klusjesman. Zijn passief-agressieve zwijgzaamheid is explosief. Als hij op een dag terug wordt geroepen naar zijn geboortedorp begint het te smeulen. Nog voordat het via flashbacks en een langzaam ontdoeiend geheugen gestructureerde scenario prijsgeeft wat het trauma is dat Chandler plaagt, ben je al voor hem op je hoede. Lee wordt geplaagd door een complexe klun van schuld en boete.

(Lenny Abrahamson, 2015). De vijfjarige Jack zit met zijn moeder (Brie Larson) opgesloten in een hermetisch afgesloten tuinhuisje. Alles wat van buiten naar binnen komt, onder wie Old Nick, de man voor wie hij zich van zijn moeder moet verstoppen, komt uit het niets. Emma Donoghue bewerkte zelf haar op schrijnende, waargebeurde ontvoerings- en misbruikzaken gebaseerde roman tot scenario. Regisseur Abrahamson kiest er in zijn hartverscheurende film voor om de veerkracht van moeder en zoon te beklemtonen, en niet de horror van de situatie.

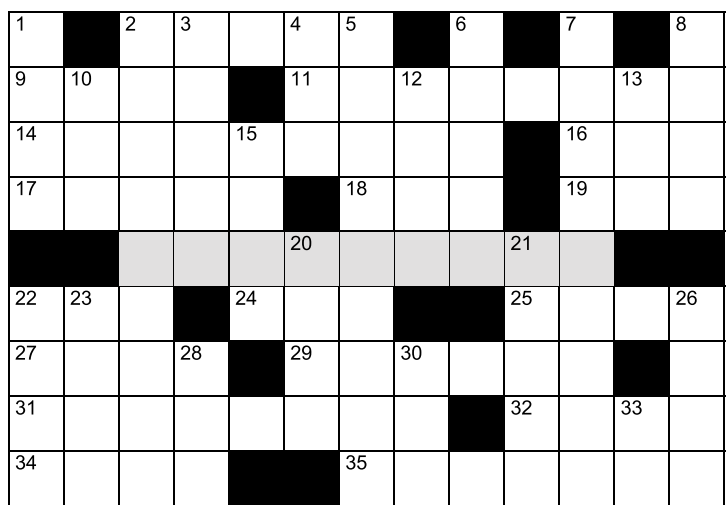
Familieleden en partners van verslaafde mensen krijgen hulp. Na een interventie krijgen ze de vraag of ze mee willen naar de kliniek. ‘Ja’ zeggen betekent dat ze per onmiddellijk hun leven moeten loslaten en bij Maarten Damers moeten instappen op weg naar de kliniek waar het afkicken begint. Ewout Genemans bezoekt de verslaafden tijdens hun opname en komt later tijdens hun herstel onverwachts langs voor een drugstest. Clean worden is vaak niet het probleem. Clean blijven is de grootste uitdaging.

Beau van Erven Dorens bezoekt Floradorp, een volksbuurt in Amsterdam-Noord die kampt met een bedenkelijke reputatie. Hoe kijken de mensen in de wijk daarnaar? De vrolijke Ajacied Hannie (60) probeert de dood van zijn vrouw te verwerken. Marie (84) heeft veel humor, maar krijgt het zwaar te verduren als ze met ernstige verwondingen in het ziekenhuis terecht komt. We zien ook een Syrisch gezin bestaande uit ouders Melia en Mustafa en drie kinderen. Ze zijn twee jaar geleden naar Nederland gekomen en doen hun best om te integreren.

De Syrische filmmaakster en burgerjournalist Waad al-Kateab legde voor deze veelgeprezen documentaire vijf jaar lang vast hoe haar dochter Sama opgroeide in belegerd Aleppo. Ze spaart de kijker niet en toont alle beangstigende details die dagelijkse realiteit zijn voor haar en haar man, die als arts werkt in een van de laatste nog functionerende ziekenhuizen in de stad. Het jonge gezin worstelt met een dilemma: gaan zij vluchten om de veiligheid van hun dochtertje te waarborgen, of blijven ze om hun vrienden en achterblijvers in het verzet te helpen?

Is jouw vader de moordenaar van de Zweedse premier Olof Palme? Met die vraag begint de zoektocht naar het verleden van de vader van Signe Zeilich-Jensen. De Zweedse gaat samen met haar Nederlandse man, filmmaker Niek Koppen, op onderzoek uit. Eind april 2020 ontving Zeilich-Jensen bericht dat haar vader wordt genoemd in geruchten rond de onopgeloste moord op Palme in februari 1986. Het leven van haar vader, die in 1992 overleed, was gevuld met avonturen en controverses. Wie was hij?

IN HET MIDDEN

© STUDIO STEENHUIS STUDIO STEENHUIS

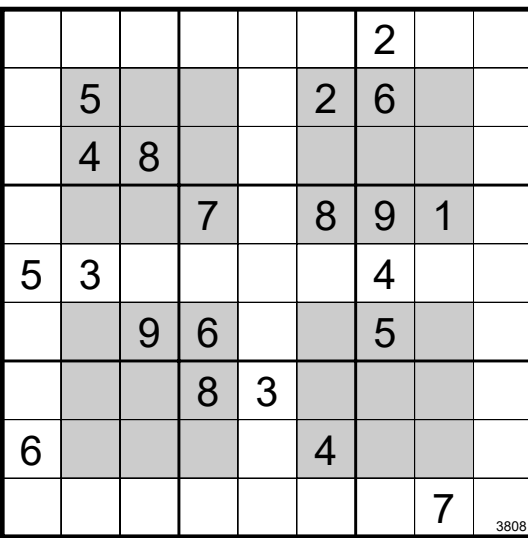
Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 2. ‘Ten Hag vindt geruzie tussen en Dumfries ‘binnen de perken’ 9. Japans type van Wendy 11. D’66-vogel 14. Beïnvloedt hoe snel de krant uit is 16. Rekende weer de verkiezingsprogramma’s door 17. Vlugschrift 18. Klapper 19. _ voor Afrika 22. Al snel 24. Anais _ 25. Ringvormig eiland 27. Sportclub 29. Verouderde media 31. Sekswerkers komen met ‘_ op wielen’ naar Den Haag 32. Heldin van Annie M.G. 34. Vrouwenblad 35. Zij communiceren woordeloos

Verticaal: 1. Verpakking 2. Daaraan geniet men van blaadjes 3. Franse rivier en departement 4. Eisenhower of Turner 5. Militairen van weinig woorden 6. Mislukkingen 7. De minst verouderde 8. Titelnnummer 10. Dj-show 12. Draaide Oppossen!!! om 13. Veluws dorp 15. Losse draad 20. Filthy _ serie van Ziggo 21. _ de Valera, lerse oud-president 22. Klos 23. Werpmlen 26. Haasdijk of Luca 28. The Naked _ Desmond Morris 30. ‘Duits energiebedrijf _ eist 1,4 miljard van Nederland’ 33. Dallas-personage

Oplossing puzzel 1 maart. Horizontaal: 2. BAKFIETS 8. FLEX 9. PEUT 11. REPERTORIA 14. ENG 15. UVA 16. ONNO 21. STOA 23. MON 24. URK 25. TUSCHINSKI 28. GIDS 29. OENE 30. AFDANKEN **Verticaal:** 1. OFFERS 2. BERGWOUd 3. AXE 4. FLEVO 5. EET 6. SPOT 7. JUAN 10. EIN 12. PUB 13. RAYMI 17. ONKIES 18. KASSA 19. CONAN 20. ONS 22. TTIP 24. UIEN 26. HAD 27. KOE **In het midden:** WK-BOYCOT

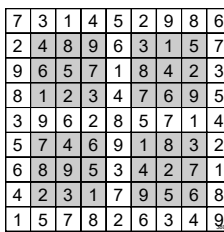
SUDOKU

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.

© Peter Ritmeester PZZL.com

Onder: de oplossing van gisteren.

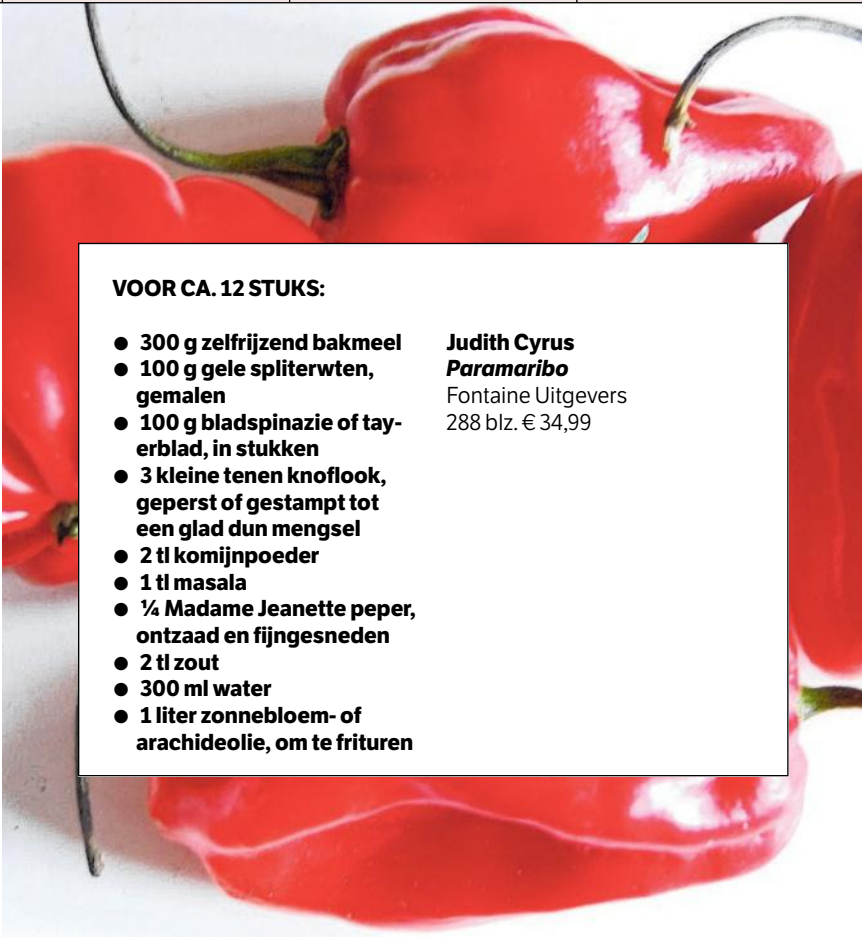
Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op www.pzzl.com

Thuiskok Bara

De eerste keer dat ik de bara van Mama Bahadoer at, de moeder van de Nederlands-Surinaamse sterrenchef Soenil Bahadoer, was een openbaring. Mijn mond stond in brand, maar ik was meteen verliefd op de volle, rijke en pittige smaak van de hartige donut.

Doe het meel, de spliterwten, bladspinazie, knoflook, komijn, masala, Madame Jeanette peper en het zout in een grote kom. Meng alles goed door elkaar en voeg het water toe. Kneed het mengsel met je handen tot een dik deeg. Om het deeg straks goed te kunnen hanteren kun je er een scheutje olie aan toevoegen. Laat het deeg minimaal 2 uur, maar het liefst een hele nacht, op kamertemperatuur rusten in een afsluitbare kom of bak. Gebruik een diepe, grote pan zodat je meerdere bara’s tegelijk kunt bakken. Zet de pan op het vuur en verhit de olie. De olie is op temperatuur als een stukje brood dat je erin legt sist en direct bruin wordt. Maak je handen vochtig zodat de bara gemakkelijk van je hand de pan in glijdt. Maak een balletje ter grootte van een ei. Druk het balletje plat in je hand zodat er een beignet ontstaat van circa 10 cm doorsnee. Maak een gat in het midden en laat de bara voorzichtig in de olie glijden. Bak de bara in 2-4 minuten goudbruin.

Hassnae Bouazza

VOOR CA. 12 STUKS:

- 300 g zelfrijzend bakmeel
- 100 g gele spliterwten, gemalen
- 100 g bladspinazie of tayerblad, in stukken
- 3 kleine tenen knoflook, geperst of gestampt tot een glad dun mengsel
- 2 tl komijnpoeder
- 1 tl masala
- ¼ Madame Jeanette peper, ontpaand en fijngesneden
- 2 tl zout
- 300 ml water
- 1 liter zonnebloem- of arachideolie, om te frituren

Judith Cyrus
Paramaribo
Fontaine Uitgevers
288 blz. € 34,99

BBC 1

18.15 Pointless. 19.00 BBC News at Six; Weather. 19.30 BBC Regional News and Weather. 20.00 The One Show. 20.30 EastEnders. 20.50 Holby City. 21.30 Island Medics. 22.00 Why is Covid Killing People of Colour?. 23.00 BBC News at Ten. 23.30 BBC Regional News and Weather. 23.40 Weather. 23.45 Bates Motel. 00.25 Bates Motel. 01.10 Weather for the Week Ahead.

BBC 2

18.15 Flog It!. 19.00 Richard Osman’s House of Games. 19.30 My Unique B&B. 20.00 Inside the Zoo. 21.00 Interior Design Masters with Alan Carr. 22.00 DNA Family Secrets. 23.00 The Ranganation. 23.45 Newsnight. 00.25 Weather. 00.30 Chris Packham’s Animal Einsteins. 01.30 Sign Zone: Lily: A Transgender Story.

ARD

18.00 Wer weiß denn sowas? 18.50 WaPo Berlin. 19.45 Sportschau vor acht. 19.50 Wetter vor acht. 19.55 Börse vor acht. 20.00 Tagesschau. 20.15 Sportschau. 23.15 Sportschau Thema. 00.15 Nachtmagazin. 00.35 Hubert und Staller - Die ins Gras beißen. 02.08 Tagesschau.

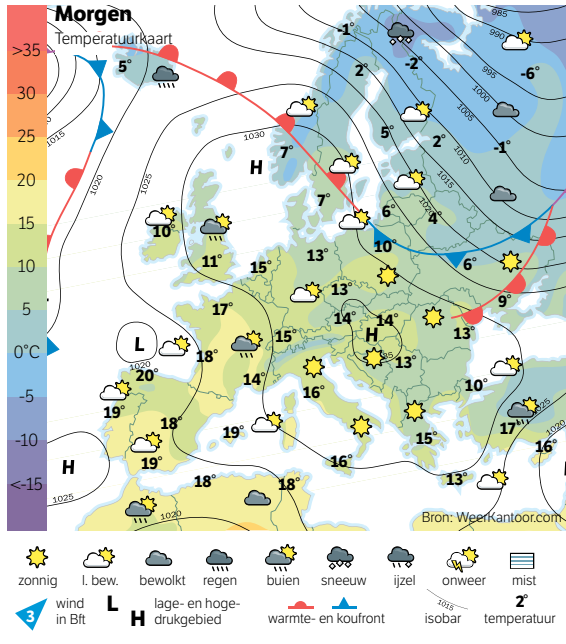
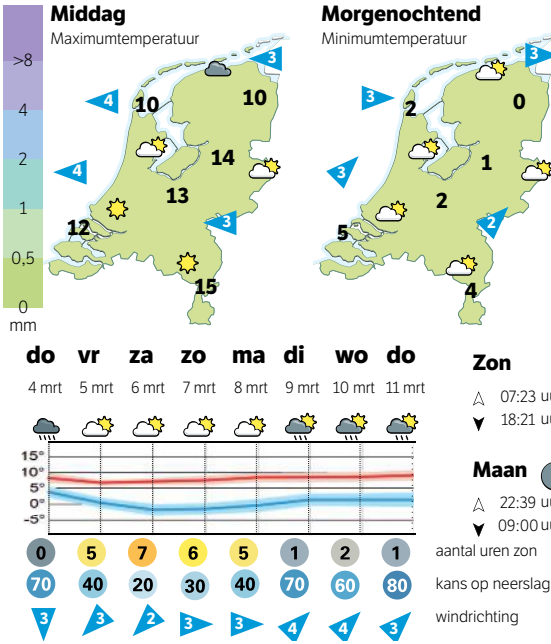
ZDF

18.00 SOKO Hamburg. 19.00 Heute. 19.20 Wetter. 19.25 Die Rosenheim-Cops. 20.15 Inga Lindström. Lilli und die Sache mit den Männern. 21.45 Heute journal. 22.15 37°. Mama Held. 22.45 Markus Lanz. 00.00 Heute journal update. 00.15 Sebastian Pulpaff: Noch nicht Schicht!. 00.20 Jack Reacher.

TV 5

18.00 64°, le monde en français. 18.22 Le journal de l’éco. 18.27 Météo. 18.30 L’invité. 18.39 CHoisir à vingt ans. 20.01 Echo-logis. 20.30 Journal. 20.56 Météo. 21.00 Tandem. 21.47 Tandem. 22.39 Le 19h30. 23.05 Météo. 23.09 La grande librairie. 00.42 TV5monde, le journal Afrique. 01.10 Météo.

WEER

Dinsdag is de noordkust gevoelig voor grijsigheid, elders breekt de zon voluit door. Het wordt op veel plekken 13 of 14 graden. Ook woensdag is er flink wat zon, maar er arriveert in de loop

van de dag wel wat meer bewolking. Woensdagavond is in het zuiden een eerste buitje mogelijk. In de nacht naar donderdag en donderdag overdag trekt een frontaal systeem over. Er pas-

seert enige regen, waarna de wind naar het noorden draait. De neerslag lijkt de noordelijke provincies niet te bereiken. Vrijdagmiddag is het 7 graden en ’s nachts is er kans op vorst.

COLOFON

NRC Media BV
Hoofredacteur: René Moerland
Algemeen directeur: Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact. Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon. **T. 020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T. 020 - 755 3049. E: sales@nrc.nl, W: nrcmedia.nl

Familieberichten
T. 020 - 755 3052
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
T. 088 - 572 0202
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar *nrc.next* te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 8.00 uur; *NRC Handelsblad* voor 18.30 uur, op zaterdag voor 11.00 uur. Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact. Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon. **T. 020 - 755 3000** (algemene nummer)

Omgang persoonsgegevens
NRC Media BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee) overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van NRC Media BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afirmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht © NRC Media, 2021. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij NRC Media BV c.v. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Museumkwaliteit fotokunst aan de muur

Vanaf 375,- voor

299,-

Keuze uit
12 prachtige
foto's

Laat je inspireren door de speciaal voor NRC-lezers geselecteerde fotokunst van Wallbound. Unieke kunst voor thuis aan de muur van museumkwaliteit doordat de foto's zijn afgedrukt op hoogwaardig aluminium. Door middel van hittetechniek worden speciale waterbestendige inktten aangebracht op een aluminium paneel. Als afwerking wordt er een glanzende vloeistof aangebracht. Het resultaat van dit proces is een kunstwerk dat ongeëvenaard is in termen van contrast, kleurintensiteit, kleurdiepte, duurzaamheid en levensduur.

Wallbound is gevestigd in Amsterdam en gespecialiseerd in fotokunst voor aan de muur van de hoogst mogelijke kwaliteit. Voor NRC-lezers heeft Wallbound een collectie van 12 kunstwerken samengesteld. NRC-lezers krijgen een exclusief voordeel van 20% korting. Bekijk de gehele collectie op NRC Webwinkel.

- › Formaat 40 x 60 cm: van 375,- voor **299,-**
- › Formaat 60 x 90 cm: van 625,- voor **499,-**
- › Formaat 80 x 120 cm: van 1.125,- voor **899,-**
- › Formaat 150 x 100 cm: van 1.625,- voor **1.299,-**

Bekijk de gehele collectie van 12 kunstwerken en profiteer van 20% korting

› Ga naar nrcwebwinkel.nl/fotokunst

ENERGIEVERBRUIK

China gaat 'bitcoinmijnen' sluiten

Op last van de Chinese regering moet de autonome regio Binnen-Mongolië zorgen dat alle activiteiten rond bitcoin stoppen.

Door onze redacteur **Daan van Lent**

AMSTERDAM. Te hoog energieverbruik? Sluit de 'bitcoinmijnen'. China heeft genoeg van de enorme hoeveelheid energie die computers gebruiken voor transacties in de cryptomunt. Daartoe aangezet door de Chinese regering heeft de autonome regio Binnen-Mongolië aangekondigd dat vanaf april alle bitcoinactiviteiten binnen zijn grenzen gestaakt moeten worden, meldt persbureau Bloomberg.

De groei in energieverbruik van de regio in het noorden van China moet met hulp van deze ingreep tot 1,9 procent beperkt worden, zo meldde het bestuur van de regio op een website eind februari. In 2020 was Binnen-Mongolië de enige regio in China waar het energieverbruik steeg.

Binnen-Mongolië is populair bij bitcoinminers. Het is de regio in China waar de meeste steenkool wordt gedolven, er staan grote kolencentrales. Ook energie-intensieve industrieën als aluminiumsmelters en staalfabrieken hebben zich er gevestigd vanwege

de goedkope stroom uit die centrales.

Al sinds 2018 tracht China delven van cryptomunten te ontmoedigen. Transacties met bitcoin en andere cryptomunten als ethereum kosten enorm veel rekenkracht van computers, waar veel stroomcapaciteit voor nodig is. Aan de handel in de cryptovaluta stelt China al langer beperkingen.

Desondanks bevindt zich volgens een berekening van platform de Digiconomist 47,9 procent van de bitcoinmijnen in China. Achter de Digiconomist gaat de Nederlander Alex de Vries schuil, die als data-analist werkt bij De Nederlandsche Bank.

De berekeningen die computers uitvoeren om nieuwe bitcoins aan te maken, kosten volgens De Vries jaarlijks evenveel energie als Chili gebruikt, zo'n 77,8 terawattuur. De CO₂-voetafdruk die daarmee gepaard gaat, is vergelijkbaar met die van Nieuw-Zeeland. Door het hoge verbruik van energie, vooral uit fossiele bronnen, ligt de bitcoin onder vuur.

De Chinese actie heeft beleggers in bitcoin niet afgeschrikt. De koers steeg van 43.000 dollar (36.000 euro) op zondag naar boven de 49.000 dollar in de loop van maandag. Analisten van Citigroup bepleitten in een rapport een grotere rol als betaaleenheid in internationale handel voor de bitcoin - die anderen als een hoogst speculatieve belegging zien.

Door de goedkope stroom – opgewekt uit kolen – is de regio Binnen-Mongolië in trek bij bitcoinminers.

FOTO KEVIN FRAYER/GETTY

Zorgbestuurder

Jack Thiadens kreeg in een jaar tijd de financiën bij HWW zorg op orde - ondanks corona

PAGINA E4-5

Het roer om

De pandemie dwingt bedrijven over te stappen op andere bedrijfsvoering

werk&geld PAGINA E6-7

Voetbal

Mohamed Ihattaren, het supertalent van PSV en Oranje, ligt onder vuur bij zijn club

sport PAGINA E9

JAARCIJFERS

Aan topjaar PostNL kleven ook nadelen

Post- en pakketbedrijf PostNL heeft door de coronacrisis een topjaar gehad. De keerzijde: klagende bezorgers.

Door onze redacteur
Martin Kuiper

AMSTERDAM. Het ene moment lig je aan de beademing, het andere moment ben je springlevend. Nieuws dat bijna geen nieuws is, omdat je het van mijlenver aan zag komen: de jaarcijfers van PostNL zijn klinkend. De omzet van 's lands grootste post- en pakketbedrijf is in 2020 met 14,5 procent gestegen naar 3,3 miljard euro. De brutowinst is bijna verdubbeld naar 245 miljoen euro. Een vijfde van de winst komt op het conto van de coronacrisis, schrijft PostNL. Maar aan goeie resultaten kleven ook nadelen.

Door de pandemie bestellen Nederlanders meer online. Op een topdag bezorgen PostNL-koeriers 1,7 miljoen pakjes. Voor de coronacrisis lag het maximum op circa 1,3 miljoen, vooral rond de kerstdagen. In 2020 heeft PostNL 337 miljoen pakketten bezorgd, 19 procent meer dan het jaar ervoor.

Ook andere pakketbedrijven profiteren van de coronacrisis. Volgens Sendcloud, dat webwinkels koppelt aan PostNL en DHL en ook kleinere pakketbedrijven, is het aantal pakjes vorig jaar verdubbeld ten opzichte van 2019. In december was zelfs sprake van een verdrievoudiging.

De pakkettenbranche is in een paar jaar uitgegroeid tot een essentiële inkomstenbron van PostNL. De briefpost loopt al jaren met telkens zo'n 10 procent terug. Het laatste kwartaal van 2020 was er weliswaar een kleine opleving, met name door dat meer wenskaarten zijn verstuurd, maar die is waarschijnlijk tijdelijk. Het is vooral de pakketmarkt die het bestaansrecht van PostNL bepaalt en daar ziet het bedrijf verdere groeiemogelijkheden.

Dit jaar verwacht PostNL dat er 10 tot 12 procent meer pakketten worden bezorgd. Herna Verhagen, de hoogste baas van PostNL, spreekt van „een uitzonderlijk jaar” met een laatste kwartaal dat „eerdere verwachtingen” overtrof. Om die groei de baas te zijn, nam PostNL verschillende maatregelen. Zo nam het extra bezorgers

GREEN ASSET RATIO

Waakhond wil groene equivalent van kapitaalratio

Als het aan de EBA ligt, moeten Europese banken naast hun kapitaalratio's ook een ratio publiceren over hun duurzame prestaties.

Door onze redacteur **Eva Smal**

AMSTERDAM. Europese banken moeten waarschijnlijk vanaf 2022 openlijk verslag gaan doen van het duurzame gehalte van hun leningen en beleggingen. Met het publiceren van een *green asset ratio* (GAR) moet het voor investeerders en andere stakeholders duidelijker worden hoeveel duurzame investeringen de instelling doet.

Hoewel PostNL een topjaar heeft, profiteren **koeriersbedrijven** daar niet van, zegt de branchevereniging.

en sorteerders in dienst. PostNL schaalde in het begin van 2020 de capaciteit met 70 procent op. Sorteercentra draaiden extra uren en waren ook open op zondag.

Maar wie rap groeit, riskeert groeipijn. Circa vier vijfde van alle pakketten werd volgens Sendcloud op tijd bezorgd. Het ‘klachtenkompas’ van de Consumentenbond noteerde in 2020 13.000 klachten over de post- en pakketmarkt, een kwart betrof pakjes die niet of te laat bezorgd werden. PostNL is hierin koploper, volgens de Consumentenbond: bijna 9.000 klachten, al moet erbij gezegd worden dat PostNL veruit de meeste pakketten in Nederland bezorgt.

Onderaannemers klagden begin dit jaar dat het te druk was. Koeriersbedrijven konden het niet meer bolwerken. „Diverse” onderaannemers „geven inmiddels routes terug” en bezorgers geven „er de brui aan”, schreef de Belangenvereniging voor Pakketdistributie (BVPD) in een brief, die ze in januari stuurde aan Verhagen en Derk Jan Adelerhof, een onderdirecteur van PostNL. „De grens van wat redelijkerwijs van onderaannemers en hun bezorgers gevraagd kan worden (..) is wat ons betreft bereikt.” PostNL herkende zich niet in het beeld dat de BVPD schetste.

Er woedt al langer een discussie tussen PostNL en de branchevereniging over de tarieven. Driekwart van de koeriersbedrijven werkt via een ‘stoptarief’: per adres waar een pakje bezorgd wordt, betaalt PostNL 0,80 tot 1,80 euro. De BVPD vindt dat koeriersbedrijven meer moeten profiteren van de goeie resultaten van PostNL. In plaats daarvan worden de tarieven juist verlaagd, stelt de BVPD. Volgens PostNL klopt dit niet.

PostNL liet webwinkels tussen 20 november en eind december een „piektoeslag” van 25 eurocent per pakket betalen, omdat PostNL extra personeel en bussen moest inzetten, maar de bezorgtarieven voor koeriersbedrijven werden „juist verlaagd”, zegt Ruud Wassenaar van de BVPD. Wassenaar heeft zelf een koeriersbedrijf. Hij zegt „amper iets extra's over te houden, maar wel veel harder te werken”. Andere koeriersbedrijven profiteren ook amper, zegt hij.

Volgens berekeningen van PostNL „draaiden onderaannemers vorig jaar 15 tot 20 procent meer omzet. Veel koeriersbedrijven zijn juist hartstikke tevreden.”

COLUMN

Menno Tamminga

Iemand nog wat extra geld over voor KLM?

De eerste keer is het een waagstuk. De tweede reddingsactie is al routine. En de derde dreigt slaapverwekkend te worden. Maar hé, Nederland, wakker blijven! De finale reddingsactie voor Air France-KLM nadert. Vorig jaar staken de Franse en Nederlandse overheden al 10,4 miljard euro aan garanties en leningen in het concern. Vervolgens kregen Air France en KLM net als andere zwaar getroffen bedrijven loonkostensubsidies. Dat was nog eens ruim 2 miljard euro. Nu onderhandelen Air France-KLM, de regeringen en de Europese Commissie, de ‘staatssteunwaakhond’, over redding nummer drie.

Kijk naar het verlies in 2020 en huiver. Ruim 7 miljard euro. En die cijfers zijn ook nog geflatteerd, door de loonkostensubsidies.

Kijk naar de wanverhouding tussen schulden (bijna 36 miljard euro) en bezittingen (ruim 30 miljard euro). Het gat daartussen is een negatief eigen vermogen van ruim 5,4 miljard euro. Faillissement lonkt. Op korte termijn zijn de vooruitzichten van de drie V's (virusmutaties, vaccinatievertraging en vlieg angst) beroerd.

Alleen geluksvogels weten dan nog te overleven. De aandelenkoers stond maandagmiddag rond 5,70 euro. Je zou gezien het kapitaaltekort en de drie V's zeggen: dat is 5,69 euro te hoog.

Ze knippen 'm wel een beetje in Parijs (Air France) en Amsterdam (KLM), lees je tussen de regels door in hun rapportage over 2020. Begrijpelijk. Ondanks de steun en het vermogenstekort van 5 miljard euro blijft Air France-KLM zijn bezittingen waarderen op basis van continuïteit (*going concern*) van de bedrijfsvoering. Zou het concern die premisse loslaten, dan moeten de bezittingen worden afgewaardeerd. Het vermogensgat wordt nóg groter. Dan is het einde verhaal.

De bestuurders sommen in hun toelichting een reeks risico's op, van de gedwongen verkoop van landingsafspraken op luchthavens (*slots*) tot nieuwe lockdowns en thuisblijvende passagiers, om vervolgens te concluderen dat het concern het toch gaat redden. Er is namelijk 6,4 miljard euro in kas en Frankrijk en Nederland hebben hun steun uitgesproken.

Twee lijsttrekkers bepalen het lot van KLM: Mark Rutte (VVD) en Wopke Hoekstra (CDA)

Het lot van KLM, en dus ook van moedermaatschappij Air France-KLM, is in handen van twee lijsttrekkers: premier Mark Rutte (VVD) en minister Wopke Hoekstra (Financiën, CDA). Wat is de zogeheten exitstrategie om de steun terugbetaald te krijgen?

Die is er niet.

Er zijn nu twee concrete keuzes. In beide gevallen moet het bedrijf serieus werk maken van klimaatpolitiek. Dus: extra overheidssteun vertaalt zich in CO₂-uitstootreductie.

De ene keuze is een herhaling van de eerste steunronde, maar nu mét een aandelenemissie om het gapende vermogensgat te dichten. En dan maar hopen dat het ooit goed komt. Zoals Europa hoopt dat Griekenland ooit zijn eurocrisisleningen terugbetaalt.

Nieuwe steun betekent wel dat de Europese Commissie concessies afdwingt om eerlijke marktverhoudingen te handhaven. Als Air France-KLM *slots* moet afstaan, zal het bedrijf nog minder geld verdienen om de steun terug te betalen.

De tweede keuze: Frankrijk en Nederland kopen de andere aandeelhouders uit. Dan hebben zij de handen vrij om het bedrijf te reorganiseren. Dan komt er of een echt fusiebedrijf en zijn de stammenstrijd en aparte bedrijfsvoering passé, of de fusie wordt ongedaan gemaakt. Er volgt een boedelscheiding. KLM en Air France worden zelfstandig. De eerste keuze kost nationale trots. De tweede keuze legt in een oogopslag de tekorten bloot. Dat kost geld. Maar liever nu verlies nemen dan doormodderen naar redding nummer vier.

Menno Tamminga schrijft op deze plaats elke dinsdag over ondernemingsbeleid en economie.

Vormalig Heinekendirecteur **Jean-François van Boxmeer** (links) proost op de jaarcijfers over 2008.

HEINEKEN

Vertrek Van Boxmeer kost Heineken miljoenen

Ex-Heinekentopman Van Boxmeer kan rekenen op een hoge vertrekpremie. Dit wijkt af van de code die voor het bedrijfsleven geldt.

Door onze medewerker
Diront Sondermeijer

AMSTERDAM. Toen Jean-François van Boxmeer in 2020 na vijftien jaar afscheid nam als topman van Heineken, kreeg hij meer mee dan de spreekwoordelijke boekenbon en fles wijn. De Belgische topbestuurder ontving een vertrekpremie van alles bij elkaar 5,5 miljoen euro, ontdekte *Het Financieele Dagblad* in het jaarverslag van de bierbrouwer.

Het is een opmerkelijk hoog bedrag. Ontslagvergoedingen en vertrekpremies zijn bij Nederlandse beursgenoteerde bedrijven al jaren aan banden gelegd. Waarom kreeg Van Boxmeer zo'n royale gouden handdruk? En hoe uitzonderlijk is zijn compensatie?

Onder leiding van Van Boxmeer (59), die in 1984 als trainee in dienst kwam bij Heineken, groeide het bedrijf uit tot de op een na grootste brouwerij ter wereld. Was de omzet bij zijn aantreden als topman in 2005 nog 11 miljard euro, in 2019 kwam er ruim 28 miljard binnen.

Vorig jaar vond Van Boxmeer het „een logisch” moment de scepter over te dragen aan een „nieuwe generatie”, waarmee hij zijn opvolger Dolf van den Brink bedoelde. Als afscheidsvergoeding kreeg Van Boxmeer een jaarsalaris mee - een bedrag van 1,25 miljoen euro - en nog eens ruim 4 miljoen euro aan bonussen. Daarnaast kan hij nog tot in 2022 aanspraak maken op langetermijnbeloningen.

Het totaalbedrag dat dit Van Boxmeer oplevert, overstijgt ruimschoots de norm uit een set afspraken waar-

aan het bedrijfsleven zich in 2003 verbond. In deze code, opgesteld door de commissie-Tabaksblat, staat dat een vertrekkend bestuurder hoogstens één jaarsalaris mee mag krijgen. Geen bonussen en andere extra's dus. En heel wat anders dan gebruikelijk was: afzwaaiende directeuren konden daarvoor nogal eens rekenen op meerdere jaarsalarissen, of doorbetaling tot aan hun pensioen.

Afwijken van de code mag, mits een bedrijf uitlegt waarom. Dat heeft Heineken dan ook gedaan. In Van Boxmeers contract stonden afspraken over zijn vertrekvergoeding, staat te lezen in het jaarverslag, en dat con-

Meer dan één jaarsalaris meegeven mag, mits een bedrijf uitlegt waarom

tract bestond al toen in 2003 de beloningscode inging. Heineken moest de norm naar eigen zeggen dus wel overschrijden.

Beloning verzesvoudigd

Dat Van Boxmeer kennelijk comfortabele afspraken in zijn contract had staan, is typisch iets voor Heineken, zegt beloningsadviseur Hein Haenen van adviesbureau Focus Orange. „Het bedrijf zorgt traditioneel goed voor succesvolle bestuurders.”

Aanvankelijk was Heineken nog zuinig, met name in de tijd van Freddy Heineken, die tot eind jaren tachtig directeur was. Maar naarmate het bedrijf internationaliseerde, maakte de brouwer een „snelle inhaalslag”, zegt Haenen. „Je wordt groter en gaat direct concurreren met fusiebedrijven als AB InBev. Dan moet je ook op dat niveau betalen.” Gevolg: Van Boxmeer zag zijn totale beloning tussen

2005 en 2014 verzesvoudigen.

Heineken is niet de enige Nederlandse multinational die de salarissen moest verhogen om internationaal te concurreren, maar wel zo'n beetje het enige concern dat nog met zulke ruime vertrekvergoedingen werkte. „Je ziet dit alleen nog bij hoge uitzondering”, zegt Haenen. „En dan gebruiken bedrijven hetzelfde argument als nu: sorry, het stond in het contract.” Dat hoge vertrekpremies niet veel meer voorkomen, ligt ook aan beleggers. Haenen: „Die zeggen: je mag prima betalen voor prestaties, maar we gaan geen taart serveren als iemand weggaat.”

Van Boxmeers vergoeding is inderdaad een „heel opvallende uitschieter”, zegt directeur Riens Abma van Eumedion, de belangenorganisatie voor institutionele beleggers. „Het overgrote deel van de Nederlandse beursgenoteerde bedrijven houdt zich aan de code.” Dat blijkt ook uit de meest recente jaarrapportage van de commissie die de naleving in de gaten houdt: 92 procent van de bedrijven gaf vertrekkende bestuurders niet meer dan één jaarsalaris mee. Overigens zijn er geen sancties voor bedrijven die de richtlijnen overtreden.

In fiscaal opzicht heeft de vertrekpremie van Van Boxmeer nog wel gevolgen voor Heineken. De Belastingdienst vindt 559.000 euro nog een redelijk bedrag voor een vertrekpremie, alles daarboven is „excessief” en valt onder een belastingtarief van 75 procent.

Heineken kan dus een flinke naheffing verwachten, niet alleen over de vertrekpremie maar ook over Van Boxmeers langetermijnbonussen. Het concern heeft in totaal 7 miljoen euro apart gelegd. Bij de huidige topman Dolf van den Brink zal de heffing lager uitvallen. Hij krijgt wanneer hij vertrekt maximaal één jaarsalaris mee, blijkt uit het jaarverslag.

CV
Jack Thiadens

Al ruim twintig jaar is Jack Thiadens (61) bestuurder in de zorg. Eerst tien jaar bij het Martini ziekenhuis in Groningen, vervolgens vijf jaar bij het Laurentius ziekenhuis in Roermond en daarna deed hij meerdere klussen als zelfstandige. 4 maart 2020 was Thiadens nog bestuurder bij Amaliazorg in Noord-Brabant, 5 maart begon hij bij HWW zorg. Thiadens is getrouwd en heeft dochter en een zoon.

INTERVIEW **JACK THIADENS** INTERIM-ZORGBESTUURDER

‘Ik kon personeel laten merken dat ik hun angst begreep’

Vlak voor corona uitbrak, werd Jack Thiadens interim-bestuurder bij Haagse Wijk- en Woonzorg om de „belabberde financiën” op orde te krijgen. Het lukte hem in een jaar, ondanks de pandemie.

Door onze medewerker **Merel Wiersma** Foto **Kees van de Veen**

”

Ik zal eerlijk zijn: als persoon botste ik met mijn rol als bestuurder

Interim-zorgbestuurder Jack Thiadens (61) nam het afgelopen jaar de Haagse Wijk- en Woonzorg (HWW zorg) op de schop. Deze instelling voor thuis- en verpleeghuiszorg - tien huizen, circa tweeduizend medewerkers - stond er financieel „belabberd” voor en drastisch ingrijpen was nodig.

Als zorgbestuurder had Thiadens het hele jaar met de coronapandemie te maken. De afgelopen maanden ervoer hij nog persoonlijker wat dat betekent. In december raakte zijn schoonmoeder in haar verpleeghuis besmet. Drie weken geleden overleed ze.

„Laat ik eerlijk zeggen: als mijn schoonmoeder op sterven ligt en een huis zegt op dat moment ‘u mag niet met zijn drieën komen’, dan vind ik dat eigenlijk onmenselijk.”

Thiadens’ vrouw en dochter raakten ook besmet met Covid-19. Hem bleef het bespaard. Thuis leefden ze een week gescheiden.

Thiadens heeft afgelopen week zijn werk bij HWW zorg afgerond, een jaar nadat hij de weggestuurde raad van bestuur kwam vervangen en corona het land binnenkwam. Bij zijn vertrek telt het hoofdkantoor door zijn toedoen vijftig medewerkers minder, hij heeft één verpleeghuis gesloten. „Maar de financiën zijn weer in balans”, zegt Thiadens.

De druk die de coronapandemie op cliënten en medewerkers legde, maakte het werk er voor hem niet gemakkelijk op. „Als bestuurder heb ik me te houden aan de regels van inspectie, overheid en RIVM. Ik moet kiezen voor de veiligheid van iedereen.”

Dat betekende voor de huizen van HWW zorg dat bezoek tot een minimum werd beperkt. „Je hebt met moeilijk instrueerbare mensen te maken, mensen die dement zijn. Vaak komt het virus een huis binnen via medewerkers of via het bezoek.” Toch bleef de ziekte niet buiten de deur. „We hebben oversterfte gehad. Normaal hebben we in een jaar 270 mensen die overlijden, vorig jaar overleden ongeveer 350 mensen.”

Waren afgesloten huizen voor de bestuurder logisch, vanuit „individueel perspectief” was het moeilijker voor Thiadens. „Ik weet hoe de regels kunnen uitwerken. Ik heb mijn vrouw zien lijden. Die zei: ik kan niet naar mama toe. En ik zei: je hebt gelijk. Als ik eerlijk ben: als persoon botste ik met mijn rol als bestuurder.”

In dezelfde periode bezocht Thiadens zijn bemette tachtjarige neef, pater jezuiet, op de corona-afdeling van een ziekenhuis. Omdat het niet goed met hem ging, moest hij overgeplaatst worden naar de intensive care. De dokters besloten dat niet meer te doen, vertelt Thiadens, want ze wisten niet in welke conditie hij van de beademing af zou komen. Daarom kreeg hij die middag de laatste sacramenten toegediend.

Rond half zeven ‘s avonds liep Thiadens de afdeling op, waar hij zijn neef in een helder moment trof. „Hij was gewoon met zijn telefoon in de weer.” De neef wist niet meer dat hij bediend was. Echt waar? Was het einde zo nabij? Thiadens haalde de dokters erbij, die de neef uitlegden dat alleen het zuurstofslangetje in zijn neus hem in leven hield.

Niet veel later werd de zuurstof losgekoppeld. Dezelfde nacht blies de neef zijn laatste adem uit. „Toen heb ik gezien hoe corona huishoudt. Het is zo verraderlijk. Het ene moment kon ik nog met hem praten, kort erna was hij overleden. Dat raakt mij, ja, ook als bestuurder.”

Uw personeel maakt dit ook mee. Wat bespreekt u met hen?

„Toen ik corona ook privé meemaakte, beseftte ik goed dat niet alleen veiligheid, maar ook de

menselijke maat belangrijk is. Voor medewerkers, voor bewoners.

„De eerste golf stond in het teken van veiligheid. We begonnen met het sluiten van de huizen. Medewerkers regelden daarna dat families even met mama konden bellen. Dat was nogal een verschil. Vroeger lieten ze bezoek alleen binnen, nu waren ze verbindingsofficiër tussen moeder en dochter. De betrokkenheid is daarmee veel intenser geworden. En ik zie het verder opschuiven. We willen eenzaamheid tegen gaan, mensen moeten elkaar kunnen zien en aanraken, dat maakt de oude dag veel aangenaamer. Vaccineren maakt dat mogelijk.

„Medewerkers zien veel mensen overlijden als corona een huis binnenkomt. Dat valt niet mee. Eén op de vier sterft dan, en dat hebben we bij vier of vijf huizen gehad. Door wat ik privé heb meegemaakt, kon ik in medewerkers laten merken dat ik hun onmacht en hun angst om besmet te raken begreep.”

Toen Thiadens bij HWW zorg begon, was het zaak snel problemen in kaart te brengen en een herstelplan in gang te zetten. Een goede indruk achterlaten bij medewerkers en hun vertrouwden winnen, wist Thiadens, was daarbij essentieel. „De kunst is snel verbinding te maken met de mensen in de organisatie. Als dat niet lukt, lukt de opdracht niet.”

Want de situatie vereiste acuut ingrijpen. HWW zorg had over 2019 een verlies van 5 miljoen euro. Voor 2020 werd nog eens 10 miljoen euro verlies voorzien. „De accountant van KPMG zei tegen mij: ik kan geen negen maanden meer vooruit kijken. Nou, als de accountant dat zegt, moet er wel echt wat gebeuren.”

Een complicatie was dat HWW zorg eerder in soortgelijke problemen had verkeerd. Ooit was het onderdeel van Meavita, een fusie van vier zorgorganisaties, die tien jaar terug onderuitging door wanbestuur. Er werkten toen 20.000 personeelsleden die aan 100.000 cliënten zorg en huishoudelijke hulp boden.

De fusie was onvoldoende doordacht, plannen waren slecht uitgewerkt en de financiën waren niet onder controle, oordeelde de Ondernemingskamer later. De overheid moest met tientallen miljoenen bijspringen om de zorg overeind te houden.

En nu waren de problemen terug. „De bezetting van de huizen was ondermaats”, stelde Thiadens vast. „Die was ongeveer 80 tot 85 procent, terwijl een verpleeghuis normaal gesproken voor bijna 98 procent vol ligt.” De kosten waren mede daardoor veel hoger dan de opbrengsten.

Bovendien was het ziekteverzuim fors: 12 procent, dubbel zo hoog als gemiddeld landelijk - en dat nog voordat in Nederland corona was geconstateerd. Thiadens zag ook dat drie van de HWW-huizen verouderd waren, en niet bepaald aantrekkelijk. „Gemiddeld 37 jaar oud. Dan denk je als bestuurder: kiest een familie daarvoor, als er nog geen wif is?”

Vernieuingsplannen waren er wel geweest bij HWW zorg. Daar was 10 miljoen euro aan verloren gegaan. Een plan van het hoofdkantoor om maaltijden anders te serveren, botste op de wensen in de huizen en mislukte. Herinrichting van ondersteunende diensten kwam niet van de grond omdat „bestuur en ondernemingsraad tegenover elkaar kwamen te staan”. Een nieuw ICT-systeem bracht niet het gewenste resultaat omdat „medewerkers niet getraind werden om ermee te werken”.

Alles bij elkaar leidde tot het miljoenenverlies in 2019. Thiadens schreef de medewerkers kort na zijn entree een brief: „Het gaat niet goed met HWW, ik heb geen leuk bericht voor u.” Hij

sprak via video met personeel kriskras door de organisatie, over hun beeld van HWW zorg. „Ik moest snel zien te verbinden met de organisatie in een tijd dat alles anders was. Ik kon de huizen niet in, maar wilde wel iedereen horen. Dat was een opgave in een opgave.”

Thiadens legde de medewerkers uiteindelijk drie scenario’s voor: door flink bezuinigen er zelf uitkomen, overgenomen worden of failliet gaan. De medewerkers wilden door. Voor deze „reddingsoperatie”, wist Thiadens, moest hij eerst investeren. De huisbankier wilde nu geen nieuwe lening aangaan, andere banken evenmin.

Thiadens was aangewezen op de vier grote zorgverzekeraars en het zorgkantoor in Den Haag, waarvoor HWW zorg jaarlijks contracten uitvoert ter waarde van zo’n 100 miljoen euro. Hij moest er in ieder geval voor zorgen dat ze voorschotten bleven uitbetalen. Dat gaf HWW zorg tijd om financiën en zorg op orde te krijgen. „Zij kijken hoe je je als bestuurder beweegt en rekenen mijn herstelplan door. Er had er maar eentje hoeven zeggen ‘ik heb er geen vertrouwen meer in’, en we waren failliet gegaan.”

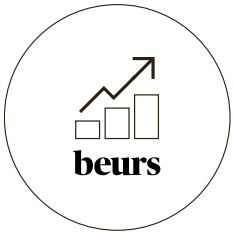
Maar het vertrouwen werd gegund en in juni kwam er ook een landelijke regeling voor het financieren van zorg tijdens de pandemie. Daardoor kon het zorgkantoor voorschotten uitkeren op basis van de verpleeghuisbezetting in februari, wat voor HWW zorg gunstiger was. Thiadens had geld en kon zijn plannen uitvoeren. Ingrijpend was de sluiting van het Dreeshuis, waartoe hij had besloten. „De locatie was niet geschikt voor de intensieve zorg die de bewoners daar nodig hadden.” Ook verdwenen vijftig banen op het hoofdkantoor.

„Uit gesprekken met medewerkers kwam naar voren dat ons hoofdkantoor een slechte naam had bij al onze huizen. Daar ging je alleen naartoe als je ontslagen werd of ziek was, voor de bedrijfsarts. Het hoofdkantoor was een waterhoofd, ver van de praktijk en van de ouderen. Ik zat er op de derde verdieping van een kantoorgebouw, tegenover een cementfabriek. Vreselijk eigenlijk. We hadden er bijvoorbeeld drie facilitaire managers, terwijl je de verantwoordelijkheid voor goede voeding beter bij de locatiemanagers in de huizen kunt leggen. Door de afslanking wilde ik de zorg weer dichterbij de verpleeghuizen krijgen.”

Tegelijk zag Thiadens dat de inzet van personeel beter centraal kon worden geregeld: „Als tien locaties elk eigen roosters voor medewerkers maken en dan een uitzendbureau belen als ze iemand tekortkomen, wordt het duurder. Het is goedkoper als ze in plaats daarvan personeel lenen bij een andere HWW-locatie.”

Hoe laat u HWW zorg achter?

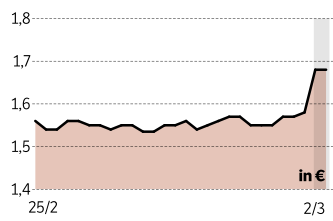
„Wil je de organisatie echt toekomstbestendig maken, dan moeten we de komende twee, drie jaar nog drie verouderde panden aan de eisen van deze tijd aanpassen. Nu delen soms nog twaalf bewoners drie douches. Ik heb dat in mijn eigen familie gezien, met mijn moeder en schoonmoeder. Als je een ongelukje hebt, moet je gewoon sanitair en een douche op je kamer hebben. Dan moet je eigenlijk niet dertig meter hoeven lopen naar een toilet.” Maar voor die aanpassingen heeft HWW zorg niet genoeg investeringsruimte. De organisatie zal een bank bereid moeten vinden om een lening af te sluiten, of de panden moeten verkopen en vervolgens terug moeten huren. „Na één jaar kun je zeggen: er is weer perspectief. We krijgen een nieuw HKZ-certificaat, wat geeft dat de kwaliteit van de zorg op orde is.”

DPA
1,68 euro / + 6,3 %

Gilde doet bod op detacheerder

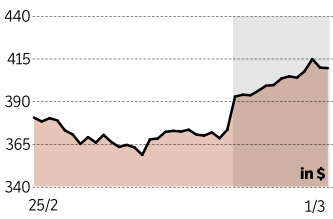
Gilde Equity Management wil detacheerde DPA overnemen en van de beurs halen. DPA Group heeft een overnamebod van 79,8 miljoen euro ontvangen van de investeringsmaatschappij, wat neerkomt op 1,70 euro per aandeel. Het bestuur van DPA staat achter de overname. Ook grootaandeelhouders zeggen hun stukken te zullen aanbieden. (ANP)

ZOOM VIDEO
409,66 dollar / + 9,7 %

Videobelbedrijf ziet resultaat exploderen

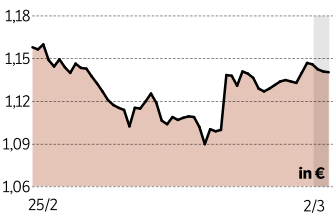
Zoom Video Communications heeft de omzet in coronajaar 2020 ruim verviervoudigd tot bijna 2,7 miljard dollar, en zijn bestand aan zakelijke klanten verzevoudigd. De nettowinst steeg van 25 miljoen dollar naar 672 miljoen. Zoom Video profiteerde sterk van de toegenomen vraag naar techniek voor vergaderen op afstand. (ANP)

PHARMING
1,14 euro / - 0,2 %

Biotechnoloog start testprogramma

Biotechnoloog Pharming is met het Amerikaanse Invitae een genetisch testprogramma begonnen voor identificatie van patiënten met APDS, een zeer zeldzame afwijking van het immuunsysteem. Er is geen goedgekeurde therapie beschikbaar voor de behandeling van APDS, dat ongeveer 1 tot 2 miljoen mensen treft. (ANP)

HET ROER OM

En dan maak je van de tentvloer een tijdelijk fietspad

Door corona 98 procent van je omzet kwijt? Dan moet je als ondernemer iets bedenken. Een creatieve zijstap maken, of een heel ander bedrijf opzetten. Dat heeft soms flinke neveneffecten.

Door **Rolinde Hoorntje** Foto's **Flip Franssen**

De Nijmeegse **decorbouwer** Layhgo maakt sinds de coronacrisis meubels en zelfbouwpakketten. Klanten kunnen er diverse soorten hout kopen.

Het is nogal een overgang: van het ontwerpen van enorme podiumkunst met vlammenwerpers voor festivals als Masters of Hardcore naar het bedenken van een ecologisch verantwoord *tiny house*. Toch was dat de transitie die de Nijmeegse decorbouwer Layhgo onderging in 2020.

Oprichter Eric Sommerdijk: „We hebben te maken gehad met 98 procent omzetverlies. Dat was een klap in het gezicht. Wij hebben heel snel de knop omgezet en gedacht van wat nu? We zaten toch al in het hout.”

Daarom begon hij midden in de crisis een tweede bedrijf, Houthandel & Frezerij Nyhout. Nu maakt zijn personeel meubels, zelfbouwpakketten en kunnen klanten langsrijden om hun op maat gezaagde bijzondere houtsoorten op te pikken.

Layhgo is niet het enige bedrijf dat het roer

omgooide. Van de vijftien telefoontjes die Kamer van Koophandel-adviseur Angèle Magré-de Monyé op een dag krijgt, gaat zeker een derde over wijziging van bedrijfsactiviteiten. „Veel bedrijven zijn afgelopen jaar gaan nadenken hoe ze hun bedrijfsvoering coronaproof kunnen maken, of zelfs compleet kunnen omgooien.”

Exacte aantallen kan de KVK niet geven, maar het zijn er „echt heel veel”, zegt Magré-de Monyé. Zij schat dat het afgelopen jaar honderden bedrijven het roer volledig hebben omgegooid. „We zien heel mooie initiatieven ontstaan; een tentenbouwer die zijn festivaltenten inzet voor vaccinatie- en teststraten bijvoorbeeld. Er zit heel veel maatschappelijke waarde in de gevonden oplossingen.”

Dat tentenbedrijf is Donselaar Tenten, leverancier aan grote klanten als Mojo en ID&T, de bedrijven achter festivals als Lowlands en Mysteryland. Begin vorig jaar had Donselaar - 35

man in dienst, plus nog een poule van 30 tot 40 zzp'ers - net geïnvesteerd in een tent van 40 bij 80 meter, die je alleen op de hoofdpodia van de grotere festivals kwijt kan. Het bedrijf was bovendien net verhuisd naar een nieuw kantoor, „met meer dan genoeg ruimte”.

„We hebben gewoon een bericht op Facebook gezet: help, we hebben een probleem”, vertelt oprichter Erik van Donselaar. „Wie heeft er werk?”

Eerst kon Donselaar Tenten personeel 'collegiaal uitlenen' - betaald detacheren - bij bevriende bedrijven. Daarna ging het bedrijf kijken wat voor diensten het bedrijven alsnog kon bieden, want corona bleek ook tot nieuwe vraag te leiden. Zo voorzag het onder meer zeven McDonald's-filialen van extra ruimte. Ook leverden de mensen van Van Donselaar tenten aan bedrijven die extra ruimte nodig hadden in hun kantine of distributiecentra, zodat personeel voldoende afstand kon houden en gingen

ze tenten leveren aan ziekenhuizen en teststraten.

Tijdelijke fietspaden

Van Ham Tenten & Podia in Bladel - 35 fulltimers, 4 parttimers, 20 oproepkrachten - ging nog een stapje verder. De Brabantse tentenbouwer, die afgelopen jaar achthonderd evenementen van tenten en podia zou voorzien, stortte zich op de bouw. Nu maakt het onder de naam Van Ham Infra tijdelijke fietspaden waarvoor het tentvloeren gebruikt, een tijdelijk peron van podiumstukken met trappen en hekken, „of we bouwen kabelbruggen over de weg”, zegt eigenaar Martijn van den Broek. Daarmee heeft het bedrijf nog 15 procent van de normale omzet gehaald.

Mag dat zomaar?

Dat is de tweede vraag die je zou moeten stellen, zegt Magré-de Monyé. „Eerst moet je kijken: is het rendabel? Zit er een verdienmodel

achter of handel je uit paniek?”

Ombouwen met het hele bedrijf doe je niet zomaar. Want: hoe vind je klanten? Hoe weet je of er voldoende vraag is naar je nieuwe product?

Voor Donselaar Tenten betekende het bijvoorbeeld de website herschrijven. „We zagen dat mensen in Denemarken tenten nodig hadden voor extra klasruimte en bij ziekenhuizen. Daar hebben we speciale webpagina's voor geschreven, waarnaar mensen werden doorgestuurd via advertenties of Google. Ook zonder evenementen en festivals kunnen we nu redelijk aan de slag blijven.”

Of het mag, hangt af van de vraag wat je precies anders gaat doen en welke activiteiten je formeel hebt geregistreerd bij de Kamer van Koophandel, zegt adviseur Magré-de Monyé. Had je bijvoorbeeld een restaurant, en wil je dat ombouwen tot slagerij, dan heb je andere vergunningen nodig. Ook stelt de Warenwet andere eisen op het gebied van voedselveiligheid.

Klussie bv

Als je de reikwijdte van je werkzaamheden verbreedt, kan het zijn dat je KVK-registratie die niet meer allemaal dekt. Die codes zijn namelijk vrij specifiek. In dat geval moet je andere activiteiten bij laten schrijven, waarvoor je een extra SBI-code krijgt, of een aparte bv oprichten waarin je die activiteiten onderbrengt.

Evenementenbureau Het Klassiek in Amsterdam koos voor het laatste. Normaal is het bedrijf van Tim Hogenboom verantwoordelijk voor de productie van festivals, financiële stromen (consumptiemunten, pinterminals en dergelijke) en levering van freelancers. In 2020 zou het dat voor 250 tot 300 partijen doen. Hogenboom: „Het festivaljaar zat helemaal vol met grote evenementen als Sail en het Eurovisie Songfestival. Daar waren we allemaal bij betrokken.”

Twee weken nadat de evenementen op slot waren gegaan, dacht Hogenboom na over wat nog wel kon. Hij had een bestand vol creatieve freelancers, vaak hoger opgeleid, voor wie hij organisatiebureau Klussie bv oprichtte. Binnen een week was er een website - „met handen en voeten gebouwd” - met tarieven.

Via dit nieuwe bedrijf hield hij een jaar lang vijftig mensen fulltime aan het werk. De klussen gingen van de verbouwing van een horecazaak tot de bouw van een website voor een yogaschool. Ook ging Klussie freelancers leveren aan VanMoof, het hippe fietsenbedrijf, dat de zzp'ers goed kon gebruiken bij het ondersteunen van testritten.

Is daar een nieuwe bv voor nodig? Ja, vertelde de accountant. In de kern hield hij nog steeds freelancers aan het werk, maar het was niet meer aan evenementen gerelateerd. Daarom moest er een nieuwe vennootschap komen.

Economisch delict

Vergeet je een nieuwe activiteit te laten bijhouden in het handelsregister, dan blijf je in gebreke. Magré-de Monyé: „Officieel moet je het binnen zeven dagen melden als je activiteiten wijzigt. Doe je het niet, dan pleeg je een economisch delict en kan je in het uiterste geval een boete krijgen.”

Maar er zijn ook tal van andere praktische consequenties waar je aan moet denken als je je bedrijfsmodel omgooit. Zo moest het Utrechtse softwarebedrijf Safesight, dat gewoonlijk het veiligheidsplan op festivals als de Zwarte Cross en Dekmantel bewaakt, ineens heel ander processen in kaart gaan brengen toen het in opdracht ging werken van bouwbedrijf BAM.

Safesightoprichter en directeur Edo Haan: „We hebben echt wel dingen moeten aanpassen in onze software en functies moeten toevoegen. Gelukkig bleek dat, als de software goed genoeg is om de veiligheid op festivals te waarborgen, de processen in andere branches eigenlijk alleen maar makkelijker te bewaken zijn.”

Het kan ook zijn dat je de manier waarop je factureert moet aanpassen, of bijvoorbeeld de algemene voorwaarden. „Je bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering moet wel de lading blijven dekken”, zegt tentenbouwer Martijn van den Broek, die ook opschooft naar de bouw. „Bedrijven vragen ineens of je wel bepaalde certificaten en rekeningen hebt. Je loopt tegen wet- en regelgeving aan en tegen de banken.”

Ga je online producten verkopen, dan krijg je te maken met andere betaalsystemen. En met

Personeel van Layhgo houdt zich niet meer bezig met het maken van **decorstukken**.

„Honderden bedrijven hebben het roer volledig omgegooid

Angèle Magré-de Monyé
adviseur Kamer van Koophandel

lingen niet meer gelden als je zaken met particuliere klanten doet.

Het roer omgooien kost bedrijven tijd en moeite. Het is een investering die de meeste doen om twee belangrijke redenen: risicospreiding en behoud van menselijk kapitaal. En wat er vaak bijkomt: behoud van frisse moed. „Ik had geen zin om me slachtoffer te blijven voelen”, zegt Hogenboom. „Ik wil gewoon ondernemen. Al zou ik zelf weer een kwast moeten oppakken, dat maakte me niet uit.”

Zijn de veranderingen blijvend? Voor de meeste geïnterviewden geldt van wel. Van Ham Infra is *here to stay*, de bouw willen ze blijven bedienen. „Wij gaan wel op meer paarden wedden”, zegt eigenaar Van den Broek. „Als er toch een keer Covid-23 komt, ben ik niet meer alleen afhankelijk van de evenementenbranche. Uiteindelijk is ons personeel ons belangrijkste kapitaal. Als we hun een goede toekomst kunnen bieden, hebben we bestaansrecht voor de toekomst.”

Advertentie

“Het is vroeg opstaan maar dat is heerlijk. Je bent lekker in beweging. Je ziet de hele natuur wakker worden ‘s morgens.”

BEZORG
DE KRANT.NL

Verdien bij als
krantenbezorger

Kom jij het bezorgteam versterken? Wij zijn altijd op zoek naar krantenbezorgers, wie je ook bent! Kijk op www.bezorgdekrant.nl voor meer informatie

FC BARCELONA

Tijdperk-Bartomeu eindigt met inval

Nu FC Barcelona bijna een nieuwe voorzitter heeft, zorgt de oude preses nog altijd voor rumoer in Camp Nou.

Door onze correspondent
Koen Greven
BARCELONA

Een kleine week voordat de leden van FC Barcelona een nieuwe voorzitter kiezen, werd de in oktober vorig jaar opgestapte club-leider Josep Maria Bartomeu door de Catalaanse politie gearresteerd in het kader van *Barça-gate*. Bij dit onderzoek naar fraude, waarbij het pr-bureau I3 Ventures een grote rol zou spelen, verrichtte de politie verschillende huiszoekingen en werd een inval gedaan bij de kantoren van Camp Nou. Naast Bartomeu werden verder de bestuurders Oscar Grau en Romàn Gómez Ponti en juridisch adviseur Jaume Masferrer aangehouden, en ondergebracht in het bureau van Les Corts waar ze een verklaring moesten afleggen.

De voetbalclub uit Barcelona bracht zelf een statement uit waarin de politie-inval werd bevestigd. De club geeft aan dat volledige medewerking zal worden verleend aan het onderzoek van de Spaanse fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst dat voortvloeit uit een schandaal dat ruim een jaar geleden door radiozender *Cadena Ser* naar buiten werd gebracht. Destijds werd het clubbestuur, onder leiding van toenmalige voorzitter Bartomeu, ervan verdacht tegenstanders binnen de club, onder wie spelers als Lionel Messi en Gerard Piqué, via de inzet van I3 Ventures tegen betaling zwart te maken. Het pr-bureau zou daarnaast zijn best hebben gedaan de naam van Bartomeu juist te zuiveren.

Volgens de krant *El Mundo* zou de Spaanse fiscus zich vooral richten op het wiswassen van geld omdat er zes keer zoveel als gebruikelijk betaald zou zijn voor de werkzaamheden van I3 Ventures. Het zou gaan om een totaalbedrag van circa een miljoen euro. Er werd eerder al in juli vorig jaar onderzoek gedaan door de regi-

Een politieman gaat maandag de kantoren van FC Barcelona binnen.

FOTO ALBERT GEA/REUTERS

onale politie. Maar destijds zouden de verdachten erin geslaagd zijn informatie achter te houden. De fiscus hoopt nu voldoende bewijs te hebben verzameld tegen de verdachten die in afwachting van een zaak op vrije voeten zullen blijven.

Zo komt er een pijnlijk einde aan het tijdperk van Bartomeu, die eind oktober zelf al opstapte voordat leden van FC Barcelona een motie van wantrouwen tot stemming konden brengen. De positie van Bartomeu was door deze dreigende fraudezaak en zijn kille relatie met publiekslieveling Messi onhoudbaar geworden. Sindsdien is de club waar Ronald Koeman trainer is, in handen van een interim-bestuur totdat er op zondag 7 maart een nieuwe *presidente* zal worden gekozen.

Voor het werk van een pr-bureau zou zes keer zoveel als gebruikelijk zijn betaald

Er zijn drie kandidaten om Bartomeu op te volgen: Joan Laporta, Victor Font en Toni Freixa. Voor de nabije toekomst van Koeman zou deze verkiezing van groot belang kunnen zijn. De grote favoriet Laporta, die van 2003 tot 2010 voorzitter van de club was, zou op diens hand zijn.

De toekomst van Koeman is echter vooral afhankelijk van zijn eigen prestaties. De kans dat hij dit seizoen een prijs pakt is klein. Barcelona ging in de finale van de Spaanse Super Cup ten onder tegen Athletic Bilbao, in de halve finale van de beker moet woensdag een 2-0 nederlaag tegen Sevilla goed worden gemaakt en het zicht op de Champions League is na een 4-1 thuisnederlaag tegen PSG zo goed als verkeken. In de competitie staat Barcelona vijf punten achter koploper dat Atlético, dat een wedstrijd minder speelde.

FOTO MAURICE VAN STEENVAMP

Mohamed Ihattaren is teleurgesteld tijdens de Eredivisiewedstrijd van PSV tegen ADO Den Haag, op 13 februari. Het werd 2-2 in Den Haag.

PSV

Het geduld van PSV is op met toptalent Mohamed Ihattaren

Mohamed Ihattaren stond bekend als het supertalent van PSV en een belofte voor Oranje. Maar hij ligt onder vuur bij zijn eigen club.

telg in een groot migrantengezint uit Marokko - met vijf broers en een zus. 'Mo'tje', noemen ze hem op de Herd-gang. Europese topclubs zijn al langer geïnteresseerd in hem en kunnen meer betalen, maar Ihattaren kiest bewust voor de route bij PSV: daar wil hij zich eerst bewijzen.

Getouwtrek

Januari 2019 maakt hij al zijn debuut in het eerste, kort voor zijn zeventiende verjaardag. Hij groeit uit tot de revelatie van PSV. En er ontstaat getouwtrek tussen het Marokkaans elftal en Oranje - waar hij uiteindelijk voor kiest.

Bij PSV weten ze dan al dat Ihattaren het niet altijd even nauw neemt met de (tactische) discipline. Zo wisselt Ruud van Nistelrooij, trainer van onder 19, hem in september 2018 in de Youth League op bezoek bij FC Barcelona kort voor tijd bij een gelijke stand. Ihattaren schakelde niet meer om bij balverlies, verklaart de coach, en vormt zo een defensief risico.

Oud-profspeler Adil Ramzi, ook van Marokkaanse afkomst, werkte eerder intensief met Ihattaren bij onder 16. De jeugdtrainer van PSV denkt dat hij meer arbeid moet leveren om het straks in de top te redden. Hij krijgt het vertrouwen van de familie om als een soort persoonlijke begeleider aan zijn fysiek te gaan werken, vertelt Ramzi in het vorig jaar verschenen boek *Marokkaanse trots*.

Ihattaren was „te dik“, zegt Ramzi, wat mede komt door de eetgewoonten in de Marokkaanse cultuur, met veel koolhydraten. Waar PSV dacht hem met een voedingsschema op het juiste gewicht te krijgen, weet Ramzi

dat dit zo niet werkt, zegt hij in het boek. „Deze jongen moet je dwingen. Zo werkt dat in onze cultuur. De boodschap moest zijn dat als je het niet doet, je maar weg moet wezen. Je moet hem niet de keuze geven.“

Ook op mentaal gebied vond hij dat Ihattaren tekort kwam. In overleg met de familie en de club stelde Ramzi een plan op om hem sterker te maken. Hij ging met hem hardlopen in de bossen en deed na de trainingen nog extra oefeningen. „We hebben drie weken met zijn tweeën hard getraind“, zegt Ramzi. „Hij kreeg vrij snel door dat hij meer kon.“

Ruim drie jaar na zijn debuut bij PSV lijkt een vertrek onvermijdelijk

Dat was ook het signaal dat Ihattaren eind 2020 gaf, toen hij op de weg terug leek nadat PSV-coach Roger Schmidt hem eerder in het seizoen wegstuurde van een training omdat hij ongemotiveerd en te zwaar was. „Mo is terug“, zei Ihattaren na een goal tegen FC Utrecht, die hij vierde door Schmidt in de armen te vallen. Wat de coach van hem verlangde, leek te zijn doorgedrongen: meer verdiediscipline, meer diepgang, meer rendement.

De opleving bleek van korte duur. Rond het belangrijke Europa League-tien op donderdag tegen Olympiakos gedroeg Ihattaren, die reserve stond, zich volgens Schmidt dermate onprofessioneel dat hij hem uit de se-

lectie hield voor de wedstrijd tegen Ajax zondag. De coach noemde zijn houding „totaal onacceptabel“. Met opzet deed hij lang over het omkleden en hij was negatief richting medespelers, schreef het *AD*.

'PSV-onwaardig'

Het geduld van PSV met zijn grootste talent is op. De club stelde zondag op Instagram dat staf, spelers en directie er de afgelopen tijd „alles aan gedaan“ hebben om hem te ondersteunen. „Die mogelijkheid heeft hij niet aangegrepen.“ De verklaring is „PSV-onwaardig“, zei zijn zaakwaarnemer Mino Raiola tegen *VI*. „En van wat ik begreep, wordt het statement niet eens gedragen door de selectie.“ Naast Ihattaren begeleidt Raiola ook ploeggenoten Donyell Malen, Pablo Rosario en Denzel Dumfries.

Ruim twee jaar na zijn debuut, lijkt een vertrek van Ihattaren onvermijdelijk. Zijn contract loopt volgend jaar zomer af, gesprekken over verlenging liepen tot nu toe op niets uit. Wil PSV nog een bedrag aan hem overhouden, zal hij komende zomer verkocht moeten worden.

PSV toonde zich in het verleden geduldig met talenten met een rafelrandje - zoals Memphis Depay. Maar waar ligt die grens? „Je moet je niet laten leiden door geld“, zegt oud-PSV-coach Sef Vergoossen. „Je moet puur kijken: hoe kunnen we hem naar het hoogste niveau brengen dat hij structureel meerwaarde heeft voor PSV.“

Over Ihattaren (19) zegt hij: „Het zou ook wel eens kunnen zijn dat straks de conclusie moet worden getrokken dat hij uiteindelijk niet geschikt is voor topsport.“

PAARDENSPORT

Virusuitbraak treft Europa, weer geen Indoor Brabant

AMSTERDAM. Vrijwel alle Europese paardensportevenementen zijn tot eind maart opgeschort door paardensportfederatie FEI vanwege een uitbraak van het equine herpesvirus in Valencia. Om te voorkomen dat veel paarden tegelijk vervoerd worden, mogen de wedstrijden die momenteel bezig zijn en meerdere weken duren nog wel afge-maakt worden. Daar mogen echter geen nieuwe paarden meer ingevoerd worden. Het opschorten treft evenementen in tien landen, waaronder Nederland. De Dutch Masters die op 11 maart in Brabant zou beginnen, kan daardoor niet doorgaan. Vorig jaar werd het evenement ook al afgelast, toen vanwege de uitbraak van het coronavirus. (NRC)

TENNIS

Murray in drie sets te sterk voor Haase

ROTTERDAM. Andy Murray heeft de tweede ronde bereikt van het ABN Amro-toernooi. De Schotse tennis-ser won in drie sets van Robin Haase: 2-6, 7-6 en 6-3. Zowel Murray als de 33-jarige Nederlander kreeg van toernooidirecteur Richard Krajicek een wildcard. Haase begon goed tegen Murray, tegenwoordig de nummer 123 op de wereldranglijst. In de tweede set verzuimde hij de partij af te maken en ook in de laatste set liet Haase kans liggen bij een 3-0 voorsprong. Het is de derde keer op een rij dat hij in Rotterdam strandt in de eerste ronde. Botic van de Zandschulp is de enige overgebleven Nederlander in het enkelspel. Hij treft deze dinsdag de Kroaat Borna Coric. (ANP)

TENNIS

Verlies Kiki Bertens bij rentree in Doha

DOHA. Kiki Bertens heeft bij haar rentree een forse nederlaag geleden op de Qatar Open. De 29-jarige tennisster verloor in Doha in de eerste ronde met 6-0 en 6-2 van de Letse Jelena Ostapenko. Voor Bertens was het de eerste partij sinds haar uitschakeling in oktober op Roland Garros. Daarna onderging ze een operatie aan haar achillespees. Bertens was niet op tijd hersteld om deel te nemen aan de Australian Open. Ze startte in Doha als de nummer 11 van de wereldranglijst en was als vijfde geplaatst. Ostapenko gunde Bertens geen tijd om even te wennen na de lange afwezigheid. Ostapenko is de huidige nummer 49 van de wereldranglijst. (ANP)

one day only

Bestel op: www.onedayonly.nl t/m 7 maart 2021

TOT 71% KORTING

✓ Multitool van 49,95 voor 24,95

✓ Mollenverjager van 20,- voor 8,95

✓ Reciprozaag van 99,95 voor 44,95

✓ Polijstmachine van 109,95 voor 49,95

✓ Accu snoeischaar van 79,95 voor 34,95

✓ Handcirkelzaag van 129,95 voor 59,95

✓ Boormachine 18V van 99,95 voor 42,95

✓ Accu grastrimmer van 149,95 voor 59,95

✓ Handstoomreiniger van 49,95 voor 24,95

✓ Accu ruitenreiniger van 59,95 voor 24,95

✓ Gereedschapskoffer 186-delig van 229,95 voor 99,95

✓ Accu schuurmachine excentrisch van 99,95 voor 44,95

thuiswinkel waarborg

De podcast die je helpt de **economie** beter te begrijpen

In de nieuwe NRC-podcast **Onder de streep** ontrafelen hosts Egbert Kalse en Teri van der Heijden welke economische mechanismes schuilgaan achter het nieuws. Van macro-economie tot big tech en van beleggen tot arbeidsmarkt.

Onder de streep, een podcast voor iedereen die de economie beter wil begrijpen.

Download de NRC Audio app

Overleden

Het mooiste wat je achterlaat zijn sporen van liefde.

Na een rijk leven vol liefde, zorg en aandacht voor de ander hebben wij afscheid moeten nemen van mijn lieve vrouw, onze moeder, oma, mijn overgrootoma, zus en schoonzus

*Johanna Maria Servatia
Linsen-Theunissen*

Mia

* 5 oktober 1925 † 25 februari 2021

Zij bleef tot het einde toe geïnteresseerd in iedereen.

Hans Linsen

Dorathé
Pim en Simone, Klaas
Martijn en Willemijn

Bas † en Liesbeth
Casper en Anouk
Maxime
Niels

Marjolein en Bert
Ashley en Martijn, ♡
Lisa en Robert-Jan, ♡

Annie en Driek

Mia is thuis, waar wij deze dagen als gezin met elkaar willen zijn.

Correspondentieadres:
Senz Uitvaartbegeleiding
T.a.v. familie Linsen
Kerkplein 6, 3155 AM Maasland

De Word- en Communieviering in de parochiekerk Maria Magdalena met aansluitend de begrafenis vinden in besloten kring plaats, in verband met de actuele maatregelen, op vrijdag 5 maart in Maasland.

Het is mogelijk de uitvaartdienst om 11.00 uur mee te luisteren via www.kerkomroep.nl

Tot ons grote verdriet hebben wij afscheid moeten nemen van onze allerliefste, vrolijke en wijze mam, boma en boonski. We zullen haar enorm missen.

*Cecilia Helena de Bruijn-de Jong
Cécil*

weduwe van Hans de Bruijn

* Bussum, 20 november 1937 † Laren, 23 februari 2021

Blaricum: Marco de Bruijn en Olga Heldring
Joanne en Stijn, Simon, Douwe
Bussum: Annemarie de Bruijn
Coen, Famke, Julia
Bloemendaal: Marleen en Hugo Loudon-de Bruijn
Alexander, Cécile, Sam

Correspondentieadres:
Driftlaan 19, 1261 JH Blaricum

Wij hebben op maandag 1 maart jl in besloten kring afscheid van Cécil genomen.

Bedroefd hebben wij kennis genomen van het overlijden van onze collega

Simone Volbeda

Simone was docent communicatievaardigheden en coaching van het team Doktersassistent van ROC TOP. Wij zullen Simone herinneren als een energieke, gedreven en wijze collega. Haar expertise heeft zij ten volle ingezet voor haar studenten en haar collega's. Wij zullen haar erg missen.

Ons medeleven gaat uit naar de familie en vrienden, die wij heel veel sterkte en kracht toewensen.

Namens het team Doktersassistent:
Maaïke Sajat
Sandra Pluimers
Clara Kuiper
Saskia Sielias
Monique Brouwer
Lia Sijnhorst

Namens de collega's van TOP Health & Sport:
Rita van der Hem-Stokroos
Pien van Langen

Het college van bestuur, het bestuur van de Faculteit der Sociale Wetenschappen, het bestuur en de collega's van het Behavioural Science Institute en van het onderwijsinstituut Psychologie van de Radboud Universiteit hebben met leedwezen kennisgenomen van het plotselinge overlijden van

prof. dr. Henk Nijman

Met grote erkentelijkheid en respect herdenken wij Henk Nijman. Hij werd in 2004 als bijzonder hoogleraar benoemd op de leeropdracht Forensische Psychologie. Hij was een gedreven en enthousiasmerende docent en een zeer goede onderzoeker en bovenal een zeer gewaardeerde collega. De academische gemeenschap zal hem enorm gaan missen.

Wij wensen zijn naasten sterkte bij het dragen van dit grote verlies.

prof. dr. Daniël Wigboldus, voorzitter college van bestuur
drs. Wilma de Koning – Martens, vicevoorzitter college van bestuur
prof. dr. Han van Krieken, rector magnificus
prof. dr. Michiel Kompier, decaan Faculteit der Sociale Wetenschappen
prof. dr. Rob Holland, onderwijsdirecteur Psychologie
prof. dr. Toon Cillessen, onderzoeksdirecteur Behavioural Science Institute
prof. dr. Eni Becker, voorzitter afdeling Klinische Psychologie

In zijn vertrouwde omgeving is overleden

Eugène François Limburg

onze lieve, geestige Frans

Amsterdam 7 augustus 1935 Vogelenzang 22 februari 2021

Eva Adriana Henriëtte
Limburg-van de Sande Bakhuyzen

Thomas en Carolina
André
Peter

Willemien en Ronald
Joost

Inger en Chiel

Liesbeth Limburg en Sibrand Meijer

Correspondentieadres:
Postbus 63, 2100 AB Heemstede

De crematie heeft inmiddels in kleine kring plaatsgevonden.

*En zonder vreugde verdient het leven de naam van leven niet
Erasmus, Lof der Zotheid, 1511*

Liefdevol en verdrietig hebben wij thuis afscheid genomen van mijn lieve en humorvolle echtgenoot, onze lieve vader, schoonvader en opa

dr. Joost C.M. Cox
- Joseph Carel Marie -

*Ridder in de Orde van Oranje-Nassau
Penning van verdienste van de gemeente Alkmaar
Oud-gemeentesecretaris van Schijndel,
Smallingerland en Alkmaar*

Eindhoven 29 oktober 1955 Oudkarspel 25 februari 2021

Oudkarspel Margo Cox-van Oerle

Amsterdam Maarten Cox en Sofie Schäfer
Isabella

Brussel Menno Cox

Voorburggracht 379
1724 NZ Oudkarspel

De crematieplechtigheid heeft in besloten kring plaatsgevonden.

Wij zijn zeer geraakt door het overlijden van onze collega

Mary Gertrude Kearney

Mary werkte meer dan 23 jaar bij ons, waarvan vele jaren binnen het Nutrition team. Haar inzet heeft een blijvende impact gehad op Unilever's huidige 'Nutrition' strategie. We zullen haar positieve karakter en interesse in haar medemens enorm missen en wensen haar familie heel veel sterkte toe.

Unilever Foods Innovation Centre "Hive"

Elegante tafellamp

Van het Britse designmerk Tala

- › FSC-gecertificeerd eiken- of notenhout
- › Verkrijgbaar in eiken/messing, zwart-eiken/messing en walnoot/messing
- › E27 fitting
- › Inclusief mat-porseleinen LED-lamp (680 lumen)
- › Dimbaar
- › Diameter 150 mm, hoogte 298 mm

Van ~~175,-~~ voor

149,-

In het ontwerp van de Knuckle tafellamp van Tala staat de eenvoudige schoonheid van de gloeilamp centraal. De veelzijdige lamp in combinatie met de mat-porseleinen LED-lamp verfraait elk interieur en is ideaal om een bureau, plank of nachtkastje te verlichten met functioneel licht. Het armatuur is gemaakt van FSC-gecertificeerd eiken- of notenhout met een messing afwerking. De hoogwaardige tafellamp is verkrijgbaar in drie uitvoeringen, namelijk in

natuurlijk eiken, zwart eiken en walnoot. Het snoer van de lamp is gemaakt van zwart textiel en is 3 meter lang en bevat een ingebouwde dimmer. Tala is een bekroond verlichtingsmerk dat het beste van Brits design combineert met de nieuwste LED-technologie om mooie, energiezuinige verlichtingsoplossingen te creëren voor ieder interieur. Profiteer nu van 15% korting op de Knuckle tafellamp bij NRC Webwinkel.

Bestel uw Tala tafellamp met korting bij NRC Webwinkel

› Ga naar **nrcwebwinkel.nl/tafellamp**